

בסייעתא דשמיא

ספר

בן שמואל

סיכום דברי הגמרא, הראשונים, השו"ע והמשנ"ב
בתוספת מקצת הערות מדברי הפוסקים המאוחרים למשנ"ב

הלכות עירובין

סימנים שמה – שמט, שנח, שסב, שסו, שפב, תח.

סיכמתי בס"ד

איתן בן הרב שמואל מינקוב

כל הזכויות שמורות

ניתן להעתיק, לצלם, להפיץ ולפרסם, לצרכי לימוד בלבד

ניתן גם להשיג את הסיכום במייל eitan.minkov@gmail.com או באתר 'סמיכה'

(כמו כן ניתן להשיג סיכומים בנושאים נוספים)

– מומליץ לנבחנים במבחני הרבנות –

'כשם שאי אפשר לתבן בלא בר, כך אי אפשר לספר בלא שגיאות'

אשמח לקבל הערות והארות בכל עניין, במייל או במספר 0587977464

לתרומות ולהקדשות (לרפואת ולע"נ) ניתן ליצור קשר בטלפון או במייל

עיצוב כריכה: בצלאל מינקוב

כתובת המחבר:

רחוב הרב נריה 5, בית אל

ישיבת בית אל

מהדורה ראשונה

אדר ה'תשפ"א

תוכן העניינים

13	סימן שמה ארבע רשויות שבת.....
27	סימן שמו דין עירובין מהתורה.....
32	סימן שמז על איזו הוצאה חייב מהתורה.....
34	סימן שמח המושיט מרשות לרשות.....
36	סימן שמט ארבע אמות ברה"ר.....
40	סימן שנח איזה מקומות נקראים מוקפים לדירה.....
54	סימן שסב מהי מחיצה המתירה טלטול.....
67	סימן שסו דיני עירוב חצרות.....
81	סימן שפב אם דירת גוי מעכבת בעירוב.....
96	סימן תח הנחת העירוב וקניית השביתה.....

מכתבי ברכה

ברכת מורנו ורבינו ראש הישיבה הרב זלמן מלמד שליט"א*

בשמחה רבה הנני לברך את האברך הצעיר ר' איתן מינקוב נ"י תלמיד בית מדרשנו, על עבודתו החשובה והיסודית, סיכום דברי הגמרא והראשונים ועד ההלכה, של הלכות שבת. לסייע ללומדים הנגשים לבחינות הרבנות הראשית, לחזור על לימודם בצורה תמציתית. חזק ואמץ, עלה והצלח במעלות התורה והיראה, ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים את כל דברי התורה הזאת.

חתי כה רב
אברהם יצחק

הסכמת הראשל"צ הגאון הרב יצחק יוסף שליט"א*

Yitzchak Yosef
The Rishon Lezion Chief Rabbi of Israel

יצחק יוסף
הראשון לציון הרב הראשי לישראל

בס"ד, ט"ז חשוון תש"פ, פ"ב/164-4

דברי ברכה

הובאו לפני חלק מגליונות מהספר **"בן שמואל"** סיכומים על הלכות שבת, מקורות הדינים בתלמוד ובראשונים, הרמב"ם ושו"ע, משנה ברורה והביאור הלכה, שכתב וערך הרב היקר והנעלה, שוקד באהלה של תורה, עמו עוז ותושיה, משנתו ערוכה וברורה, יראת ה' היא אוצרו, שמן תורק שמו, כבוד שם תפארתו, כה"ר איתן מינקוב שליט"א.

אכן דבר נאה ויאה עשה הרב המחבר, ויזעיל לחזרה ולשינון סיכומי ההלכות מקורות הדינים בש"ס, עם דעות הפוסקים הראשונים, ודברי מרן הש"ע, ודעות האחרונים, והכל עשה בעיון ישר ונכון, כבהירות בסדר נאה ונכון, בטוב טעם ודעת, דבר דבור על אופניו, תפוחי זהב במשכיות כסף, ובעזה"י יהיה זה לתועלת לבני התורה המשננים הלכות אלו, ולפעלא טבא אמינא, איישר חיליה לאורייתא.

והריני להביא את אשר ביארנו בחשיבות לימוד הגמרא קודם שלומדים הלכות, כי הנה אמרו בירושלמי (ר"ס ר"א דמילה) דכל תורה שאין לה בית אב אינה תורה, והשמיענו כי אין להורות הלכה למעשה אלא ע"פ יסודות נאמנים בתלמוד, ובספר האשכול (בהלכות ס"ת עמוד ב') כתב: נשאל רב פלטי גאון, איזה עדיף ומשובח, אם להעמיק בהלכות על פי התלמוד, או לעסוק בהלכות פסוקות וקטועות? והשיב, שרוב העולם מטיף אתר הלכות פסוקות, ואומרים מה לנו להעמיק בקושיות ופלפולי הש"ס. אבל לא יפה הם עושים ואסור לעשות כן, שהם ממעטין התורה, וכתוב יגדיל תורה ויאדיר. ולא עוד אלא שגורמים שתשתכח התורה מ ישראל. ולא נתקנו הלכות פסוקות לשנן בהם, אלא למי שלמד הש"ס כולו ועוסק בו תמיד, ואם מסתפק לו דבר בדיון, ואינו יכול לפרשו, יעיין בהלכות ההם. עכ"ל. ולכן מוטלת חובה לפנות תחלה אל התלמוד, כי מן הבאר ההיא ישקו העדרים, וכל תורה שאין לה בית אב [התלמוד] אינה תורה. ואם ד"ת עניים במקומן, הם עשירים במקום אחר. ואמרינן בסנהדרין (מב.) כי בתחבולות תעשה לך מלחמה, א"ר יוחנן במי אתה מוצא מלחמתה של תורה, במי שיש בידו חבילות של משנה. [אך כל שאין הדבר מבואר כל הצורך, מריבם בראיות לחוק הדבר, ולאפשי גביר נמי].

ועיין למרן החיד"א בברכ"י (יורה דעה סימן רצ"ב סק"ה) שהביא בשם תשובת הגאונים כ"י, שכתבו כדברי ספר האשכול הנז' ע"ש. והביא מספר יש נוחלין שכתב, לימוד מסכת ברכות ענין גדול, מסכת שבת ענין מפואר, כתובות כולל כל התלמוד, חולין, עכו"ם, נדה, כלל גדול. ונודע מה שהפליגו גורי האר"י ז"ל בשבח הלימוד בתלמוד בבלי, וכתב בשם הגדולים (מערבת ח' אות נ) דאפשר דמשום הכי כמעט כל העסק הוא בתלמוד בבלי. ועיין במאורי אור (עוד גלות ובסוף הספר). והאמוראים הראשונים מתחלה שחיברו ירושלמי זכו וכו' ואחר חיברו תלמוד בבלי כמ"ש הרמ"ז. ואחר כך האחרונים פירשו הירושלמי, וזה היה על ידי עסק הבבלי, ומשם באו לפרש הירושלמי ועלה בידם שתיים כהלכתם. ומזה תשכיל גודל קדושת נשמת הרמב"ם שחיבר הלכות ע"פ הירושלמי. [במקום שלא מצינו הדין בתלמוד בבלי]. ורבינו יהודה בר יקר שעשה פ"י לירושלמי, ומ"מ גם הם היו צריכים לעסוק ביותר בתלמוד בבלי.

ובשו"ת חות יאיר (סימן קכד) האריך בדבר סדר הלימוד לבני ישיבה צעירים, וכתב שם, דבדאי התלמוד אין לך מדה טובה הימנה, אכן הוא דרך דחוק מאד מאד, כי אם ילמד עם גפ"ת הקבוע שם בלימוד הכללי עוד דף אחד מהש"ס, והוא די והותר אף לבחור חשוב, אם יבקש שיתקיים בידו ויתורן רמיה צידו, ולא ילך

* ההסכמה ניתנה לספר 'בן שמואל' על הלכות שבת.

Yitzchak Yosef
The Rishon LeZion Chief Rabbi of Israel

יצחק יוסף
הראשון לציון הרב הראשי לישראל

קמא קמא ברוח, נמצא שיכלה כמה שנים עד שיתקיימו בידו ד' וה' מסכתות גדולות, ולימוד הטורים והסמ"ע ראיתי בחורים רבים שוגים בזה, ששומעין כל יום שיעור מאלה ואינו תכלית כללי רק לדיני ממונות, שהוא על פי הסברה והנכון קצה האחרון מן הלימוד וחלילה לי להקטין מעלות משפטי ה' כי חיות הנה, וממקום קדוש יהלכו, לא כמשפטי הגוים שהמה בנויים על שיקול הדעת ושכל האנושי, כמ"ש החכם האמתי מהר"ע בעל העקידה, שפתים ישק, רק שהיפוך הסדר הנכון הזה אינו רק מג' פנים. הא' לפעמים הרב המגיד בוחר בזה בשביל עצמו כדי ללמוד דיני ממונות, ואפשר שהוא כבר מילא כריסו בשאר החלקים, הב' מפני הגובה והגאון אשר יחשבו בהם בקיאים בדיני ממונות, יצא טבעם תוך בני אדם וכו', ויקבלו שכר וכו', והוא לימוד שלא לשמה וגרע מיניה שתכליתו מצה ומריבה, להצדיק רשע ולהרשיע צדיק, והיא לא תצלח, והג' בחרו בדבר שיש בו פלפול ועומק כענין הרוצה להחכים יעסוק בדיני ממונות, שאין לך מקצוע וכו', והוא אמת, רק שדבר בעתו מה טוב, ואין ראוי למאוס מי השילוח ההולכים לאט, שיש בהם יפוי כח וזכות אב"א, משום דתדיר שהוא חובר' היום שראוי לדעת כל איש ישראל, והוא חלק אר"ח, ואחריו חלק יו"ד, שג"כ מה טוב ומה נעים שידע להבין ולהורות בביתו דברים קלים, שהם כביעותא בכותחא, או אם יתרמי במקום שאין איש, ואב"א משום דמקורש שבשני חלקים אלו נכללים תילי תילי מצות חובות הגוף הנה, ודקדוקיהן כפלי כפלים ממה שימצאו בחו"מ, אף כי בכללם אין בהם חובת ידיעה המגיע לחובת מעשה. והנה בדורותינו זה החלק המובחר והטוב, חלק אורח חיים כשמו כן הוא, יושב שכול וגלמוד אין איש שם על לב, דוגמת מסכת מו"ק שזכר בעל ספר חסידים. והנה בדורות הראשונים לפי מה ששמעתי היו שומעים ולומדים בבחירתם ספר העקידה, והעיקרים, והכוזרי, ודוגמתן, מפני שהיה כל מגמתן להשלמת נפשם, שהוא האמונה בשרשי הדת, לכן למדו ספרים המדברים וחוקרים בזה. ובזה יפה עושים דורות הללו שמתרחקים מאותן הלימודים, כי טוב יפה לנו ולבנינו להאמין האמונות המוטלים עלינו בלי חקירה. גם היו קצתם לומדי' מטעם הנ"ל ספר חובת הלבבות, והוא מדבר ג"כ בחקירה בשער הראשון, ובשאר שערים מלא דעת ויראת ה'. ועמ"ש בהקדמה על איש שלמד דיני גיטין וקידושין, ולא ידע דבר מחובת הלבבות, המוטל על כל איש ישראלי. ע"ש. וע"ע בספר עיקרים (מאמר א' ס"א). כי גם חלק אור"ח מוטל על כל איש ישראל לדעת לפחות כללי ודבר פרטי, והרי זה לימוד המובחר ששנו רז"ל, הלמד ע"מ לעשות ולקיים, שמספיק בידו וכו'. ע"כ.

והחזו"א באגרותיו (ח"ג פרק תורה) כתב, דמי שאינו יודע את כל הש"ס אינו יכול לומר סברה ישרה בעיון. גם הגאון רבי ישראל סלנטר (אור ישראל פ"ח) כתב, ללמוד התלמוד הוא העיון הנכון לשאוב יסודות התלמוד בפרטיו ממקומות המפורים ולהבין ולהורות כדת, וזאת היא שימוש תלמידי חכמים, וקרא ושנה ולא שימש תלמידי חכמים ה"ז עם הארץ (בסכת מד).¹

וברכתי להרה"ג המחבר שליט"א שיה"ר וחפץ ה' בידו יצלח, ויפוצו מעינותיו חוצה, ויכרך על המוגמר להוציא לאור כל כתביו, שובע שמחות וכל טוב.

בברכת התורה,

יצחק יוסף

הראשון לציון הרב הראשי לישראל
ונשיא הרבנות הראשית לישראל

הסכמת הגאון הרב אשר וייס שליט"א*

אשר זעליג וייס

בגן 8

פניה"ק ירושלם ת"ו

כ"ה

ר"ה אדר א' תשנ"ו

הן ואני ומה שכתבתי לך קודם לכן יחד עם ידידי המהרש"ק יצחק יהודה ווייס שליט"א.
 מיכאל משה ספר זה ישר ומועיל ונכון בהפצתו וכן ללמד, וזכה לחבר ספר יקר ונפלא
 על הלכות שבת וכן סעיף זה לכתוב עליו גמולתו ומה שכתבתי לך וללמד מזה ואלה המעלות.
 יודע שכל המעלות והדברים, ומה שכתבתי לך ונראה, קראתי בברכה ונראה,
 ומה שכתבתי לך עליו, ומה שכתבתי לך ונראה, ומה שכתבתי לך ונראה.
 כשרה לכתוב עליו, ומה שכתבתי לך ונראה, ומה שכתבתי לך ונראה.

ד"ר

הן ראיתי את הספר המצוי ב'בן שמואל' שחיבר האברך היקר הרב איתן מינקוב נ"י.
 ואכן מחבר ספר זה הוא אבר"ך, אב בחכמה ורך בשנים, וזכה לחבר ספר יקר ונפלא על
 הלכות שבת ובו סיכומי ההלכות מן הגמרא והראשונים וכן השו"ע עד להלכה ברורה.
 הדברים בהירים וברורים, ערוכים בטוב טעם ודעת, בשפה ברורה ונעימה, וראויים לעלות
 על שלחן מלכים. בטוחני שהרבים יפיקו תועלת גדולה מספר זה. ברכתי למחבר שליט"א שיוכה
 תמיד להגדיל תורה ולהאדירה.

* ההסכמה ניתנה לספר 'בן שמואל' על הלכות שבת.

הסכמת הגאון הרב חיים איידלס שליט"א*

ס"ד

הרב חיים איידלס

רב ביהכנ"ס קוממיות אברהם - תל אביב
ודומ"צ ביה"ד הגר"מ שטרן שליט"א

אויגן מושקין -

צברת קיין גיטרי הספר הנפלא "בן-שמואל",
לגברא רבה ויקיאו, הגאון הרב אויגן מינקא שליט"א,
בן אידיש ממוצא מגדולי הג"ש שליט"א,
אמרת בקראי, האזינ צד כולל מצנח של אומדן בזהמרה,
סיכום נפלא ומתמנה מן הסוגיא צד אסוקי שמצגתא,
ונוציל קן אלה מופלאים, קן לצורקא בהחילג אימאדס,
אשריכם שהינכם ממעבי הרבוב באור החמה של צעניס,
יבב בקודו להמשיך הלאה קמפאלו החשוב,
להרחיב גדולו הקדושה, לצבוג אגושיאל לאהבת ה' ורח
אידיש-ה' ורח ורשמה ה' ורח,

החוגם לבקודה של חנה ומואד
הרב חיים איידלס
רב ביהכנ"ס קוממיות אברהם - תל אביב
ודומ"צ ביה"ד הגר"מ שטרן שליט"א
(ברכוב יאוו)
חתימה: חיים אויגן

* ההסכמה ניתנה לספר 'בן שמואל' על הלכות שבת.

לעילוי נשמת

סבי מורי

ר' יהושע אריה בן שמואל

אשר ספר זה נקרא על שמו

סבי מורי

הרב יעקב פנחס אליהו בן ר' נחום יוסף

הקדוש

שגב פניאל בן הרב אלישב הי"ד

ר' עמנואל דוד בן אפרים

דברי פתיחה

אודה לה' שזיכני לשבת בבית ה', בבית המדרש הגדול של ישיבת בית אל המעטירה. ללמוד ולשתות מתורתם של רבותינו בכל מקצועות התורה, גמרא, אמונה, הלכה, מוסר.

ספר זה מסכם את הלכות עירובין מהגמרא, דרך הראשונים והבית יוסף, השו"ע, המשנ"ב והביה"ל. דברי האחרונים הבאים לאחר המשנ"ב, או הרחבות ועיונים, הובאו רק בהערות. דרך זו מקנה ללומד את עיקרו של בניין הלכה, שהוא דברי הגמרא, הראשונים והשו"ע. פרטי הדינים המתחדשים בכל דור אינם עיקר הבניין של הסוגיא אלא הם פרטים היוצאים מתוך עיקר הסוגיא, לכן הוכנסו הפרטים להערות. וכמובן שלא הובאו כל הפרטים וכל ההרחבות כיוון שאין לדבר סוף. עוד הובאו בהערות מעט ביאורים המרחיבים את הבנת הסוגיא והראשונים. ייתכן ויהיו מקומות בהם היה ראוי להאריך וקיצרנו מחמת מטרת הספר, שהוא סיכום ההלכות ולא הרחבתם.

הפסוק אומר: "כי אדם לעמל יולד" (איוב, ה, ז), ודרשו חכמים (סנהדרין צט:), לעמל פה של תורה, שכן נאמר "לא ימוש ספר התורה הזה מפִּיךָ" (יהושע א, ח). בתורה יש עמל פה, ללמוד את דברי התורה בפה עד שלא ימושו מפִּינו. אפשר לומר שעמל תורה יש לו שני חלקים, הראשון הוא הבנת הסוגיות לאשורן, והירידה לעומקם של דברים. השני הוא השינון והחזרה. ואולי זה כוונת חז"ל באומרם 'לעמל פה', העמל הוא בפה, החזרה והשינון. סיכום הסוגיות בצורה בהירה וקצרה מועיל לשינון וחזרה, לעמל תורה שבפה. וכמובן שאין זה בא במקום העמל הראשון שהוא הירידה לעומקם של דברים ובירורם לאמיתתה של תורה.

סיכומים אלו יוכלו להיות לעזר ללומדים את ההלכה לראשונה, למעמיקים הרוצים לחזור בזריזות על כל ההלכות ממקורם, ואף לנבחני הרבנות.

מתוך הבנה שכל תורה שאין לה בית אב אינה תורה, סוכם בכל הסימנים הגמרא והראשונים, משום שקשה להבין כראוי הלכה ללא לימוד הגמרא והראשונים, עוד לפני לימוד השו"ע וכל שכן שלא יהיה אפשר לדמות מילתא למילתא על פי לימוד של משנה ברורה בלבד.

קראתי לסיכומים אלו 'בן שמואל', על שם סבי ר' יהושע אריה בן שמואל (ואף במחתרת כינויו היה 'בן שמואל'), וכן אבי מורי נקרא כך על שם סבו. כך ספר זה נקרא על שם סבי זקני, נרמז בו שמו של סבי, וגם שמו של אבי, ואף שמי נרמז בו.

אודה לבורא עולם על כל הטובה שגמלני בכל יום ורגע, שזיכני לשבת בארץ הטובה וללמוד בה תורה ולקיים מצוות. וכן להודות למורנו ורבינו האילן הגדול הרב זלמן מלמד שליט"א, שמורה לנו את הדרך שבה נלך ואת המעשה אשר נעשה, בעין טובה, בשמחה ומתוך התבוננות בתהליכים העוברים על עם ישראל בדור הגאולה.

עוד רציתי להודות מעומק ליבי להורי היקרים שמהם למדתי והחכמתי תורה ומצוות, מידות ישרות ואהבת תורה. כל מה שיש לי נובע מכוחם, וכל התורה שיש לי – שלהם היא. חלק משם הספר קראתי לכבודו של אבי שליט"א, שתורתו קשורה בו, ואשרי שזכיתי לגדול בבית של יראה וקדושה.

כמו כן להודות לחמי וחמותי היקרים העוטפים אותנו באהבה ובעזרה, והכל כדי שנוכל לבנות בית של תורה ויראת שמים, ישלם ה' שכרם ופועלם הטוב!

ואחרונה להודות לרעייתי, אשת חיל עטרת בעלה, רינה יפה תח'. על כל העזרה והסיוע בלימוד היום יומי, בעידוד לכתובת ספר זה. ייתן ה' לה כוחות להמשיך ולגדול ברוחניות וגשמיות.

ואסיים בדבריו של הפלא יועץ שכתב (ערך זכיה):

ייעשה ספר ללמד ולהועיל, ואם יזכה שיועיל דבריו בדור מן הדורות לאחד מני אלף – די לו אם לא בא לעולם אלא לדבר זה".

נזכה להגדיל תורה ולהאדירה ולעשות נחת רוח ליוצרנו בשם כל ישראל, ולראות בגאולה השלמה בקרוב!

איתן מינקוב

מרחשוון תשפ"א

וזאת למודעי:

בהערות שוליים הובאו חלק מדברי האחרונים שלא הובאו במשנ"ב (ומהם אחרונים הדנים במציאות ימינו (והרבה הבאנו מהחזו"א וכף החיים)). כיוון שחיבור זה נכתב כדרך סיכום לא הובאו כל דברי האחרונים, וייתכן שבחלק מהמקומות היה ראוי להאריך או לקצר. אין לראות בדברים שהובאו או הושמטו כפסיקה הלכתית (ובאופן כללי אין ראוי לפסוק הלכה מתוך ספרי סיכומים).

אל הלומד

- ◆ סעיפים ובהם נושאים רבים חולקו לפי נושאים, בכדי להקל על סידור הדברים. לעיתים נראה שהושמט עניין מדברי השו"ע, אך אין זה מפני שהושמטו הדברים, אלא הם מובאים אחר כך כדיון בנפרד.
- ◆ בכל סעיף או נושא, הובאה בתחילה הגמרא בקיצור, ואחר כך דברי הראשונים. לאחר מכן פסק השו"ע, ולאחר מכן סודרו באותיות לפי סדר א' - ב' דברי המשנ"ב והביה"ל.
- ◆ סומנו בחץ כזה ♣ מקומות אשר בהם יש ביאור לדברים שנאמרו קודם לכן, או פסיקה חולקת. כמו כן סומנו בסימון כזה ◀ דעות חולקות.
- ◆ חלק מדברי הפוסקים (ספרדים ואשכנזים) הובאו בהערות. **הערה עם כוכבית** - הערה שבאה להרחיב על נושא שהמשנ"ב לא נגע בו במפורש, אך הוא שייך לאותו עניין.

סימן שמה | ארבע רשויות שבת

סעיף א | ארבע הרשויות

הברייתא (שבת ו.) מונה ארבע רשויות לשבת: רשות הרבים, רשות היחיד, כרמלית ומקום פטור.

טור ושו"ע מביאים את דברי הגמרא לדינא. (רמ"א: שכרמלית זה לשון 'רך מל' שאינו יבש ואינו לח, כך זה אינה רה"ר ואינה רה"י מהתורה¹).

סעיף ב | הגדרת רשות היחיד

בברייתא (לעיל, וכן בברייתות נוספות) מבואר שרשות היחיד זה מקום המוקף מחיצות גבוהות עשרה, והוא לפחות בגודל ארבעה טפחים על ארבעה טפחים (הלכה למשה מסיני (לבוש)). כגון: חריץ עמוק עשרה ורחב ארבעה או ראש הכותל הרחב ארבעה על ארבעה. הגמרא אומרת (דף ק.) שאף תל גבוה עשרה ורחב ארבעה על ארבעה נחשב לרשות היחיד.

רמב"ם וטור: בשביל להתיר טלטול בתוך מקום גדול (יותר מבית סאתיים (דרכי משה)) המוקף מחיצות צריך:

- שיקיפו אותו בשביל לדור בו, ואם הוקף שלא לדירה, אסור מדרבנן לטלטל בתוכו (אך מדאורייתא הוא רה"י והמוציא ממנו לרה"ר חייב מהתורה (בית יוסף)).
- שדלתות אותו מקום תהיינה נעולות בלילה².

בית יוסף: ודווקא כאשר דלתות העיר מכוונות זו כנגד זו וכל תנאי רשות הרבים עליה, אך אם יש רק פתח אחד, או כמה פתחים שאינם מכוונים, אין צורך שהדלתות תהיינה נעולות בלילה.

רמב"ם: גם דיר וסוהר נחשבים לרשות היחיד (וחידש בכך שסתמן מוקפים לדירה (בית יוסף)).

שו"ע: רשות היחיד היא מקום מוקף מחיצות גבוהות עשרה ורוחבו לפחות ארבעה על ארבעה טפחים. וכן חריץ עמוק עשרה ורחב ארבעה או תל גבוה עשרה ורחב ארבעה.

רמ"א: יש אומרים שרשות היחיד היא רק ארבעה על ארבעה באלכסונו (כלומר חמש טפחים ושלוש חמישיות טפח (משנ"ב)).

א. כיצד מודדים רוחב רה"י (משנ"ב ס"ק ג):

הערות

¹ זו פירוש תוספות על פי הירושלמי. אך רש"י פירש מלשון הפסוק (ישעיה י') 'יערו וכרמלו', שאף זה אינו שימוש ליחיד ואינו הילוך לרבים. והרמב"ם בפירוש המשנה כתב שזו כאישה אלמנה, שאינה בתולה ואינה בעולת בעל, ולפי זה השם המדויק הוא כארמלית (כאלמנה בארמית). (הביאם כף החיים (ס"ק ג)).

² רה"י מהתורה (עיין ב"י):

◀ לרמב"ם: ד' מחיצות, או ג' מחיצות ולחי ברביעית. בבית יוסף כתב שהטור סובר כרמב"ם.

◀ לרש"י, תוספות, רא"ש וראב"ד: די בג' מחיצות.

וכתב המג"א שלדעת רוב הראשונים, סגי בשתי מחיצות ולחי בשלישית. (כל זה מהתורה, אך מדרבנן אין לטלטל כשיש ג' מחיצות עד שיתקנו לחי או קורה). ועיין בסעיף יד בדין קרן זווית.

³ אך בעיר שיש בה רבים, גם אם הדלתות ננעלות בלילה עדיין נחשבת לכרמלית (בית יוסף על פי הגמרא).

◀ **ר"ח, רי"ף, רמב"ם, רמב"ן, רשב"א וריטב"א:** ארבע טפחים של רה"י מחושבים ללא עובי הכתלים.

◀ **רש"י, מאור, תוספות ורא"ש (בביאור ב"ח וט"ז):** מחשבים עם עובי הכתלים.⁴

◀ **אליה רבה (על פי הרשב"א, וכך משמע במלחמות):** אם המחיצות חזקות וראוי להניח עליהן דף ולהשתמש שם מצטרפות, ואם לאו, אינן מצטרפות.

☞ והסכימו האחרונים שכל זה בגובה המחיצות (ששם אפשר להניח דף ולהשתמש בו). אך בין המחיצות ודאי שאינו רה"י אם אין בחלל ד' על ד' (משנ"ב).

ב. תל המתלקט אינו צריך להיות זקוף בהכרח, אלא גם כשהוא משופע דינו כרה"י, אם השיפוע עולה עשרה טפחים לאורך ארבע אמות⁶ (גמרא).

ג. **הלבוש** משמיט את היש אומרים שהביא הרמ"א, והסכים לדבריו **האליה רבה** משום שרק לעניין מעביר ארבע אמות ברה"ר אומרים 'הם ואלכסונם', אך לעניין הגדרת רה"י, מספיק בארבעה ממש. וכן הסכים הגר"א (משנ"ב).

סעיף ג | ראש כותל

הגמרא (שבת טז.) מסתפקת האם ראש כותל המקיף את רשות היחיד, ואין ברוחבו ארבעה על ארבעה, נחשב לרשות היחיד או לא. ופושטת שגם ראש הכותל נחשב לרשות היחיד (שאם הוא עושה רשות היחיד, כל שכן שהוא עצמו נחשב לרשות היחיד).

☞ כך פוסקים **טור ושו"ע**.

סעיף ד | חורי רשות היחיד

הגמרא (שבת ז.) אומרת שחורי רשות היחיד כרשות היחיד (ומבאר רש"י שהכוונה לכותל שיש בו חורים כלפי רשות היחיד).

☞ **שו"ע:** חורים שבכתלי רשות היחיד כלפי צד רה"י, דינם כרה"י. **רמ"א:** ואלו שכלפי רה"ר, יתבאר בסעיף יג שנידונים לפי גובהם.

ל' הכוונה לחור לרוחב הכותל מעבר לעבר, וכיוון שהוא גם כלפי רה"י, דינו כרה"י ואסור להכניס לתוכו מכרמלית או מרה"ר (משנ"ב).

❖ **עובי וגובה חורי רה"י (משנ"ב ס"ק ט' וי')**

◀ **תוספות:** החורים אינם רה"י כשאין בהם רוחב ארבעה טפחים.

הערות

⁴ בעולת שבת כתב שדעת שו"ע כדעת כרש"י, שהרי העתיק לשון הטור 'ויש בו ד' על ד'. אך המג"א כתב שבסעיף יט מדויק שפסק כדעת הרמב"ם שהרי כתב 'ואין בניהם ד' על ד'. והביאו המשנ"ב בס"ק ג.

⁵ כלומר, גם דעת הב"ח והט"ז לצרף רק כשמניח על גביהם דף, אך ודאי שבין המחיצות אינו נחשב רה"י. (כ"כ אבן העזר והפרי מגדים בכוונתם). וכמסקנה זו כתב גם ערוך השלחן (ס"ק ה).

⁶ יש שני אופנים למדוד את שיפוע התל: או למדוד את השיפוע עצמו ולאחר ארבע אמות לראות אם עלה עשרה טפחים, או אפשר למדוד קו אווירי של ארבע אמות ולראות אם התל עלה עשרה טפחים. וההבדל הוא שאם מודד את השיפוע עצמו, יש צורך בשיפוע חד יותר מאשר מדידה של קו ישר. ונחלקו הפוסקים כיצד למדוד, **לגאון יעקב** (עירובין יט.) וכך משמע **במשנ"ב** (סימן שסה, ס"ק כד) מודדים את השיפוע. ודעת **החזו"א** (כלאים יב, ס"ק כג) שמודדים בקו אווירי, וכך דייק מרכבת המשנה **ברמב"ם** (שבת יד, הלכה ט"ז, מהד"ת).

◀ **רשב"א ומאירי:** גם כשאנחנו רחבים ארבעה טפחים נידונים כרה"י.

עוד נחלקו הפוסקים האם חור ברה"י צריך להיות דווקא בגובה עשרה טפחים או לא:

◀ **סתמת השו"ע, משמעות הרמ"א⁷, מג"א ותוספות שבת⁸:** גם כשאנחנו גבוה עשרה טפחים דינו כרה"י.

◀ **תוספות ורבינו ירוחם (על פי האליה רבה) וגר"א⁹:** אם איננו גבוהים עשרה דינאם כחורי רה"ר, כי בני רה"י לא משתמשים שם.

סעיף ה | אויר רשות היחיד

רב חסדא (שם) אומר שאויר רשות היחיד עולה עד לרקיע.

⚡ כך פוסקים הראשונים ושו"ע¹⁰.

⚡ ולכן הנועץ קנה עם כלכלה (סל) ברה"י, אפילו שאין בו רוחב ארבעה טפחים, הזורק מרה"ר אליו חייב (משנ"ב).

סעיף ו | כלי כרשות היחיד

הגמרא בשבת (דף ח.) דנה במי שזורק כוורת מרשות היחיד לרשות הרבים. ופשוט לגמרא שהזורק פטור אם יש בגודלה כדי לרבע ארבעה טפחים על ארבעה טפחים, משום שחייב המוציא לרשות הרבים הוא רק על הוצאת חפצים ולא רשויות. וכוורת זו היא רשות היחיד.

⚡ **טור ושו"ע:** גם כלי רחב ארבעה וגבוה עשרה נחשב לרשות היחיד¹¹.

א. כוורת עגולה אינה רה"י עד שיהיה בהיקפה חמישה טפחים ושלוש חמישות טפח, שאז יש בה כדי לרבע בה ד' טפחים על ד' טפחים (משנ"ב).

הערות

⁷ שכתב שרק חורים שאינם מפולשים לרה"י נידונים לפי גובהם, משמע שמפולשים נידונים בכל מקרה כרה"י.

⁸ וכן כתבו שו"ע הרב (ס"ק ח) וחי"א אדם (מז, ז).

⁹ וכן כתב בנתיב חיים ובשולחנו של אברהם (הביאם כף החיים (ס"ק טז, וקצת נראה שהסכים לדבריהם, ע"ש).

¹⁰ וכתבו הפוסקים כלל: כל מה שברשות היחיד נידון כרשות היחיד, בין גבוה ובין נמוך, בין רחב ובין קצר, שכן דרך לבנות ברשות היחיד עליות זו למעלה זו קטנים גדולים (ב"י, לבוש, שו"ע הרב, כף החיים).

ואף אויר שתחת רה"י דינו כרה"י. ולפי זה רה"ר שיש מעליה מרפסת, לכאורה יהיה אסור להעביר ממנה לתחת המרפסת. אך בשערים המצוינים בהלכה כתב שדין המקום ככרמלית (שש"כ יז, הערה טו). ולפי זה אם נפלה כיפה מתחת למכונית, יהיה אסור להוציאו, אך יש שהתירו להוציאה כלאחר יד (שם). מיהו תחת לרה"י זמנית (כמו תחת למטוס) אינה כרה"י (שם הערה טז).

¹¹ אך שולחן העומד ברשות הרבים, אין דינו כרה"י כיוון שאין לו מחיצות (שש"כ יז, הערה ח). אך הגרש"ז כתב שייתכן שאף הוא דינו כרה"י מהתורה, שהרי יש לו צורת הפתח בין רגליו.

ב. כלי שאינו גבוה עשרה טפחים אינו נידון ככרמלית, אלא בטל לרה"ר (מג"א¹²). ולכן בעודו עומד בכרמלית דינו ככרמלית, מצד הרשות שהוא עומד בה (תוספת שבת), אך אם הכלי מחובר לקרקע דינו ככרמלית, אף כשעומד ברה"ר¹³ (משנ"ב).

סעיף ז | הגדרת רשות הרבים

בגמרא (שבת צט:) מבואר שרשות הרבים צריכה להיות רחבה טז אמה. עוד מבואר (שם ו.) שסרטיא (מסילה מעיר לעיר) ופלטיא¹⁴ (רחבה של עיר - שוק) ומבואות המפולשין (משני ראשיהם לפלטיא (רש"י)), גם הם רה"ר. עוד מובא בגמרא שם (צח.) שרשות הרבים צריכה להיות אינה מקורה (ואם היא מקורה דינה ככרמלית (רמב"ם)).

◀ **רש"י, תוספות, רא"ש, סמ"ג, סמ"ק, תרומה, רבינו מאיר, רוקח, אור זרוע וטור:** לרשות הרבים יש תנאי נוסף: שעוברים בה ס' ריבוא בני אדם.

◀ **רמב"ם, ר"ת, רמב"ן, רשב"א, הרב המגיד, ריטב"א, יראים, מאירי, הגהות מרדכי, ר"ן וריב"ש:** אין צורך שיעברו ס' ריבוא בני אדם כדי להחשיב מקום כרה"ר¹⁵.

☞ **שו"ע:** רחובות ושווקים הרחבים טז אמה, ואינם מקורים, ואין להם חומה ואפילו כשיש להם חומה, אם הם מפולשים מצד לצד הוי רה"ר¹⁶, (רמ"א: והוא שהדלתות אינן ננעלות בלילה). ויש אומרים שכל שאין עוברים בו ס' ריבוא בכל יום אינו רה"ר. ל מרות שמשמע מלשון המחבר שלא קיבל את התנאי של ס' ריבוא, אין בנו כוח למחות ביד המקילים, וכל בעל נפש יחמיר לעצמו¹⁷ (משנ"ב).

הערות

¹² ואבן העזר חלק והביא ראיה מהגהות אשר"י שאין זו רשות הרבים אלא מקום פטור. אך בשער הציון פסק כמג"א משום שהרבה ראשונים סוברים כדבריו. לדעת המאירי והחיי אדם לא שייך בכלים מקום פטור כלל, ולכן אף כשאין בו רוחב ארבעה טפחים בטל הוא לרשות שעומד בה, ודינו כרה"ר (שער הציון).

¹³ והטעם, משום שמחובר לא גרע מתל ברה"ר. ולכן פשוט שכדי שהכלי יחשב כרמלית צריך להיות ברוחב ארבעה טפחים, שאם לא כן דינו כמקום פטור, אפילו כשהוא גבוה עשרה (שער הציון).

¹⁴ * רחבת הכותל אינה כפלטיא, משום שאינה מיועדת לסחורה אלא לתפילה (שש"כ בשם הגרש"ז, יז, הערה יז. וע"ש שהביא לזה מעין ראיה). וקצת צ"ע, וכי רשות הרבים בזמן המשכן היה רק לסחורה ולא לשאר דברים?

¹⁵ והגם שלמדנו מדגלי מדבר, והרי שם היו שישים ריבוא, סבירא להו שלומדים רק את גדרי המקום מדגלי מדבר, אך לא את מניין ההולכים בה (ביהל).

¹⁶ דין זה מוזכר ברש"י, ברא"ש, ברמב"ן, בהגהות מרדכי ועוד. אמנם במג"א כתב שהשערים צריכים להיות מכוונים זה כנגד זה (והביאו המש"ב לקמן). וכתב באגרות משה (א"ח א, קמ) שמהראשונים הנ"ל אין ראיה לדבריו וייתכן שכוונתם שאין הפסקה של מקום שאינו רה"ר באמצע (ולא שהשערים זה מול זה). ורק ברמב"ן הסכים שמפורש כך. לכאורה פשוט שר"ע שרק עיירות המוקפות חומה נאסרות ברחוב מפולש. אך עיירות שאין להן חומה אסורות אף ללא פילוש. (ועיין בטור שמשמע שלא כתב תנאי זה דווקא בעיר המוקפת). ואמנם במש"ב (עיין שסד, ס"ק ח) ובאור לציון (א, ל) כתבו תנאי זה בכל עיר, אף שאינה מוקפת חומה.

ואם שווקים צריכים פילוש מצד לצד, הביא בשש"כ (יז, הערה יז) מחלוקת הפוסקים. מסתימת השו"ע משמע שאף שווקים צריכים להיות מפולשים, וכן כתב בשו"ת רבי אברהם בן הרמב"ם (סימן יג). ואילו הרשב"א סובר שאינם צריכים להיות מפולשים. ובשש"כ נראה שנטה להצריך פילוש אף בשווקים.

¹⁷ נביא כאן את עיקרי הדברים המובאים בביה"ל (ד"ה שאין):

א. בראש דבריו מביא דעת המג"א שסובר שהשו"ע בסימן שג פסק כדעת רש"י. אך דחה דבריו והוכיח מכמה מקומות בשו"ע שסתם דווקא כדעה המחמירה. וכתב שגם הרש"ל והמשאת בנימין כתבו להחמיר כדעה ראשונה. (וביאר בשש"כ (יז, סוף הערה יט) שרק כאשר מדובר על גזירה שמא אישה תוריד את התכשיט מעליה, סמך השו"ע על דעת רש"י, וכן בעניין אמירה לנכרי בסימן שכה, ב ע"ש. ובאור לציון (ב, ענף א, א-ב) יישב באופן אחר את השו"ע).
ב. מביא עוד ראשונים הסוברים כדעות הראשונים שהביא בבית יוסף.

- א. דרכים העוברות מעיר לעיר גם נחשבות לרה"ר (ובתנאי שהם רחבים ט"ז אמה (שער הציון)), מפני שרבים מצויים בהן (משנ"ב).
- ב. כוונת השו"ע שהשערים צריכים להיות מכוונים זה כנגד זה (מג"א). וכאשר רחוב מפולש מצד לצד, גם המקומות שאין בהם הגדרות רשות הרבים (כגון המקומות הצרים מט"ז אמות) דינם כרשות הרבים (ביה"ל).
- ג. מספיק שאפילו דלת אחת תהיה נעולה בלילה כדי לעקור שם רה"ר מרחוב העיר (משנ"ב בסימן שסד').
- ד. מלשון הרמ"א משמע שפסק שהדלתות צריכות להיות נעולות ממש ולא מספיקה העובדה שהן יכולות להנעל, ועיין בסימן שסד, ב, שיש בזה מחלוקת (משנ"ב).
- ה. השו"ע הגדיר שצריך שיעברו בכל יום ס' ריבוא בני אדם, אך תנאי זה לא הוזכר בראשונים, אלא רק שיהיו מצויים שם ס' ריבוא¹⁸ (משנ"ב).

הערות

ג. מוכיח שהלכה כדעה הראשונה מכך שאם תנאי זה היה נכון הייתה הגמרא צריכה להביאו (בכמה מקומות שהייתה יכולה להביאו). ועוד שאם כן מדוע גזרו חכמים על טלטול שופר ולולב בשבת מחשב הוצאה לרה"ר, כאשר דבר זה אינו מצוי כלל. [וראיתי יישוב לזה בספר הלכות עירובין (לרב לנגה, עמוד 24), שהרי רבי יוחנן רצה לומר שכל ארץ ישראל תהיה רשות הרבים כיוון שהיא מוקפת במחיצות סביבה, והוא לא התקשה בקושיא הנ"ל, הרי שאין זו קושיא, אף על פי שלא יישוב בכך את עצם הקושי, מכל מקום מוכח שתיתכן דעה כזו. ע"כ].

ד. הכריע שראוי להחמיר כדעה הראשונה אך אין בנו כוח למחות במקילים.

ה. עוד הוא מעיר שיש ראשונים שהבינו את רש"י שכוונתו שעיר שרגילים להתיישב בה ורבים. ובסימן שסד ד"ה ואחר, כתב הביה"ל שיש הנוהגים לסמוך על עירוב אפילו בעיירות שיש בהם רחובות מפולשים. וכתב שקשה לסמוך על דעת רש"י להלכה. וכתב שיש לסמוך על דעת הרמב"ם הפוסק כרבי אלעזר שרבים לא מבטלים מחיצה, ואז בכל מקרה האיסור לטלטל אינו אלא מדרבנן. אך כיוון שאין זה מוסכם על כל הפוסקים, בעל נפש יחמיר לעצמו, אך אין למחות ביד המקילים.

¹⁸ אך בלשון בה"ג מופיע לשון 'בכל יומא', וכן בדברי הרמב"ן והר"ן כשהם מביאים דעה זו, וכן בברסטרנורא וברבינו ירוחם.

אך הקשה בספר הלכות עירובין (עמוד 25), כיצד ייתכן שצריך שיעברו כל יום ס' ריבוא, הרי גם בזמן המדבר לא עברו כל יום ס' ריבוא ברה"ר? והגדיר שם על פי הבית אפרים שרה"ר זו דרך הסלולה לשישים ריבוא המצויים בקרוב מקום ועוברים שם בכל עת, עד שאפשר שביום אחד יעברו שם כולם.

לעניין רה"ר בימינו יש סברות נוספות שהזכירו הפוסקים שאפשר להקל בהם: א. הרחובות בימינו אינם מפולשים מצד לצד. ב. יש שהזכירו שהעוברים במכוניות אינם מצטרפים מכמה טעמים. ג. יש שחידשו שכביש זה מקום שאינו מסור לרבים, שהרי אי אפשר ללכת בו מחשב פגיעה או משום החוק האוסר זאת (עיין בהלכות עירובין עמוד 27 שהביא את האחרונים והחולקים עליהם). ועוד עיין בשש"כ בפרק יז, ג ובהערות כ- כב. ד. חלק מהאחרונים (חז"א) א"ח קז, ה-ח, ערוה"ש שמה, כו ועוד) כתבו שרחובות שלנו אינם רה"ר משום שכל רחוב נחצה על ידי רחוב אחר והרי שהוא מוקף משלוש מחיצות (ועוד מרובה על הפרוץ), ומהתורה דינם כרה"י. (אך בשש"כ (ז, הערה יח) לא קיבל סברתו, אלא כלימוד זכות או צירוף).

ודע עוד, שהנפקא מינה העיקרית בסוגיא זו בימינו היא האם ניתן להקיף עיר על ידי צורות הפתח, שכן רה"ר גמורה אינה בטלה אלא על ידי מחיצות גמורות (ושערים הננעלים בלילה). אך גם אם נקבל להלכה את דעת רש"י, יש צורך גם בעירוב חצירות כדי להתיר טלטול בעיר, וזו סוגיא נוספת שיש להרחיב בה כיוון שבכל מקום יש אנשים שאינם שומרי שבת בפרהסיא, או גוים, ואי אפשר להשתתף איתם בפשטות (עיין לכמה סברות כיצד בכל זאת מקילים סימן רפב וסימן רצא).

ויש המקילים לטלטל, אלא שיש ללכת ברציפות מבלי לעצור, וכך לא עושים הנחה ברה"ר, ונמצא שבכל מקרה אין בזה איסור תורה, (כן כתב לדינא בשש"כ בשם הגרש"ז (ל, הערה קלד)).

ובאור לציון (חלק א, ל, ובחלק ג, כג, יב) כתב להקל בעיר שהרחובות אינם מפולשים בקו ישר, והוסיף לזה עד ספקות (שאולי הלכה כרש"י ודעימיה, ועוד ייתכן שצורת הפתח מועילה מהתורה אף במקום רה"ר, וכן דעת החז"א ברחובות של ימינו). ולדינא כתב להקל בשעת דחק בכל טלטול שאסור רק מדרבנן, או טלטול בשינוי, או טלטול שאינו אסור לכו"ע. וכתב (בחלק ג) להקל בנשים המטפלות בילדים (וכן שמעתי שמועה מהרב יעקב אריאל שליט"א, להקל בהורים מטופלים בילדים, 'מהברית של הילד הראשון, עד הבר מצווה של הילד האחרון').

ויש לעיין שהרי אחד מתנאי רה"ר שתהיה מפולשת (אף אם לא מצד לצד, מכל מקום בעיני שתהיה כולה רה"ר ללא הפסקה), והרי ברוב המקומות יש גשרים באמצע רה"ר, ותחתם זו רה"י, ואם כן לא מצינו רה"ר בימינו בהרבה מקומות (ועיין בשש"כ (ז, טז) שהשאר דבר זה בצ"ע).

בדעת השו"ע נחלקו האחרונים. רוב האחרונים כתבו שדעתו כדעת הרמב"ם, שכן כתב דעתו בסתם (וכן כתבו בכף החיים, ויביע אומר, ואור לציון, וכן משמע מהביה"ל ועוד רבים). ומיהו יש שכתבו שהשו"ע פסק כ"א, וראייתם מסימן שג, ומסימן שכה (וכן כתב מג"א ועוד השלחן, ובבית אפרים ועוד), ואין הלכה כסתם כאשר כתב אחרת במקום אחר. עיין בכל זה בילקוט יוסף (מהדורת תשנ"ד, שבת ה, עמוד קסד). וע"ש שהאריך בסוגיא זו להלכה ולמעשה.

סעיף ח | רשות הרבים שאינה רחבה טז' בחלקה

רשב"א (מובא ברב המגיד): מבואות הרחבים טז' אמה, אע"פ שיש מקומות בהם הרחוב נעשה צר מטז' אמה, דין רה"ר על כל הרחוב. לכן מבואות המפולשים לרה"ר (ואין בהם טז אמה) וארכן לאורך רה"ר, דינם כרה"ר. אך אם רוחב המבוי לאורך רה"ר, אין דינו כרה"ר.

ל סברא זו שמבוי שאינו רחב טז' אמה ואורכו לאורך רה"ר דינו כרה"ר, היא סברת התוספות (ר"י (עיין בסעיף הבא)) ואינה מוכרחת בגמרא (הרב המגיד).

שו"ע (על פי תיקון המשנ"ב): מבואות הרחבים טז' אמה ובחלק מהמקומות צרים יותר, או שאין בה טז' אמה ואורכן לאורך רה"ר, יש אומרים שדינם כרה"ר¹⁹.

א. מלשון השר"ע משמע שאפילו אם רוחב המבוי הנמשך לאורך רה"ר צר מאוד, דינו כרה"ר, שהרי לא חילק בכך (משנ"ב).

ב. כדי שהמבוי יחשב לרה"ר צריך ששני ראשיו יהיו מפולשים לרה"ר (ודלא כמשמעות דברי המגיד משנה (ביה"ל)).

סעיף ט | מבוי המפולש משני צדדיו לרה"ר

רא"ש בשם ר"י: מבואות הרחבים יג אמה ושליש, ושני ראשיהם מפולשים לרה"ר, דינם כרה"ר.

כך פוסק שו"ע (בשם יש אומרים).

ל הגם שבסימן שסד נפסק שרחוב המפולש משני צדדיו אינו כרה"ר. אפשר לומר ששם מדובר ברחוב הצר מיג' אמה, ועוד אפשר שכאן מדובר על רחוב לאורך רה"ר, שממנו עוברים הרבים לרה"ר שכנגדו, אבל כאשר הרחוב לרוחב רה"ר, אין דינו כרה"ר, שהרי הרבים צריכים לעקם דרכם בשביל לעבור בו (משנ"ב).

א. דעה זו חולקת על הדעה המובאת בסעיף הקודם הסוברת שאפילו אם הרחוב צר מיג' אמה דינו כרה"ר, ודעה זו סוברת שרק ברחב יג' אמה דינו כרה"ר. ויש אחרונים שרצו להשוות את הדעות, וסעיף זה עוסק ברחוב העומד לרוחב רה"ר (שאם הוא רחב יג אמה דינו כרה"ר) אך מוכח מכמה ראשונים שלא כך (ביה"ל).

סעיף י | עמוד ברשות הרבים

❖ עמוד נמוך משלושה טפחים

הגמרא (שבת ז.) אומרת שעמוד ברה"ר שאינו גבוה שלושה טפחים דינו כרה"ר. רב אשי אומר במסקנת הסוגיא שאפילו קוצים או צואה (שאין רגילות לדרוך עליהם) שאינם גבוהים שלושה טפחים, בטלים לרשות הרבים (משום לבוד (בית יוסף)).

¹⁹ לע"ד כוונת המשנ"ב לומר שהשר"ע מחלק בין האופן הראשון (שרה"ר נעשית צרה באמצעה) לאופן השני (מבוי לאורך רה"ר), שהאופן הראשון מוסכם ועל האופן השני כתב יש אומרים (משום שרק על זה פקפק המגיד משנה). אך אין זה משנה לדינא כיוון שגם אם השר"ע כתב על שני האופנים 'יש אומרים', אין זה אומר שהוא לא סובר כך להלכה כמו שכתבו האחרונים בכמה מקומות. [ועיין עוד בדברי הביה"ל בסעיף הבא שיובן מדוע כתב השר"ע דעה זו כיש אומרים].

כך פוסקים טור ושו"ע.

❖ עמוד מג' טפחים עד ט' טפחים

רבי יוחנן (שם) אומר שעמוד הגבוה משלושה טפחים עד תשעה (ולא בכלל) ורחב ד' טפחים על ד' טפחים, דינו ככרמלית. אך אם אינו רחב ד' דינו כמקום פטור. ואם הוא בגובה תשעה טפחים ורבים מכתפים עליו, דינו כרה"ר (משום שרבים צריכים לו, דינו כרה"ר (רש"י)).

◀ **רמב"ם (על פי הרשב"א):** אפילו אם רבים אינם מכתפים עליו בפועל דינו כרה"ר. וראוי לחוש לדבריו (רשב"א).

◀ **ראב"ד:** דווקא אם רבים מכתפים בפועל הוי רה"ר.

שו"ע: משלושה עד תשעה הוי כרמלית כאשר רחב ארבעה על ארבעה טפחים, ואם אינו רחב הוי מקום פטור. וגבוה תשעה בדיוק²⁰ ורבים מכתפים עליו הוי רה"ר.
 ל' אך אם רבים אינם מכתפים עליו, אפילו שהוא ראוי לכך, ורחב ארבעה על ארבעה, אינו רה"ר (משנ"ב).

א. עמוד רחב הרבה אך אורכו פחות מארבעה טפחים, דינו כמקום פטור, שלא מצטרפים אורכו לרוחבו עד שיהיה רחב ארבעה על ארבעה טפחים אורך (משנ"ב).
 ב. עמוד שאינו גבוה תשעה טפחים, אפילו אם רבים מכתפים עליו אינו כרה"ר (רשב"א).

❖ עמוד בין תשעה טפחים לעשרה

◀ **רא"ש וטור:** עמוד גבוה ט' טפחים עד י' טפחים ורבים מכתפים עליו דינו כרה"ר. (שכן עולה אמר 'תשעה' רק לאפוקי מפחות, אך ודאי שיותר דינו כרה"ר (בית יוסף)).

◀ **רמב"ם (רש"י, רשב"א, ר"ן ומאירי):** דווקא תשעה, לא יותר ולא פחות.

שו"ע: סותם כרמב"ם ומביא את הרא"ש כיש מי שאומר.

ל' הלכה כדעת הרמב"ם, שכן הרבה חלקו על הרא"ש²² (משנ"ב).

❖ עמוד גבוה עשרה

המשנה (שבת ק). אומרת שהזורק ארבע אמות על קיר (דבילה שמינה שדבקה בקיר), מעל עשרה כזורק באויר (ופטור, שאינו רה"ר. אך גם רה"י אינו, שהרי אינו רחב ד' טפחים (רש"י)), ומתחת לעשרה דינו כזורק בארץ.

רבי יוחנן אומר (שבת ז). שאין כרמלית פחותה מד' טפחים על ד' טפחים. (ומבאר רש"י, שאם אינו רחב כך דינו כמקום פטור).

הערות

²⁰ עיין לקמן בהרחבה מה הדין כאשר העמוד גבוה יותר מתשעה אך אינו גבוה עשרה.

²¹ וביאר בשער הציון שאמנם האליה רבה כתב שטוב לחוש לרמב"ם. אך המאמר ביאר שגם הרמב"ם סובר כראב"ד. וכך מובן מדוע השולחן השמיט את דברי הרמב"ם. וכן הגר"א הסכים שפשט הגמרא עולה שדווקא אם מכתפים עליו הוי רה"ר.

אמנם בכף החיים (ס"ק נז) הביא את האליה רבה, וכתב שכן הסכים החיד"א במחזיק ברכה. וסיים שכיוון שיש בזה מחלוקת, ראוי להחמיר ולא לטלטל מעמוד זה לכרמלית וכל שכן לרה"י.

²² אך לא כתב מה דין עמוד גבוה בין תשעה לעשרה טפחים. ובהערות על הטור (הערה כו*) הביא בשם הדרכי משה הארוך שדינו כרה"י. והעיר עליו שלכאורה הוי כרמלית שהרי אינו גבוה עשרה טפחים.

כנזכר לעיל (סעיף ב), הגמרא אומרת (שבת ו). שרה"י צריכה להיות רחבה ד' טפחים על ד' טפחים²³. רבי חייא אומר (שם ק). שהזורק למעלה מעשרה ונח החפץ בחור, נחלקו בזה רבי מאיר וחכמים: לרבי מאיר חייב כי חוקקים להשלים לד' על ד', ולחכמים פטור שלא חוקקים להשלים (וידוע שהלכה כחכמים וכן פסק הרמב"ם (בית יוסף)).

טור: עמוד מעל עשרה הרחב ארבעה על ארבעה דינו כרה"י, אך אם אינו רחב אפילו שאפשר לחוק ולהשלימו אינו רה"י אלא מקום פטור.

כך פוסק שו"ע.

ל כגון עמוד הסמוך לכותל שאפשר לחוק בו ולהשלימו לארבעה טפחים, ועם זאת לא חוקקים והוי מקום פטור²⁴ (משנ"ב).

סעיף יא | גומא ברה"ר

הגמרא (שבת ח). דנה האם דין גומא ברשות הרבים כדין עמוד ברה"ר או לא. רב יוסף סובר שדין גומא כדין עמוד, ועל כן גומא עמוקה תשעה דינה כרה"ר. אך רבא סובר שתשמיש על ידי הדחק אינו תשמיש, ודינה ככרמלית.

רא"ש וטור: לכן, גומא פחותה מג' טפחים דינה כרה"ר. משלושה עד עשרה ורחבה ארבעה דינה ככרמלית, ואם אינה רחבה דינה מקום פטור.

כך פוסק שו"ע.

א. אף גומא המלאה מים נחשבת לרשות הרבים כיוון שהמחיצות ניכרות דרך המים (משנ"ב).

ב. גומא מלאה פירות שאין המחיצות ניכרות דרכם:

◀ **רמב"ם, רמב"ן, ריטב"א, מגיד משנה ומאירי:** אינה רשות היחיד, אפילו דעתו לפנותם. ומכל מקום יש איסור דרבנן לזרוק מרה"ר לתוכה, כיון שיכול ליטול את הפירות משם.

◀ **רשב"א:** דווקא פירות טבל שאסור לטלטלם מבטלים את המחיצות של הגומא (ושאר פירות, אפילו אם ביטלם שם אינם בטלים שבטלה דעתו (שער הציון)).

ג. גומא שאינה רחבה ארבעה טפחים, אפילו עמוקה עשרים אמה, דינה כמקום פטור (אליה רבה).

סעיף יב | אויר רה"ר

המשנה (שבת ק). אומרת שהזורק ד' אמות ברה"ר בכותל (דבילה הנדבקת לקיר), אם זרק למעלה מעשרה פטור משום שהוא כזורק באויר (ופטור, שאין רה"ר למעלה מעשרה (בית יוסף)).

כך פוסקים טור ושו"ע²⁵.

הערות

²³ כלומר: מהגמרא בדף ק. מוכח שמעל עשרה אינו רה"ר. מהגמרא בדף ז. מוכח שכשאינו רחב ד' דינו כמקום פטור. ומהגמרא בדף ו. מוכח שרק אם יש ארבעה דינו כרה"י. וזה מה שפסק הטור כדלקמן.

²⁴ בשער הציון הביא שנחלקו האחרונים על המג"א שכתב שכוונת השו"ע לחור המפולש בתוך עמוד, שלדעתו אין זה רה"י, אך האחרונים הקשו עליו כמה קושיות ולכן לא העתיקו במשנ"ב.

²⁵ אך המעביר חפץ מעל עשרה ברה"ר חייב, שכן דרך המוציאים (רמב"ם). ולא אמרו דין זה אלא במה שאינו בידו של האדם (ריטב"א). וכגון זריקת דבילה וכדומה.

- א.** אסור לזרוק דבילה הנדבקת לקיר אפילו מעל עשרה, שמא תיפול לארץ (שער הציון).
ב. מעל עשרה אינה אפילו כרמלית אלא מקום פטור²⁶, אך הנועץ קנה ברה"ר שיש סלסלה בראשו רחבה ארבעה ועמוקה עשרה²⁷, דינה כרה"י אפילו שתחתיה רה"ר (משנ"ב).

סעיף יג | חורי רה"ר

נחלקו אב"י ורבא (שבת ז:): האם חורי רה"ר דינם כרה"ר או לא (רש"י: חורים שבבתלים כלפי רה"ר). והלכה כרבא שאינם כרה"ר (רש"י ושאר ראשונים: אלא נידונים כפי מידותיהם).

ר"ן: מדובר על חורים הגבוהים שלושה מעל רה"ר. אך אלה שבתוך שלושה דינם כרה"ר.

שו"ע: חורים בכותל כלפי רה"ר, אם הם למעלה משלושה אינם כרה"ר ונידונים כפי מידותיהם.

ל' כלומר חורים שאינם לצד רה"י, אלא רק לצד רה"ר (שאם הם גם לצד פנים, דינם כרה"י כנ"ל בסעיף ד). (משנ"ב).

א. לפי מידותיהם היינו שאם הם רחבים ארבע וגבוהים עשרה דינם כרה"י, ואם אינם גבוהים עשרה דינם ככרמלית, ואם גם אינם רחבים ארבעה, דינם כמקום פטור (משנ"ב).

סעיף יד | הגדרת כרמלית

הברייתא (שבת ו.) נותנת דוגמאות לכרמלית: ים, בקעה ואיסטונית (במין עמודים שלפני הסוחרים) (רש"י) ורחבים ארבעה ואינם גבוהים עשרה (ב"י).
 הגמרא (שבת ק:) אומרת שנחלים הם כרמלית.

ר"ן: כרמלית הוא מקום שלא מיועד להילוך הרבים.

שו"ע: כרמלית זהו מקום שאינו להילוך רבים כגון ים, בקעה או אצטונית. וכן נהר (סעיף יח).
 ל' נחלקו בטעמו של דבר²⁸:

◀ **מג"א:** שיפוע השפה של הים והנהר אינו תלול מספיק כדי להחשיב את הנהר לרה"י (אך גם נהר ששיפוע השפה עמוק נחשב לרה"י).

◀ **מאירי (הביאו המשנ"ב):** משום שמחיצות הים והנהר רחוקות מאוד זו מזו (בנהר: השתים שבתחילתו וסופו), ואינן מצטרפות לעשותו רה"י.

א. רקק (שלולית מים) ברה"ר: אם אינה עמוקה עשרה, אע"פ שאינה רחבה ארבעה (ובגלל זה רוב האנשים מדלגים מעליה ולא עוברים בתוכה) דינה כרה"ר²⁹. וכן אם דף מונח על השלולית והרבים

הערות

²⁶ וכתב בשער הציון שנפק"מ למי שמהלך על קורה הנעוצה מקיר לקיר מעל רשות הרבים. ונלע"ד שכוונתו לאפוקי ממי שהולך ברשות הרבים עצמה, שאע"פ שידו למעלה מעשרה, חייב, כיוון שכך הדרך ללכת ברה"ר. עיין **רמב"ם** שבת יב, יד. וכך כתב בשש"כ (יז, הערה כה) בביאור המשנ"ב.

²⁷ בגמרא (שבת קא.) נחלקו התנאים האם טרסקל בראש עמוד הוא רה"י. הלכה נפסקה (רמב"ם, שבת יד יח) כחכמים שאין זו רה"י מאחר ורה"ר בוקעת מתחת. אך כאשר הטרסקל עצמו רחב ארבעה ועמוק עשרה, פשוט שדינו כרה"י.

²⁸ והיינו שבדין גומא התבאר שאע"פ שמלאה מים דינה כרה"י, כיוון שהמחיצות ניכרות. ואם כן, מדוע ים ונהר דינם ככרמלית ולא כרה"י.

²⁹ אך ברש"י משמע שרק אם אנשי רה"ר עוברים בתוכה דינה כרה"ר.

עוברים עליו. אך אם עמוקה עשרה ורחבה ארבעה דינה ככרמלית, וכדין ים. ובפרי מגדים משמע שרק לחומרא הוי כרמלית (שלא לזרוק מרה"י אליה) אך מדין תורה דינה כרה"י (משנ"ב).

❖ בין העמודים ואצטבא

רבי יוחנן אומר שבין העמודים נידון ככרמלית (שהיו עמודים ברחבה והיו תולים בהם המוכרים את סחורתם) וכל שכן אצטבא שלפני העמודים (שעליה היו יושבים המוכרים (רש"י)). ורב יהודה אומר שרק אצטבא נידונית ככרמלית, אך בין העמודים נידון כרה"ר, משום שפעמים והרבים נדחקים לשם.

◀ **רמב"ם:** הלכה כרב יהודה, ורק אצטבא נחשבת לכרמלית.

◀ **רי"ף, רא"ש, רשב"א, רבינו ירוחם וטור:** הלכה כרבי יוחנן, וגם בין העמודים (וגם אצטבא) נידונים ככרמלית.

⌋ אצטבא זו רחבה ארבעה וגבוהה מג' טפחים ועד עשרה (בית יוסף).

⌋ **שו"ע:** אצטבא שלפני העמודים, רחבה ארבעה וגבוהה ג' עד י', הויא כרמלית (משמע שפסק כרמב"ם³⁰) (משנ"ב).

⌋ רוב הפוסקים הכריעו שגם בין העמודים הוי כרמלית, כיוון שאינו נוח להילוך (משנ"ב).

❖ קרן זוית ברה"ר

רב דימי בשם רבי יוחנן אומר (ז). שקרן זוית ברה"ר דינה ככרמלית, ואף על פי שלפעמים הרבים נדחקים לשם, כיוון שלא נוח להשתמש שם, אינה כרה"ר (קרן זוית שנוצרה בגלל זית המונח בזוית לרה"ר, ואין הרבים יכולים להכנס בו להדיא (רש"י)).

◀ **רמב"ם וטור:** כגון מבואות שיש להם שלוש מחיצות ופרוצים מרוח רביעית ללא קורה או לחי³¹.

◀ **תוספות ורשב"א (מובא במגיד משנה):** יש אומרים שמבוי שיש לו שלוש מחיצות דינו כרה"י מהתורה לענין מי שזורק מרה"ר לתוכו.

⌋ **שו"ע:** קרן זוית הוי כרמלית (וכגון מבואות עם שלוש מחיצות ללא לחי או קורה בצד הרביעי).

⌋ וכן אם הכניס את ביתו והשאיר קרקע לרה"ר, או בית העומד באלכסון לרה"ר וזוית אחת סמוכה לרה"ר והשניה משוכה כלפי פנים, כך שהזוית הבולטת מונעת מהרבים להכנס לאותו שקע (משנ"ב).

א. כאשר יש למבוי שלוש מחיצות ולחי או קורה, אפילו לכתחילה מותר לטלטל בתוכו והוי רה"י גמורה. וכל זה לדעת הרמב"ם, אך לשאר הפוסקים, אפילו אם אין לחי או קורה הוי

הערות

³⁰ לעולת שבת: דווקא כשבין העמודים רחב יג אמה ושליש (כנזכר בסעיף ט).

לשאר האחרונים (הביאם כף החיים (ס"ק עח): אף כשאינו רחב יג אמה דינו כרה"ר.

³¹ אך יש חילוק לדעת הרמב"ם בין לחי לקורה. לחי הוא מחיצה, ולכן דין המבוי כרה"י מדאורייתא לענין הזורק לתוכו מרה"ר. אך קורה היא רק משום היכר, והזורק מרה"ר לתוך מבוי עם קורה אינו חייב, ועם זאת מותר לטלטל בתוך המבוי (בית יוסף).

רה"י מהתורה לעניין הזורק לתוכו, אך לטלטל בו אסור מדרבנן עד שייעשה לחי או קורה (משנ"ב).

❖ דוגמאות נוספות לכרמלית

רב יהודה בשם שמואל (שבת צח:) אומר שהמעביר ד' אמות ברה"ר מקורה פטור (ודינה ככרמלית).

רמב"ם: תל שיש בו ארבעה על ארבעה ואינו גבוה עשרה, או חריץ שאינו עמוק עשרה, דינו ככרמלית.

טור ושו"ע פוסקים דברי הגמרא והרמב"ם.

סעיף טו | בית שאינו גבוה עשרה

רב אומר (שבת יז.) שבית שתוכו אינו בגובה עשרה טפחים, אך גגו משלימו לעשרה, דינו ככרמלית ודין הגג כרשות היחיד. אביי מוסיף שאם חקק בקרקע הבית להשלים את חללו לעשרה, דין כל הבית רשות היחיד, אפילו אם החקק רחוק מהכתלים, משום ששאר הבית שאינו גבוה נחשב לחורי רשות היחיד, שדינם כרשות היחיד.

כך פוסקים טור ושו"ע.

א. טעם הדבר: לעניין שבת עיקר הקפידא היא שהרשות תהיה משתמרת על ידי מחיצות גבוהות עשרה מבחוץ, ואין צורך שהמחיצות תהיינה סמוכות דווקא לרשות עצמה (כמו בסוכה שצריך שהמחיצות תהיינה סמוכות שלושה לשפת החקק) (רא"ש). משמע מכך, שאם המחיצות אינן גבוהות עשרה מבחוץ, אינו רה"י אם שפת החקק רחוקה יותר מג' (מג"א). (והאליה רבה מסתפק בזה).

ב. הגם שבית זה כרמלית, יש להסתפק אם מדין תורה דינו כרה"י אלא שחכמים גזרו שלא לטלטל בתוכו יותר מד' אמות. ומה שכתב השו"ע 'תוכו כרמלית', כוונתו לומר שלא יטלטל מגגו לתוכו או לרה"י הסמוך לו (ביה"ל).

סעיף טז | גג הבולט לרה"ר

הגמרא בעירובין (צב.) אומרת שגג גדול הסמוך לגג קטן, הגדול מותר והקטן אסור (כלומר, מותר להעלות כלים מהבית הגדול לגג, כיוון שיש היכר מחיצות ורשות הקטן אינה בגדול. אך אסור להעלות כלים מהבית הקטן לגג, כיוון שרשות הגג הגדול שולטת בו (על פי רש"י)).

הגמרא מבארת (אליבא דרב) שרק גג שניכר מחיצותיו מותר לטלטל בו (משום גוד אסיק³²), כמו חצר שיש לה מחיצות. (רש"י: אך גג הבולט מעל מחיצות הבית, שלא ניכרות מחיצות הבית, לא אומרים גוד אסיק, וגם הגדול אסור בטלטול).

רא"ש: לכן, גג שראשו בולט לרשות הרבים אינו רשות היחיד אלא כרמלית³³. אך אם פתוח אל הגג חלון מהבית, אפילו אם אין היכר למחיצות, דינו כרה"י (מדין חורי רשות היחיד).

הערות

³² כלומר, שרואים את המחיצות של הבית עולות למעלה ויוצרות מעין מחיצות.

³³ והוסיף שלמרות שהרבים לא שולטים שם, אין לו דין של מקום פטור כיוון שלא מצינו מקום הגדול ארבעה על ארבעה ודינו כמקום פטור.

כמו כן זיזים הבולטים מקיר החומה ויש בהם ארבעה על ארבעה, דינם ככרמלית (ודלא כירושלמי שכתב שדינם כמקום פטור).

👉 **טור:** כמו כן, זיז שיש ממנו פתח לרשות היחיד דינו כרשות היחיד.

🔗 **שו"ע:** גג הבולט, אפילו גבוה הרבה ורחב הרבה דינו ככרמלית. ואם חלון פתוח לו מהבית הוי רה"י. וכן זיזים הבולטים דינם ככרמלית אא"כ חלון פתוח להם מהבית, שאז דינם כרה"י³⁴.

👉 **אליה רבה וגר"א:** אם הגג גבוה מעל עשרה, אינו ככרמלית, שאין כרמלית תופסת למעלה מעשרה. ומוכח שאף השו"ע חזר בו, ופסק שאינו כרמלית³⁵ (שער הציון).

א. גג הבולט מעט:

🔗 **מג"א:** רק כשהגג בולט ד' טפחים דינו כרמלית. אך פחות מכך, מותר לטלטל בו³⁶ (כיוון שברחב ארבעה דין המקום ככרמלית ויוצא שנפרץ הגג למקום האסור לו, וכל הגג נאסר).

🔗 **סתירת הפוסקים (בניה"ל):** אפילו אם בליטת הגג קטנה ביותר, דינו ככרמלית.

🔗 כיוון שהאליה רבה והגר"א הקלו בכל גג גבוה מעשרה, ודאי ניתן להקל כאשר הבליטה קטנה מרוחב ארבעה (ביה"ל).

ב. 'חלון' היינו שיש לו ד' על ד' (ביה"ל).

סעיף יז | חורי כרמלית

נחלקו האמוראים (עירובין פז). ביישוב ברייתא האם חורי כרמלית דינם ככרמלית או לא. לאביי בר אבין ורבי חנינא אין חורים לכרמלית. ורבינא מעלה אפשרות (בביאור ברייתא) שיש חורים לכרמלית.

רא"ש: להלכה חורי כרמלית אינם ככרמלית, כיוון שרבינא לא חלק אלא רק העלה אפשרות ליישב את הברייתא. ודינם כחורי רשות הרבים (הנידונים לפי גובהן ורחבן) (מגיד משנה).

🔗 כך פוסקים **טור ושו"ע**.

👉 כגון בית העומד בבקעה ויש חורים בקירות הבית, שאם יש בהם ד' על ד' בגובה ג' דינם ככרמלית. ואם הוי מקום פטור, אפילו גבוהים מעשרה. אך בנמוכים פחות משלושה מהקרקע, דינם כרמלית אפילו אם אינם רחבים ד' על ד' (משנ"ב).

הערות

³⁴ ומה שפסק בסעיף הבא שכרמלית אינה תופסת למעלה מעשרה, יש לומר שרק אם מתחילה למטה מעשרה, אין דין האויר ככרמלית. אך אם קרקע המקום גבוה מעשרה, תיתכן כרמלית מעל עשרה (משנ"ב).

³⁵ ונראה מדברי **תוספות** (שהביא **הגר"א** כחולק על השו"ע) שהגדרתו מקום פטור (ולא רה"י). **שער הציון** הביא מביאור **הגר"א** בסימן שנג (סעיף ג) שהוכיח מדברי השו"ע בסימן שנא' שסבירא ליה כדעה זו ולא כמו שכתב כאן, ועל כרחק שחזר בו השו"ע.

³⁶ וכן כתב בכף החיים (ס"ק צב) בשם **התוספת שבת**. וכתב בשם **העולת שבת** שדין הגג כמקום פטור.

א. בסעיף יח הרמ"א פוסק שאין מקום פטור בכרמלית כיוון שמצא מין את מינו וניעור. ואפילו הכי מודה לדין זה, כיוון ששם הכרמלית מקיפה את מקום הפטור מכל צד ומבטלו, אך כאן החור עומד בפני עצמו והוא מקום פטור (ביה"ל).

סעיף יח | אויר כרמלית

הגמרא (שבת ז.) אומרת שכרמלית היא לפחות ד' על ד' טפחים, ואינה תופסת למעלה מעשרה טפחים.

נחלקו האמוראים (שם ק.) כיצד ניתן להוציא מספינה לים ובחזרה. לדעת רב הונא מוציא זיו מהסיפון וממלא, כיוון שהאויר הסמוך לספינה הוא מקום פטור (משום שמודדים את גובה הכרמלית מקרקעית הים) ולדעת רב חסדא ורבה צריך להוציא מסגרת ד' על ד', ומשם למלאות, כיוון שהאויר הסמוך לספינה נידון ככרמלית (משום שמודדים את גובה הכרמלית מקו המים).

רי"ף, רא"ש ורמב"ם: הלכה כרב חסדא ורבה.

שו"ע: כרמלית צריכה להיות לפחות ד' על ד' טפחים ואינה תופסת למעלה מעשרה, ודינו כמקום פטור³⁷. ובים מודדים מקו המים, ועד גובה עשרה דינו ככרמלית.

♦ מקום פטור בכרמלית

כנ"ל, הגמרא אומרת שאין כרמלית למעלה מעשרה טפחים.

רש"י: הגמרא דנה רק במקום שאינו מסוים, כמו אויר כרמלית, שמעל עשרה אינו כרמלית. אך מקום מסוים, כמו ראש עמוד, דינו כרה"י (אם גבוה י' ורחב ד' על ד'), או כמקום פטור (אם נמוך מ' ואינו רחב ד' על ד'). ואף כשהעמוד בכרמלית, דינו כמקום פטור. שאם לא כן מצינו חומרא בכרמלית מרה"ר³⁸.

ר"ן (וכן סוברים הגהות מימונית, רמב"ם וטור): עמוד בכרמלית שאינו גבוה עשרה ואינו רחב ארבעה דינו ככרמלית ולא כמקום פטור, כיוון שמצא מין את מינו וניעור (בשונה מרה"י, שם דינו כמקום פטור).

כך פוסק רמ"א (עיין לקמן).

♦ בור העומד בכרמלית

רמב"ם וטור: בור העומד בכרמלית, אפילו עמוק מאה אמה, דינו ככרמלית³⁹. אלא אם כן רחב ד' על ד'. (וס"ל לרמב"ם שאין מקום פטור בכרמלית (בית יוסף)).

כך פוסק רמ"א.

הערות

³⁷ בהמשך הסעיף (ובסעיף הבא) יתבאר שנחלקו הראשונים בדין מקום פטור בכרמלית. וכאן השו"ע לא דן בזה, אלא כוונתו שאם קלט מאויר שמעל עמוד שאינו גבוה עשרה (ורחב ארבעה, שדינו ככרמלית), אינו חייב כיוון שאויר כרמלית אינו ככרמלית. ולקמן המחלוקת היא במקום המסוים שבכרמלית, אם הגדרתו כמקום פטור או לא (על פי המש"ב).

³⁸ ולקמן מובא שאף הרשב"א סובר כרש"י, ובביה"ל הביא שגם רבינו ירוחם והמאירי סוברים כך. (ולכן הקל לסמוך על רש"י בשעת דחק).

³⁹ ואמנם אין כרמלית למעלה מעשרה. כל זה בגובה, שהאויר אינו כרשות עצמה. אך בבור, כיוון ששם כרמלית חל עליו מדין 'ביטול לרשות', אף למטה מעשרה טפחים, דינו ככרמלית (על פי שער הציון).

◀ **רשב"א:** דינו כמקום פטור.

א. לפי דעת הרמ"א, הא דקיי"ל שאין כרמלית פחותה מד' על ד' זה רק בעומד ברה"ר. אך כשעומד בכרמלית גם פחות מד' טפחים דינו ככרמלית, כי מצא מין את מינו ובטל לרשות שעומד בו (משנ"ב).

סעיף יט | מקום פטור

כנזכר, הגמרא אומרת שכרמלית צריכה להיות ד' על ד'. (ומבאר רש"י, שאם לא כן, דינה כמקום פטור). עוד מבואר בגמרא (שבת ז.) שכל מקום הנמוך מג' טפחים בטל לרשות שהוא עומד בה.

רמב"ם: חריץ שאין בו ד' על ד' ועמוק ג', דינו כמקום פטור⁴⁰. וכן מחיצות הגבוהות למעלה מג' ואין בניהן ד' על ד', אפילו אם המקום ארוך הרבה, דינו כמקום פטור. ומקום עגול שיש בו לרבע ד' על ד' דינו כרה"י, ואם לא, אפילו שיש בחשבון השטח ד' על ד', אינו רה"י.

ל **מגיד משנה:** אם העמוד עומד ברשות היחיד דינו כרה"י ולא כמקום פטור (שכל דבר העומד ברה"י דינו כרה"י, בין גבוה, בין נמוך, בין ארוך ובין קצר (בית יוסף)).

ש"ע: **מקום פטור** הוא מקום שאין בו ד' על ד' וגבוה משלושה ולמעלה עד הרקיע. וכן חריץ שאין בו ד' על ד' ועמוק יותר משלושה⁴¹, וכן מחיצות שאין בניהן ד' על ד'.

רמ"א: וכל זה ברשות הרבים, אך בכרמלית אין מקום פטור, כי מצא מין את מינו וניעור. ויש חולקים שאפילו בכרמלית יש מקום פטור. אך ברה"י לכו"ע דין העמוד כרה"י.

ל והאחרונים מצדדים כדעה שאין מקום פטור בכרמלית⁴² (משום שהרמ"א סתם כן בסעיף יח) (משנ"ב). אך כיוון שיש ראשונים שכתבו שיש מקום פטור בכרמלית (כדעת רש"י), יש להקל בשעת דחק (ביה"ל).

א. בעמוד שעומד בכרמלית, דינו ככרמלית רק עד גובה עשרה (שאינו כרמלית למעלה מעשרה), אך חריץ שאין בו ד' על ד' שדינו ככרמלית, דינו ככ אפילו אם עמוק מאה אמה (משנ"ב).

הערות

⁴⁰ **מגיד משנה:** לדעת הרמב"ם אין מקום פטור בכרמלית, ולכן דברי הרמב"ם כאן הם ברה"ר. ולדעת הרשב"א דין זה נכון גם בכרמלית.

⁴¹ **ובמשנ"ב** מתקן: שלושה ויתר [כלומר, שגם שלושה הוא בכלל מקום פטור (שער הציון)].

⁴² וכן כתב בכף החיים (ס"ק קכ) (וכתב שכן משמע מדעת השו"ע בסימן שמו).

סימן שמו | דין עירובין מהתורה

סעיף א | העברה מרשות לרשות

הגמרא (שבת ו, צו.) אומרת שהמעביר, הזורק והמושיט מרשות היחיד לרשות הרבים, חייב מהתורה. אך מכרמלית לרה"י או רה"ר פטור. עוד אומרת הגמרא שמותר לכתחילה להוציא מרה"י או רה"ר למקום פטור. אך אסור לעמוד במקום פטור ולהעביר מרה"י דרך מקום פטור אל רה"ר (או להיפך). [משום שמזלזל באיסור שבת לגרום הוצאה מרה"י לרה"ר (רש"י)].

כך פוסקים טור ושו"ע.¹

ל כיוון שעומד במקום פטור, אין חיוב בזה בכל אופן. כיוון שכן הוא הדין אם מעביר חפץ מרה"ר לרה"י ומניחו באמצע במקום פטור (משנ"ב).

ההולך במקום פטור עם חפץ

הגמרא (ה): אומרת שהמוציא מרשות היחיד לרשות הרבים דרך סטיו (כרמלית (רש"י)) חייב. ובן עזאי פוטר (כיוון שמהלך כעומד דמי (רש"י)).

ר"ף (לפירוש הרא"ש והר"ן): הלכה כבן עזאי ופטור.

רמב"ם, רא"ש, רבינו יונה, ר"ן (ור"ף) (לפירוש הב"י): הלכה כת"ק וחייב.

ל בית יוסף: אם כן המוציא מרה"י לרה"ר אפילו דרך מקום פטור, חייב.

כך פוסק שו"ע.

ל ואם עמד באמצע פטור, אך עדיין יש בזה איסור דרבנן (משנ"ב).

א. מטעם האמור אסור להעביר מרשות היחיד דרך רשות הרבים למקום פטור, אף אם יזהר שלא יעצור באמצע (משנ"ב).

מקום פטור בין רשויות דרבנן

האמוראים נחלקו האם יש הבדל בין רשויות דאורייתא ודרבנן לענין החלפת חפצים מרשות לרשות דרך מקום פטור. רב דימי מחדש שברשויות דרבנן אין איסור להחליף דרך מקום פטור, ורבינא לא קיבל חילוק זה.

ר"ף, רמב"ם: הלכה כרב דימי ואין איסור להחליף ברשויות דרבנן. [כגון: כותל גבוה עשרה ואינו רחב ארבעה העומד בין חצרות שלא עירבו זו עם זו²]. (דהוי גזירה לגזירה (משנ"ב)).

ר"ה, ראב"ד, רא"ש, רשב"א וטור: אף ברשויות דרבנן אסור להחליף, וכדעת רבינא (שאין לחלק בין רשויות מהתורה לרשויות מדרבנן בעניין זה (משנ"ב)).

הערות

¹ ואם עושים זאת על ידי שניים, כתב בש"ע הרב (ס"ק ב) שאסור כיוון שמזלזלים באיסור שבת. שכן הדבר יגרום לאחרים להוציא מרה"י לרה"ר בלא הנחה במקום פטור. (ובחז"א (קה, ס"ק ה) הסתפק בזה).

² דין זה מוזכר בבית יוסף בגירסתו בטור, והסכימו לזה הט"ז והמאמר.

³ והביא הב"י דברי רבינו יהונתן שכתב שכל זה רק בכותל בין שתי חצרות, אך בכותל העומד תחת מקום מקורה, וכן החורים שיש בכותל אסור להעביר דרכם מרשות זו לרשות זו.

ש"ע: יש אוסרים ויש מתירים⁴.

לפי הדעה שאין מקום פטור סמוך לכרמלית (כי מצא מין את מינו וניעור) כנזכר בסוף סימן שמה, צריך לומר שכאן מדובר על מקום פטור הגבוה מעל עשרה. ששם לכ"ע יש מקום פטור, כי כרמלית אינה תופסת מעל עשרה (ביה"ל).

א. לדיעה המתירה מותר אפילו לא נח כלל. ולדיעה האוסרת, אסור אפילו נח (ורק לראב"ד שהוא מהמתירים, אסור כשלא נח) (שער הציון⁵).

סעיף ב | מעביר ד' אמות

הגמרא (שבת ו.) אומרת שהמעביר ד' אמות ברה"ר חייב מהתורה, וחכמים גזרו אף בכרמלית גזירה משום רה"ר.

כך פוסקים טור וש"ע.

והוסיף בשו"ע (על פי המרדכי): ים ובקעה הם שני מיני כרמלית, ולא גזרו איסור טלטול מזו לזו בתוך ד' אמות.

סעיף ג | טלטול מקרפף לכרמלית

רבי יוחנן (שבת ז., עירובין טז:) אומר שקרפף יותר מבית סאתיים שלא הוקף לדירה, מהתורה דינו ברה"י, ורק חכמים גזרו שלא לטלטל בו משום שדומה לרה"ר. לכן הזורק לתוכו חייב מהתורה. הגמרא מביאה ברייתא המתירה לטלטל מהים שהוא כרמלית לסלע הגדול מבית סאתיים, הרי שהתירו לטלטל מכרמלית למקום הגדול מבית סאתיים (וקשה על רבי יוחנן). ומיישב רב אשי שחכמים התירו לטלטל מתוכו לים כדי שיבינו אנשים שהקרפף הוא כרמלית ואסור לטלטל בו (ואם היינו אוסרים לטלטל בניהם אנשים היו חושבים שהקרפף הוא רה"י לגמרי). ועדיף להעמיד את הגזירה שלא יטלטלו בתוך הקרפף, שזה שכיח יותר, מאשר את הגזירה שלא יטלטלו מהקרפף לכרמלית, שאין זה שכיח כל כך.

ר"ת, רא"ש, מרדכי, הגהות מימוניות, מגיד משנה בשם הרשב"א וטור: מטעם זה, אם יש גינה הגדולה מבית סאתיים ולפניה יש בקעה, מותר לקחת את המפתח מהבקעה כדי לפתוח את פתח הגינה⁶.

ש"ע: אסור לטלטל בתוך קרפף יותר מבית סאתיים, אך מותר לטלטל ממנו לכרמלית ולהיפך.

הערות

⁴ יש אחרונים שסוברים ששו"ע סובר כ"א קמא, ויש אחרונים הסוברים שפסק כ"א בתרא, ויש אחרונים הסוברים שהשו"ע הסתפק (עיין ביד מלאכי, כללי השר"ע). ובסימן שעב, ו נראה שהשו"ע חשש להחמיר.

⁵ ובאמת שדבריו נתונים במחלוקת אחרונים וכמו שהביא בכף החיים (ס"ק טז). שיש אחרונים שביארו את המחלוקת כשנח במקום הפטור, ויש שביארו שהמחלוקת כשלא נח, אך כשנח מותר לכ"ע. ע"ש.

⁶ והחידוש הוא שעם זאת שהיה מקום לומר שרק בסלע שלא שכיח להכניס ממנו לכרמלית התירו לטלטל בניהם, אך בשאר מקומות לא, קמ"ל שמותר בכל מקרה (עיין תוספות). בבית יוסף הביא דברי המגיד משנה שכתב שלפי הרמב"ם כל ההיתר להעביר מקרפף לכרמלית הוא רק מים לקרפף, אך דחה דבריו בבית יוסף.

רמ"א: ולכן מותר לקחת מפתח מבקעה כדי לפתוח דלת שלפני הגינה ולהחזירו (ואף להכניס את המפתח לגינה עצמה (משנ"ב)). אך אם יש הפסק איסקופה רה"י, אסור להעביר בניהם, וכגון כשהיא רחבה ארבעה וגבוהה עשרה (אך נמוכה מ' דינה ככרמלית, ומותר (משנ"ב)). או אם יש לה שתי מחיצות ותקרה (המשמשת מחיצה שלישית ע"י גוד אחית⁷ (משנ"ב)) רחבים ארבעה, אפילו אינם גבוהים עשרה.

מיהו⁸, אין לטלטל מרה"י לאותה איסקופה [משום חשש שמא לא יהיה בתקרת האיסקופה ד'. ואז אם אינה גבוהה ג' דינה כרשות שלפניה⁹, ואף אם גבוהה ג' דינה ככרמלית, משום שכל רשויות שלנו כרמלית ומצא מין את מינו וניעור¹⁰. ואף אם התקרה רחבה הרבה, ואין לה מחיצות מצידה, דינה כרשות שלפניה].

א. כשם שמותר לטלטל מקרפף לכרמלית, כך מותר לטלטל ממקום המוקף שלוש מחיצות (שמהתורה דינו כרה"י וחכמים אסרו לטלטל בו) לכרמלית¹¹ (ביה"ל).

ב. כמו שאסור לטלטל מרה"י לאיסקופה שמא יזדמן שאינה רחבה ד', כך גם אסור לטלטל מרה"ר לאיסקופה הצרה מד' טפחים, שמא יזדמן שהאיסקופה רחבה מד' (משנ"ב בשם המרדכי).

ג. אם פתח הבית פתוח, בכל מקרה אסור לטלטל מאיסקופה לבית (מג"א¹²).

ד. במקום שאין עירוב ואין חדר לפני פתח בית הכנסת, והגוי מביא את המפתח לבית הכנסת, צריך להזהר שלא ליטול ממנו לפני שהגוי נכנס לגגון שלפני הפתח. שמא יש בגגון ד' טפחים ונמצא מכניס מכרמלית לרה"י. אך גם לאחר שהגוי נכנס תחת הגגון, צריך היהודי להזהר שלא להכניס את המפתח לתוך הפתח, אלא יפתח את הדלת ויחזיר את המפתח לגוי. שמא אין בגגון ד', ונמצא מטלטל מכרמלית לרה"י. (וכן כשמוציא את המפתח, יזהר שלא יוציאו יותר ממקום מפתח הדלת (ט"ז)). וראוי לקהל לעשות חדר קטן לפני הפתח שיוכל הגוי להכניס לתוכו את המפתח, משום שיקשה לצמצמם את העמידה במקום זה (משנ"ב).

ה. כיוון שהתקרה הרחבה דינה כרשות שלפניה, אסור להכניס ממנה לרה"י (כמו שכתב הרמ"א). ולעניין הוצאה ממנה לחוץ: אם הרשות בחוץ היא כרמלית מותר, ואם רה"ר אסור. שדין התקרה ככרמלית מאחר והיא מקורה (משנ"ב).

הערות

⁷ האחרונים התקשו כיצד יש בשתי מחיצות העומדות זו מול זו פי תקרה יורד וסותם, הרי הרמ"א פסק (בסימן שסא) שרק בשתי מחיצות הדבוקות אומרים פי תקרה? ואין לומר שהפתח מועיל כמחיצה, שאם כן כבר מחיצה אחת מהצד תספיק (ומדוע כתב הרמ"א שתי מחיצות). יש שיישבו ששם החמירו רק לכתחילה (מג"א). ויש שיישבו שכיוון שאינו מפולש לרה"ר, אלא סתום מצד הגינה, מועיל (אליה רבה). ויש שיישבו שבאמת מספיקה מחיצה אחת מהצד ע"י פי תקרה ואורחא דמילתא נקט שיש שתי מחיצות (גרי"א ותוספות שבת). ולפי זה כשיש שתי מחיצות המקום יהיה רה"י מהתורה ע"י פי תקרה משני צידי הפתח (ביה"ל).

⁸ דין זה אינו מוסב על פתח שבין שני רשויות כרמלית, אלא דין בפני עצמו שמקורו במרדכי, שאין לטלטל מרה"י לאיסקופה שלפניה שמא לא יהיה בה ארבעה ואינה רה"י (משנ"ב).

⁹ כלומר, כרשות שבחוץ (אם רה"ר, אם כרמלית) ולכן אסור להוציא מהבית לשם. והגר"א כתב שבכל מקרה האיסקופה עצמה לא תהיה רה"ר כיוון שיש לה מחיצות, אלא רק כרמלית כיוון שמצא מין את מינו וניעור (ביה"ל).

¹⁰ כלומר, אם היא גבוהה מג' ואינה רחבה ד' הרי מסתמא גם המחיצות שלה אינן רחבות ד', ודינה כמקום פטור. אך כיוון שהרשויות בימינו הן כרמלית (לחומרא (בית מאיר)), אין דין מקום פטור בהם כיוון שמצא מין את מינו (ביאור המשנ"ב).

¹¹ אמנם בסימן שעד ד"ה לכרמלית, צידד לאסור. (ובסימן ששה ד"ה מפני, הסתפק בזה).

¹² המג"א כותב שמבוי שצידו החיצוני מקורה ואין ברוחב הקירוי ד' אמות. במידה והפתח פתוח, דין אותו מקום כלפנים. ובביה"ל דן בדבריו, מאחר ואם מדובר על אסקופה הסמוכה לרה"ר, הרי אין חילוק בין פתח פתוח או סגור. וע"כ דיבר המג"א באיסקופה שלפני כרמלית. והרי בזה השו"ע כתב (ששה) שאסור בכה"ג. והיה למג"א להזכיר זאת. והשאיר בצ"ע.

❖ גגין שלפני הבית

הגהות מרדכי ו**ורמ"א**: גגין הבולטים לפני הבתים דינם כרשות שלפניהם (ודינם כדין תקרה הרחבה שלפני הבית¹³).

א. גג שלפני הבית אסור לטלטל מהבית אליו, ואין אומרים 'פי תקרה יורד וסותם', כמבואר כאן ברמ"א (ט"ז ואחרונים). אך אם יעשה לגג שני עמודים משני הצדדים, כך שתהיינה צורות הפתח משלושה צדדים, מותר לטלטל מהבית לתחת הגג¹⁴. (ואם הרבה גרים יחד, יכולים לעשות כך בשני הגגים החיצוניים, והשאר אינם צריכים לעשות. ובתנאי שאין יותר מג' טפחים בין בית לבית. ויעשו עירובי חצרות) **(אחרונים)**. ובכל מקרה אין להוציא מתחת הגגים לרה"ר **(חיי אדם)**.

ב. גגין שלנו העומדים לפני הבתים, אפילו אם יש להם מחיצות מהצדדים אינם רה"י (אלא כרמלית), כיוון שהגג משופע ולא אומרים אז פי תקרה יורד וסותם (כמבואר בסימן שסא, ב) ונמצא שיש רק שלוש מחיצות **(ביה"ל)**.

❖ סיכום דין גג (ותקרה רחבה) שלפני הבית:

רחב פחות מד'	אין לו שתי מחיצות בצד	יש לו שתי מחיצות בצד
כרשות שעומד בה	מעיקר הדין, כרשות שלפניו. (ולגר"א בכ"מ אינו רה"ר). ואסרו הפוסקים לטלטל החוצה, שמא יהיה בו ד' ודינו כרה"י	
רחב ד'	כרמלית (שאין רה"ר מקורה)	מעיקר הדין דינו רה"י גמורה, אך אסרו לטלטל שם, שמא לא יהיה בו ד'
רחב הרבה יותר מד'	כרמלית (שאין רה"ר מקורה)	דינו כרה"י גמורה. אך כשהגג משופע, אסור מדרבנן לטלטל בו

❖ עד כמה רה"י יכולה להיות גדולה (ביה"ל¹⁵)

הגמרא (טז:) אומרת שקרפף הגדול אפילו כור ואפילו כוריים, דינו כרה"י מהתורה. הגמרא (עירובין כב:) אומרת שלא ייתכן להחשיב את כל העולם כרשות היחיד על ידי היקף האוקיינוס¹⁶.

◀ **תוספות**: כור וכוריים לא דווקא, אלא אף יותר מזה הוי רה"י, כיוון שעשויות בידי אדם. ורק במחיצות שאינם עשויות בידי אדם אינו רה"י **(ואף זאת, רק אם יש רה"ר באמצע המבטלת את המחיצות)**.
 ◀ **ריטב"א בביאור הרמב"ן**: כור וכוריים דווקא, וכל שאין המחיצות נראות לעומד באמצען אינו רה"י מהתורה. ורק אם רואה את המחיצות הוי רה"ר מהתורה, (ואין רבים מבטלים את המחיצות).

הערות

¹³ וכמו שכתב הרמ"א 'וכן בגגין שלנו... דינם כרשות שלפניהם'. ואם כך, להכניס מהם פנימה אסור. אך להוציא החוצה תלוי אם בחוץ זו כרמלית או רה"ר, וכנזכר בדין תקרה רחבה.

¹⁴ **הביה"ל** מביא שהט"ז החמיר בזה משום שהרמב"ם (מובא בסימן שסב, י) אסר לעשות צורת פתח ליותר מ' אמות. וחלק הביה"ל שכאן גם הרמב"ם יתיר מאחר ויש כאן עומד מרובה על הפרוץ, הבית מצד אחד, ומשני צדדים יש צורות הפתח הקטנות מ' שדינם כמחיצה גמורה. **ובחז"א** (א"ח ע, ס"ק כג) חלק שאין צורות הפתח מחשיבות את המקום כסגור ממש, ועדיין דין המקום כרובו פרוץ.

¹⁵ ועיין **בחז"א** (א"ח קז, א) לביאור מעט שונה למחלוקת תוספות והריטב"א.

¹⁶ הגמרא שם אומרת שאפילו כור אפילו כוריים נחשבים לרה"י. והראשונים לקמן מבארים זאת לפי שיטתם: **לתוספות** כוונת הגמרא בלאו דווקא, אלא הוא הדין למקום גדול מאוד, **ולריטב"א** דווקא כור כוריים, אבל גדול מכך אינו רה"י.

◀ **ביה"ל בביאור הרמב"ן:** מחיצות שאינם עשויות בידי אדם נחשבות לרה"י רק עד כור וכוריים (אפילו אם אין רה"ר המפסיקה בין המחיצות). ובידי אדם נחשבות לרה"י אפילו גדולות מאוד.

נראה מדברי המשנ"ב בכמה מקומות שנטה להלכה כדברי הריטב"א בביאור הרמב"ן¹⁷.

¹⁷ בסימן שסג, **בשער הציון** צד', הביא את דברי הריטב"א להלכה. (אך אין זה מוכרח שם כיוון שהביא שם סברות נוספות להכריע את ההלכה שם). ובסימן שמה, ס"ק מח כתב **במשנ"ב** את סברת הריטב"א לעניין מחיצות נהר (עיין שם בשער הציון).

סימן שמו | על איזו הוצאה חייב מהתורה

סעיף א | המוציא והמכניס

במשנה (שבת ב., ובגמרא שם) מובא שחייב הוצאה והכנסה הוא רק אם עקר מרשות אחת והניח ברשות אחרת. אך אם חבירו נטל ממנו את החפץ והניח, שניהם פטורים. ואסור לעשות כן מדרבנן (שמא יבואו לידי איסור גמור (רש"י)).

כך פוסקים טור ושו"ע¹⁸.

- א. אף עקירת חפץ מכיסו או מידו (והנחת גופו כהנחת החפץ), נחשבת לעקירה שחייבים עליה¹⁹ (משנ"ב).
- ב. המניח חפץ בידו של חבירו (ברשות השניה), נחשב כמי שהניח על הקרקע וחייב, שידו של אדם חשובה כמקום ד' על ד' (משנ"ב).
- ג. המוציא חפץ לרה"ר והניחו ביד חבירו מעל עשרה, פטור, משום שזה מקום פטור. ויש חולקים (משנ"ב).

❖ לפני עיוור

עוד מובא בגמרא (שם) שאם עקר מרשות הרבים והכניס והניח בידו של חברו, הוא חייב וחברו פטור ומותר.

תוספות, רא"ש, ר"ן וטור: אמנם לחבירו אין כל איסור מצד הלכות שבת, אך אסור לעשות כן מצד 'לפני עיוור', כיוון שהוא גורם לחברו לעבור על איסור תורה.

כך פוסק שו"ע (שפטור ואסור).

ויש בזה איסור תורה. אך אם החפץ מונח באופן שחבירו היה יכול ליטלו לבד, אסור רק מדרבנן²⁰ (משנ"ב).

- א. כמו כן אסור להשאיל לחבירו חפץ שיעשה בו מלאכה אסורה בשבת. אך אם אפשר לתלות שיעשה בה מלאכת היתר, מותר. ואם מלאכת ההיתר אינה שכיחה, אסור, אם לא מפני דרכי שלום (מג"א).
- ב. **מומר יהודי:** אסור לסייע לו לעבור עבירות, כמו שאר ישראל²¹.
- ג. **לפני עיוור בגוי:**

הערות

¹⁸ בכרמלית, יש מי שהתיר לעשות רק עקירה או הנחה (עיין באר היטב (ס"ק ב), וכן בשער הציון בסימן שט"ז (ס"ק יד), ויש שאוסרים (עיין שם בשער הציון, וכן אסר החזו"א (א"ח קג, יט)).

¹⁹ וכתבו האחרונים, שאף המוציא בגד בידו מרה"י, ולובשו ברה"ר, חייב כיוון שהבגד בטל לגוף והוי כהנחתו (חז"א (קה, ו), אגרות משה (א"ח ב, קיב)).

²⁰ והיינו כשאינו יכול למנוע מחברו לעבור על האיסור. אך אם יכול למנועו, מחויב למנועו מהתורה (שער הציון).

²¹ מקור הדברים במג"א. אמנם הש"ך כתב (הביאו שער הציון כאן) שאין איסור לסייע למומר בעבירות (שהיה יכול לעשות לבדו) כיוון שחייב התורה נועד כדי למנוע מאדם שאינו מודע לעבירה שהוא עושה. אך אדם שעובר בודעין, ואין תועלת בכך שלא נעזור לו, אין איסור של לפני עיוור. אך בגליון מהרש"א כתב שדברי הש"ך תמוהים. וציון לדברי המג"א.

◀ **מג"א:** מותר לכתחילה לסייע לגוי שעושה איסור, כגון האוכל אבר מן החי, וזאת אם הגוי היה יכול להגיע לאיסור לבד.

◀ **גר"א, פת"ש וברכ"י:** אסור מדרבנן, גם אם הגוי היה יכול להגיע לבד.

ד. דרך ארץ לומר לחבירו העוסק במלאכה 'תצלח מלאכתך'. אפילו לעכ"ס. אך אם עושה מלאכת איסור, אסור לומר כך (משנ"ב).

❖ כשהעומד בחוץ הוא גוי

תוספות, רא"ש, ר"ן וטור (בסימן שנה): אפילו אם העומד בחוץ גוי, אסור לתת לו, משום שנראה כנותן לו על מנת שיוציא.

Ⓢ כך פוסק שו"ע.

א. אף כשהגוי עומד בפנים יש איסור מדרבנן, שהרואים יאמרו שנתן לגוי כדי שיכניס (משנ"ב).

❖ דינים נוספים מהגמרא (משנ"ב)

א. הזורק חפץ ברה"ר ורץ חבירו ותפס, שניהם פטורים. ואם רץ הוא בעצמו ותפס, ספק אם חייב (כיוון שהחפץ לא נח במקום שהיה אמור לנוח בשעת העקירה). (משנ"ב).

ב. הזורק מרה"ר לרה"ר דרך רה"י או להיפך, פטור. ואף אם בסך הכל יש ד' אמות ברה"ר (משני צדדי רה"י) חייב, שהרשויות מצטרפות (משנ"ב).

ג. המושיט מרה"י לרה"י דרך רה"ר בדיוטא אחת (כלומר ששני רה"י עומדות באותו צד של רה"ר) חייב²² אפילו למעלה מעשרה. ואם רה"י עומדות זו מול זו, פטור אפילו למטה מעשרה²³. (והטעם, משום שכן היו רגילים לטלטל בעגלות המשכן) (משנ"ב).

ד. הנוטל מים מעל גבי גומא חייב, שכל המים נחשבים כמונחים על גבי הקרקע. אבל אם נטל פרי או שמן מעל המים, פטור, שהנחתם על גבי המים אינה נחשבת הנחה²⁴ (משנ"ב).

הערות

²² בסימן שנד, ד"ה אלא אם כן, כתב הבה"ל בשם תוספות שרק אם יש מי שמקבל את החפץ ברשות השנייה חייב. אך אם מעביר ואין מי שיקבל, פטור. והחז"א (א"ח סב, יט) הביא שמשמע שהרמב"ם (שהשמיט תנאי זה) סבר שאף כשאין מי שמקבל את החפץ, חייב. כיוון שלא מוזכר בתלמוד.

²³ אם כרמלית מפסיקה בין הדיוטאות העומדות זו ליד זו, כתב במשנ"ב בסימן שנה ס"ק יט, לאסור הושטה (אף למעלה מעשרה) וכדעת האליה רבה שאסר, ולא כמג"א שהתיר (שער הציון שם). אך בדיוטאות זו מול זו מותר מעל עשרה, וכן מותר זריקה.

²⁴ **טעם הדבר: למג"א:** משום שמים אינם נחשבים למקום ד' על ד' (ומעין זה כתב בשטמ"ק בשם הראב"ד, שהוי כעקירה מהאוויר). **לראשונים אחרים** (עיין שבת דף ה.): כיוון שהמים נעים ונדמים, אין החפץ נחשב מונח במקום אחד.

סימן שמח | המושיט מרשות לרשות

סעיף א | מי שהוציא מרשות לרשות

הברייתא אומרת (שבת ג:): שהמוציא ידו מלאה פירות, אסור להחזירה. ובברייתא אחרת מובא שמותר להחזירה. הגמרא מיישבת בכמה אופנים¹, ובסוף הסוגיא מיישבת ששתי הברייתות עוסקות בשוגג, אלא שאם מדובר על אותה חצר מותר להחזיר, כיוון שלא התקיימה מחשבתו, ואם מדובר על חצר אחרת אסור להחזיר כיוון שהתקיימה מחשבתו (וגזרו חכמים שמא פעם הבאה יבוא להוציא לרשות הרבים (רש"י)).

◀ **תוספות, ר"ן (בשם תוספות), רי"ף (לביאור הרא"ש), רא"ש, רמב"ן ורשב"א (מובאים במ"מ)**

וטור: המוציא במזיד אסור להחזיר אפילו לאותה חצר, דווקא אם הוציא מבעוד יום, שאינו יכול לבוא לידי איסור סקילה בכל מקרה. אך המוציא משחשיכה לא קנסו אפילו במזיד, שמא ישליך את החפץ לרה"ר ויעבור על איסור תורה.

◀ **רש"י, רי"ף (לביאור הר"ן), רמב"ם (לדעת הב"י) ומאירי:** אפילו אם הוציא בשבת עצמה אסור להחזיר (אם הוציא במזיד)³.

⬇ **בית יוסף:** המחלוקת רק במוציא מתחת לעשרה, אך למעלה מעשרה הוי מקום פטור (וכ"כ הרב המגיד).

Ⓢ **שו"ע:** העומד ברה"י והושיט ידו לרה"ר תוך עשרה, בשוגג יחזיר לאותה רשות, אך לא לחצר אחרת. ובמזיד אסור אפילו לאותה חצר. ויש אומרים שאם הוציא משחשיכה מותר להחזירה שמא יתחייב חטאת. [ובכרמלית מותר להחזירה בכל מקרה (עיין לקמן)].

⬇ **אליה רבה:** יש להקל כיש אומרים, שכן סוברים הרבה ראשונים.

א. למעלה מעשרה:

מותר להחזיר אפילו אם הוציא במזיד (משנ"ב).

⬇ אך לרשות אחרת:

◀ **אליה רבה (בשם הרשב"א):** אסור להחזיר אפילו למעלה מעשרה.

◀ **פרי מגדים:** מותר להחזיר. (ובשער הציון השאיר דבריו בצ"ע).

ב. התכוון להוציא לרה"ר:

הערות

¹ א. למעלה מעשרה (מותר), למטה מעשרה (אסור). ב. הוציא מבעוד יום (מותר), הוציא משחשיכה (אסור). ג. בשוגג (מותר) במזיד (אסור). ד. בשוגג (ונחלקו גזרו אטו מזיד או לא). ה. בשוגג, לאותה חצר (מותר), לחצר אחרת (אסור).

² **הרמב"ם** סתם דבריו **כר"ף**. ואם **הר"ף** סובר **כרש"י** הרי שגם **הרמב"ם** סובר כן. ומדברי **הב"י** נראה שהסכים לביאור **הר"ן** בדברי **הר"ף** ולא לביאור **הרא"ש**. ובביה"ל הוסיף **הרשב"א** גם ביאר דעת **הר"ף** כביאורו של **הב"י**.

³ שורש המחלוקת היא האם אפשר להשוות דין המוציא במזיד לדין המדביק פת בתנור שהתירו לו להוציא לפני שיבוא לידי איסור סקילה. **לרוב הראשונים** הדינים שווים ולכן אם הוציא בשבת עצמה רשאי להחזיר. **ולרש"י** מדביק פת בתנור שונה כיוון ששם על כרחו יבוא לידי איסור, מה שאין כן במוציא, שהרי אם יעמוד שם כל השבת לא יעשה כל איסור.

⁴ וכן כתב **בחכמת אדם**, והוסיף שבמזיד וסמוך לצאת שבת, קונסים (שער הציון).

⁵ **בביה"ל** כתב **שתוספות** סובר שמותר להוציא לכתחילה למעלה מעשרה. אך הביא **הרשב"א** ורבו חלקו ואסרו, וכן פסק **הפרי מגדים** (והביא כן אף בשם **רש"י**).

◀ **רש"י, ר"ן, רי"ו (הביאם באליה רבה) ומאירי:** אסור להניח בחצר אחרת אפילו אם התכוון להוציא מתחילה לרשות הרבים, כיוון שמכל מקום מתקיימת מחשבתו שרצה להוציא מחצרו, וחיישנן שמא בפעם אחרת ישליך לרה"ר.

◀ **רמב"ם (הובא במג"א) ור"ח:** אם התכוון מתחילה להוציא לרה"ר, מותר להניח בחצר אחרת, כיוון שלא התקיימה מחשבתו.

ל וכל זה בשתי חצרות העומדות זו מול זו לרוחב רה"ר, אך שתי חצרות העומדות זו ליד זו, לאורך רה"ר, יש איסור דאורייתא להושיט לחצר השניה, אפילו למעלה מעשרה (משנ"ב).

ג. המפנה חפצים בתוך רה"י מזוית לזוית והחליט להוציאם לרה"ר, פטור ואסור, כיוון שהעקירה מלכתחילה לא הייתה על דעת להוציא לרה"ר. המגביה צד אחד של קנה ברה"ר והשאיר צידו השני על הקרקע, וחזר והגביה צידו הראשון, פטור, כיוון שלא עקר את כולו יחד. אך אם גרר חפץ חייב, שהמגלגל חפץ - כעוקרו (גמרא).

ד. האיסור להוציא לחצר אחרת הוא אף לחצר שלו, או לחצר אחרת שעירב עימה, ורק לא עירבו בה. ולא רק הושטה נאסרה (שיש בה איסור תורה לפעמים, כגון בדיוטא אחת) אלא גם זריקה (ביה"ל).

ה. יש להסתפק בדעת רש"י (שאסר להחזיר במזיד אפילו כשהוציא בשבת), האם קנסו גם כשהוציא מבעוד יום. ונחלקו בזה הראשונים (ביה"ל):

◀ **רשב"א ור"ן (בדעת רש"י) וגר"א:** אפילו אם הוציא מבעוד יום אסור.

◀ **מאירי:** אם הוציא מבעוד יום במזיד, מותר להחזירה (וקצת משמע שלכך מצדד בביה"ל).

♦ הוציא לכרמלית

בית יוסף: כל הדיון הנ"ל הוא במוציא לרה"ר, אך לכרמלית זו גזירה לגזירה ומותר (וכך מדויק ברמב"ם).

שו"ע: בכרמלית מותר להחזירה בכל גוונא (כלומר, בין בשוגג ובין במזיד (משנ"ב)).

ל **גר"א:** אף לכרמלית אסור כמו רה"ר.

א. אף בכרמלית מותר להחזיר רק לאותה חצר, אך לחצר אחרת אסור (ומדויק מלשון השו"ע שכתב 'להחזירה' (משנ"ב)).

הערות

⁶ דין זה מקורו במג"א (ס"ק ד) בשם הגהות יד אפרים והוא על פי הרמב"ם שכתב: 'ואם משך החפץ וגררו על הארץ מתחלת ארבע לסוף ארבע חייב שהמגלגל עוקר הוא'. ומיהו באליה רבה (ס"ק ו) כתב בשם הכל בו לפטור בכה"ג. אך בכלבו כתב דעת הרמב"ם בסתם והביא שיש אומרים שפטור, וסיים: 'ואין ראוי להקל בזה לכתחלה'. וייתכן שלכן לא הביאו המשנ"ב כלל, אפילו כיש אומרים.

⁷ כיוון שהגמרא תירצה בתחילה לחלק בין אם הוציא בשבת עצמה שעשה איסור בכך, לבין אם הוציא מערב שבת שלא עשה בכך איסור. ויש להסתפק האם למסקנה תירוצ זה נשאר או לא. [אך לדעה המתירה להחזיר בשבת עצמה, ודאי שאסרו להחזיר כשהוציא מבעוד יום].

סימן שמט | ארבע אמות ברה"ר

סעיף א | ארבע אמות שיש לכל אדם

הגמרא בעירובין (מח.) לומדת שלכל אדם יש ארבע אמות ברה"ר לטלטל בהם¹. ארבע אמות אלו נמדדות לפי גודלו של האדם, ואדם קטן באבריו מודד לפי אמות בנוניות. נחלקו התנאים מדוע שיערה תורה ד' אמות אלו. לרבי מאיר שלוש אמות כדי שיעור גופו, ואמה לפשוט ידיו ורגליו. לרבי יהודה שלוש אמות של גופו, ואמה כדי שיטול חפץ מרגליו ויניח סמוך לראשו. נפק"מ האם מודדים ד' אמות מצומצמות או מרווחות.

◀ **רש"י:** לרבי מאיר מודדים במרווחות ולרבי יהודה במצומצמות.

◀ **רי"ף ורא"ש:** לרבי מאיר מודדים במצומצמות ולרבי יהודה במרווחות.

◀ **רמב"ם:** מודדים בארבע אמות מצומצמות (על פי הגמרא בתחילת עירובין שנקטה כטעמו של ר"מ (בית יוסף)).

טור: כאשר מודדים בד' אמות של האדם מודדים במרווחות (דק"ל כרבי יהודה (בית יוסף)).

◀ **בית יוסף:** משמע שכאשר מודדים בארבע אמות בנוניות מודדים באמות מצומצמות².

◀ **שו"ע:** לכל אדם יש ד' אמות ברה"ר ומודדים באמה של האדם, ואם הוא קטן מודדים לו בבנוניות, שהן שישה טפחים כל אחת.

◀ **מג"א:** ומודדים ארבע אמות בצמצום³.

א. בסימן שצו, פסק הרמ"א למדוד באמות מרווחות. אך כל זה לעניין תחומין. ואילו לעניין מעביר ברה"ר, אף הרמ"א מודה שמודדים בצמצום (משנ"ב).

ב. מודדים באמות בנוניות רק לאדם שגופו בנוני אלא שידו קטנה. אך אדם שגופו וידו קטנים, מודדים לו לפי אמות קטנות (משנ"ב ושער הציון).

ג. מדידת אמות גדולות:

◀ **פרי מגדים:** לאדם גדול מודדים באמות גדולות רק כשאינו מטלטל ד' אמות בבת אחת.

◀ **שער הציון:** בגמרא משמע שד' אמות נמדדות לפי האדם על פי הפסוק 'שבו איש תחתיו', ושם משמע שמטלטל מרגליו עד ראשו.

הערות

¹ ויש להקשות מדוע לא אסרו לטלטל פחות מד' אמות מדין חצי שיעור? **בחוות יאיר** (סימן טו) כתב שהתורה התירה במפורש לעשות כן ('תחתיו'). **פרי מגדים** (פתיחה להלכות שבת) כתב שלא נאסר חצי שיעור, אלא כשעושה מלאכה גמורה, אלא שעשה חצי שיעור ממנה. אך טלטול פחות מד' אמות, אין לו שם מלאכה כלל. [וביתר ביאור: יש הבדל בין חצי מלאכה בכמות, כמו המבשל חצי גורגרת. לבין חצי מלאכה באיכות, כמו המבשל גורגרת שלימה, אך פחות מיד סולדת. בחצי מלאכה בכמות חייב, כיוון שיש שם מעשה על פעולתו, אלא שלא עשה כשיעור שהתורה חייבה. אך בחצי מלאכה באיכות, אין שם מלאכה על מעשהו כלל, ולא שייך לאוסרו].

² עוד הביא **הבית יוסף** מחלוקת ראשונים בדברי הגמרא בעירובין דף מח ע"א, שחכמים אומרים שלהלך יכול ארבע אמות לכל רוח, ולטלטל מותר רק ד' אמות. **הרשב"א** ביאר שהכוונה שלא יטלטל בבת אחת שמונה אמות אך יכול לטלטל שמונה אמות שלא בבת אחת. **ור"ף ורמב"ם** (על פי הרב המגיד) סוברים שלא יטלטל אלא ארבע אמות.

³ ובשיעור זה, כתב המשנ"ב בסימן שסג, ס"ק פט, שיש תוספת של חצי אצבע לכל אמה.

סעיף ב | הן ואלכסון

רב אחא בר יעקב אומר (נא). שהמעביר ארבע אמות ברה"ר אינו חייב עד שיעביר הם ואלכסון (דהיינו חמש אמות ושלוש חמישיות (רש"י)).

◀ **רמב"ם:** מארבע אמות עד ארבע אמות ואלכסון פטור אבל אסור.

◀ **רשב"א וטור:** בארבע אמות ואלכסון מותר לכתחילה.

Ⓢ **שו"ע:** מודדים הם ואלכסון, ויש מי אומר שמארבע אמות עד חמש ושלוש חמישיות פטור ואסור.

Ⓛ האחרונים הסכימו לדעת היש אומרים (משנ"ב).

א. אף לדעת הרמב"ם פחות מד' אמות מותר לטלטל לכתחילה (משנ"ב). (אלא שצריך עיון שאם גזר הרמב"ם על פחות מאלכסון אטו יותר, מדוע לא גזר גם על פחות מד' אמות אטו יותר (ביה"ל)).

ב. **גר"א:** אם ייחד לו ד' אמות לטלטל בהם, אף הרמב"ם מודה שמותר לו לטלטל כשיעור אלכסון.

ג. אין חיוב מעביר ברה"ר אלא אם מעביר את החפץ ארבע אמות ואלכסון שלמות, ואפילו אם היה חלק מהחפץ בתוך הד' אמות, פטור (משנ"ב).

❖ אלכסון העולם

◀ **רשב"ם (לטור-רש"י):** מוסיפים אלכסון לד' אמות רק כאשר זה תואם לאלכסון העולם.

◀ **ר"ת, רש"י, רמב"ם, רשב"א וריטב"א:** בכל מקרה נותנים תוספת של האלכסון.

Ⓢ כך פוסק **שו"ע** (על פי ביה"ל).

סעיף ג | העברה בכמה אנשים

רבי יהודה (צה). אומר שמותר לאדם לתת חפץ לחברו שבתוך ארבע אמותיו, וחברו לחברו. ובמידה ומדובר בחבית ומים של הפקר מותר להוציאם כך מחוץ לתחום. רבי יוחנן בן נורי חולק וסובר שאסור להוציאם מחוץ לתחום, כיוון שחפצי הפקר קונים שביתה (כך מבאר רב אשי את המשנה).

◀ **רז"ה, רמב"ם, ראב"ד וטור:** הלכה כרבי יהודה (ונכסי הפקר אינם קונים שביתה).

◀ **רמב"ן:** נכסי הפקר אינם קונים שביתה (כרבי יהודה), אך עם זאת אסור להעביר מאדם לחברו וחברו לחברו משום שאוושא מילתא.

Ⓢ **שו"ע:** מותר להעביר חפץ לחברו וחברו לחברו, אפילו מאה מילין, ובלבד שלא יוציאו מחוץ לתחום. ויש מי שאוסר.

Ⓛ בסימן שא סתם השו"ע כדעה המקילה. אך לדבר רשות ראוי להחמיר⁵ (משנ"ב).

הערות

⁴ ומה שבסעיף ה' מבואר שאסור לטלטל פחות פחות מד' אמות, היינו באדם אחד, אך בהרבה אנשים מותר (משנ"ב). וכתב **בכף החיים** (ס"ק יט) שכאשר מעבירים חפץ בכמה אנשים, אין צורך לשהות באמצע, כיוון שכל אחד זה מעשה חדש.

⁵ בסימן שא, מב פסק השו"ע שהמוצא תפילין מונחות בביזיון, מטלטל פחות פחות, או נותן לחברו וחברו לחברו. וכתב **ערוך השלחן** (שם קיז) שכן הדין במזוזות, ואפילו ספרים הנדפסים.

א. תחום החפץ היינו מקום שביתת בעליו. ואם כן, 'מאה מילין' שכתב השו"ע לאו דווקא הוא. או שמדובר בחפצי הפקר שלא התכוונו לקנותם, שאין להם שביתה (משנ"ב).

ב. לדעה המחמירה, אפילו שמצינו שחכמים התירו לטלטל פחות פחות מד' אמות (כגון במוצא תפילין או מי שהחשיך בדרך), כאן החמירו משום זילותא דשבת כשזה נעשה בהרבה אנשים (משנ"ב).

ג. הולכה על ידי כמה אנשים אינה מועילה להוצאה מרשות לרשות, אלא רק לעניין הולכה ברה"ר או בכרמלית. לכן לא יפה עושים האנשים שמוציאים ספר תורה לרחוב לקרוא בו על ידי הרבה אנשים, כיוון שזו הוצאה מרה"ר לרה"ר או על כל פנים לכרמלית (משנ"ב).

ד. הוצאה על ידי גוי:

◀ ט"ז: אסור להוציא ספר תורה, אף על ידי גוי.

◀ ביה"ל: לפי המתבאר בסימן שז משמע משום שזו שבות דשבות במקום מצווה⁶ (והט"ז לשיטתו שכתב שם לאסור בהוצאה לכרמלית שמא תתחלף ברה"ר, ולפי האחרונים שם שחלקו משמע שיהיה מותר כאן).

ה. אחד עוקר ואחד מניח (שער הציון):

◀ אבן העזר: אפשר להוציא ספר תורה מרשות לרשות אם אחד יעשה רק עקירה והשני יעשה את ההנחה.

◀ בית מאיר: אסור אף באופן זה.

ו. שני בני אדם:

◀ פרי מגדים: מותר לשני בני אדם שאחד יוליך פחות מד' אמות וחברו 'משיך פחות מד' אמות וחוזר חלילה.

◀ ביה"ל: אפשר שזה גם בכלל גזירת חכמים שלא להוליך פחות פחות מד' אמות⁷.

סעיף ד | ד' אמות מובלעות

המשנה (דף מה.) אומרת ששני אנשים ששבתו בסמיכות זה לזה וארבע אמותיו של זה מובלעות בתוך ארבע אמותיו של חברו מותר להם לטלטל במקום שבניהם ובלבד שלא יוציא כל אחד מארבע אמותיו. וכן שלושה ששניים החיצונים מובלעים בתוך ארבע אמותיו של האמצעי, שלחיצונים מותר עם הפנימי אך אסור להם זה עם זה.

כך פוסקים טור ושו"ע⁸.

סעיף ה | הולכה פחות פחות מד' אמות

הגמרא (שבת קנג:) אומרת שהמהלך בדרך עם חשיכה ועימו כיס מעות ואין עימו גוי או חמור או שוטה או קטן לתת להם את הכיס, יכול להוליכו פחות פחות מד' אמות. חכמים לא רצו לגלות עצה זו, שמא יטלטלו ד' אמות שלמות. רבי אליעזר אומר שגזירה זו הייתה גזירה ראויה,

הערות

⁶ בכף החיים (ס"ק טו) כתב בשם הרשב"ץ והמחזיק ברכה שאין לבקש מגוי לטלטל חפצים במקום שאין בו עירוב אפילו לדבר מצווה.

⁷ ובכף החיים (ס"ק יח) הסכים להקל בכרמלית, אך ברה"ר החמיר.

⁸ מדובר כאן בשני בני אדם העומדים ברה"ר סמוכים זה לזה ולא באדם שיצא מחוץ לתחום (שער הציון ודלא כתוספות שבת).

ורבי יהושע סובר שהייתה זו גזירה שיכולה להביא מכשול, (כיוון שאדם לא יעמיד עצמו על ממונו ויבוא לעבור על דברי תורה (רש"י)).
 רבינא (מב.) סובר שקוץ ברה"ר מוליכו פחות פחות מד' אמות כדי שלא ינזקו בו (משום שזה רק איסור דרבנן (רש"י)).

רבינו ירוחם וכלבו (בשם הר"ש): בכל מקום שאמרו חכמים להוליד פחות פחות מד' אמות, צריך לשבת לנוח בין ארבע אמות לארבע אמות. ואפילו בכרמלית, אם הוליד ברצף חייב מלקות מדרבנן⁹ **(רבינו ירוחם בשם מר שר שלום).**

תוספות¹⁰ ומרדכי: אסור לטלטל פחות פחות מד' אמות אפילו בבין השמשות, (משום שבקל יכול לעבור על איסור תורה).

שו"ע: אסור להוליד חפץ פחות פחות מד' אמות, אפילו בבין השמשות, אפילו בכרמלית¹¹.

א. כל זה במוליד כמה פעמים, אך פחות מארבע אמות פעם אחת, מותר, כנפסק בתחילת הסימן **(משנ"ב).**

ב. אם עומד לפוש נחשב כהפסקה בין ד' אמות לד' אמות, שהנחת גופו כהנחת החפץ **(משנ"ב).** (ויש מחמירים שצריך דווקא לשבת **(עיין במשנ"ב בסימן רסו)**. (ופשוט שמהתורה אף עמידה נחשבת כהפסקה, אפילו שלא כדי לפוש אלא מסיבה אחרת, מלבד תיקון משאו שנחשב כמהלך **(שער הציון)**)).

ג. טעם הגזירה בכרמלית:

◀ **ט"ז:** גזרו אף בכרמלית משום שבקל יבוא לטלטל ד' אמות בהדיא.

◀ **גר"א:** כל שאסרו חכמים, כעין דברי תורה אסרו.

ד. כרמלית בבין השמשות:

◀ **ט"ז ואליה רבה¹²:** מותר.

◀ **משנ"ב:** אין להקל בזה (אלא במקום מצווה¹³).

הערות

⁹ **בבית יוסף** כתב שמקור דברי הכלבו מהגמרא לעיל שממנה משמע שחכמים אסרו לטלטל פחות פחות מד' אמות. ונראה שכונת **הבית יוסף** שאף **הכלבו** מסכים לדברי **ר"י** שיש איסור דרבנן בהולכה פחות פחות מד' וכך גם משמע בגמרא (ולא שמדברי הגמרא משמע שצריך לשבת בין ד' אמות לד' אמות).

אך קשה משום שהגמרא אומרת שאם עמד לפוש נחשב כאילו עצר, שלא כדברי **ר"י**. ומיישב **המג"א** (סימן רסו ס"ק ט) **שר"י** סובר שכשעומד לפוש רק בשביל שלא יעבור איסור לא נחשב כעומד לפוש.

¹⁰ **בביה"ל** דן בעולה מדברי תוספות. לדעת תוספות הוא הדין שאין להתיר זה עוקר וזה מניח בביה"ש. והמשיך לדון שעולה מדברי תוספות שאיסור טלטול פחות פחות מד' אמות חמור מהוצאה והכנסה לכרמלית. ותמה מדוע לא התירו (כנפסק בסימן רסו) למי שהחשיך בדרך עם כיס להכניס לכרמלית. והשאיר בצ"ע.

¹¹ **הביה"ל** מביא שיש אחרונים שחלקו על דברי **השר"ע** שאסר בכרמלית משום שזו גזירה לגזירה. **הט"ז** כתב שדברי **השר"ע** נובעים **מהכלבו**, אך העיר **הביה"ל** שאין בכלבו דבר זה.

והוסיף **הביה"ל** שלפי **הט"ז** הסובר שאיסור כרמלית נלמד מאיסור בין השמשות, לדעת **רש"י** שהתיר בבין השמשות גם בכרמלית יהיה מותר. וכן הביא **רעק"א** ראייה **מרש"י** להתיר (אך **הביה"ל** כתב שייתכן ש**רש"י** התיר דווקא במקום מצווה, וא"כ לתוספות שחלק על **רש"י**, אף במקום מצווה יהיה אסור). אך לפי **הגר"א** שאסר כעין דאורייתא, אין להביא ראייה מדברי **רש"י** להתיר.

¹² וכן פסק **שר"ע הרב**. וכדברי **המשנ"ב** שהחמיר כתבו גם **התוספת שבת והעולות שבת והברכי יוסף** (כל זה הביא בכף החיים בס"ק כט).

¹³ משמע מדבריו שבעניין טלטול פחות פחות מד' אמות בכרמלית לא הקלו מדין שבות דשבות במקום מצווה. אלא רק במקומות מסויימים, כמקום היזק (קוץ ברה"ר) או מקום שיעבור איסור חמור יותר (כיס מעות שעליו). וייתכן שהסברא בזה כמו שכתב בס"ק טז, שבדין זה לפעמים האדם אינו שם לב ובקלות יכול לבוא לידי טלטול ד' אמות יחד. (וכאילו התייחסו לזה כשבות אחת ולא לשתי שבותים).

סימן שנה | איזה מקומות נקראים מוקפים לדירה

הקדמה לסימן:

- א. מקום המוקף מחיצות דינו רה"י מהתורה. אמנם גזרו חכמים על מקום זה במידה ולא נועד לדירת אדם¹, שאין לטלטל בו יותר מד' אמות אם הוא גדול מבית סאתיים. זאת משום שבני אדם יחליפו בין מקום זה לרה"ר (רש"י ולבוש).
- ב. בית סאתיים היה גודל חצר המשכן (חמישים אמה על מאה אמה) ולהלכה קיי"ל שזה גודל שבעים אמה וד' טפחים ומשהו (כאצבע), על שבעים אמה וד' טפחים ומשהו. בפחות מגודל זה מותר לטלטל אפילו כשלא הוקף לבית דירה (סעיף א).
- ג. שני תנאים הצריכו חכמים בהיקף לשם דירה:
 1. שהמקום ישמש לדירת מגורים, כלומר, שבית יהיה פתוח לאותו היקף.
 2. שהיקף המחיצות יעשה על דעת בית דירה.

סעיף א | גדרי מקום המוקף לדירה

הגמרא (עירובין ז:; שבת ז:). אומרת שקרפף יותר מבית סאתיים שלא הוקף לדירה, אפילו כור או כוריים, הזורק לתוכו חייב (ודינו כרה"י), אך עם זאת אסור לטלטל בו כדין כרמלית, משום שמצד אחד יש כאן מחיצה גמורה, ומאידך מחוסרת היא דיורין ולכן אסרו לטלטל בה (כיוון שהקרפף גדול ויתחלף לאנשים ברה"ר (רש"י)).

נחלקו התנאים במשנה (עירובין כג.) בקרפף בית סאתיים, האם צריך שתהיה בו שומירה (סוכת שומרים (רש"י)) או בית דירה כדי שיוכלו לטלטל בו. הלכה נפסקה כרבי עקיבא הסובר שאפילו ללא בית דירה או שומירה מותר לטלטל בו כיוון שאינו גדול יותר מבית סאתיים.

המשנה מבארת שגודל בית סאתיים היינו שבעים אמה ושיירים על שבעים אמה ושיירים (ושיירים היינו ארבעה טפחים ועוד משהו (גמרא שם)).

הגמרא (שם) מוסיפה שקרפף הגדול מבית סאתיים שהוקף לדירה, מותר לטלטל בו.

טור ושו"ע: קרפף יותר מבית סאתיים שלא הוקף לבית דירה אסור לטלטל בו². אך בית סאתיים מותר לטלטל בו (אף אם ארכו יתר על רחבו או עגול). עיין לקמן. ואם קטן מבית סאתיים מותר לטלטל בו, אפילו אם גדול הרבה.

א. סוכת שומרים הנמצאת בתוך היקף, אף שנעשתה עבור השומרים היושבים בה, כיוון שעיקר מטרתה עבור שמירה על אויר שלפניהם, דין ההיקף כלא הוקפו לדירה, וזאת אף אם מקורה בגג (משנ"ב).

הערות

¹ עיין לקמן שיש בזה מחלוקת בפוסקים, וכתבנו כאן בקיצור.

² בסימן שסב, א הביא השו"ע דוגמאות נוספות למקומות שלא מוגדרים כהוקפו לדירה. **בדין בית כנסת:** כתב הפרי מגדים (שסו, א"א ז) שאם גודלו מעל בית סאתיים (והוא מחוץ לחומת העיר) דינו ככרמלית. אך **החזו"א** כתב שדינו כמוקף לדירה מאחר ומשתמשים בו לתפילה. **בדין בית כלא:** לערוך השלחן דינו כמוקף לדירה, שהרי דירה בעל כרחו שמה דירה (ולכן חייב מזוזה). אמנם **הפת"ש** (י"ד רפ, א) הסתפק אם חייב במזוזה. וכן הסתפק **רעק"א** (שם בגליון השו"ע).

❖ קרפף שארכו יותר על רחבו ועגול

נחלקו (בד.) רבי אליעזר ורבי יוסי בקרפף שארכו יותר על רחבו. לרבי אליעזר אסור לטלטל בו ולרבי יוסי מותר לטלטל בו, אפילו אם רחבו יותר מארכו בפי שניים. הגמרא פוסקת הלכה כרבי יוסי.

כמו כן סובר רבי יוסי שקרפף עגול מותר לטלטל בו (וכל עוד אין בתישבורת יותר מחמשת אלפים אמה, מותר³ (רמב"ם)).

רבינו ירוחם: אם ארכו יותר מפי שניים ברחבו אמה שלימה, אסור לטלטל בו, אך בפחות מאמה מותר לטלטל בו.

שו"ע⁴: מותר לטלטל בקרפף שארכו יותר מרחבו, ובלבד שלא יהיה ארכו יותר מפי שניים ואמה מרחבו.

ל וכל עוד אין בתישבורת חמשת אלפים אמה, מותר לטלטל בו, בין עגול ובין שאר צורות (משנ"ב).

א. אם היה גודל הקרפף בית סאתיים סך הכל, אין לטלטל במקום שארכו יתר על מאה אמה, משום שיש לו דמיון לרה"ר ויבואו לטלטל בו. ובמאה אמה התירו חכמים משום שדומה לחצר המשכן. אך אם גודל הקרפף פחות מבית סאתיים, מותר אפילו ארוך ממאה אמה⁵ (משנ"ב).

❖ קרפיפות בימינו

מרדכי: בימינו סתם קרפף נחשב כמוקף לדירה כיוון שרגילים לבנות דירה ואז להקיף.

◀ **אור זרוע (על פי הגהות אשר"י):** כל קרפף הסמוך לדירה נחשב כמוקף לדירה משום שדעתו עליו (שהרי רבי יהודה בן בבא התיר בקרפף הסמוך לעיר כקרפף שהוקף לדירה (בית יוסף)).

◀ **תוספות (על פי הבית יוסף):** משמע שאין להתיר קרפף יותר מבית סאתיים הסמוך לדירה.

רמ"א: יש אומרים שסתם קרפיפות שלנו מוקפים לדירה (והיינו קרפף שפתחו אליו הבית מאה על חמישים, והיינו חמשת אלפים אמה על רוחב אמה (על פי משנ"ב)). ויש אומרים עוד שקרפף הסמוך לדירה מקרי מוקף לדירה, כי דעתו עליו (והיינו קרפף שבנה בית ואז הקיפו, אלא שלא פתח אליו פתח, כיוון שדעתו עליו מהני כאילו פתח⁷ (משנ"ב)), ויש חולקים בזה (כל שלא פתח ואז הקיף (משנ"ב)).

ל ופסקו האחרונים כדעת היש חולקים שהחמירו⁸ (משנ"ב).

הערות

³ משום שבית סאה הוא חמישים על חמישים, והיינו אלפיים חמש מאות אמה על רוחב אמה. ובית סאתיים הוא מאה על חמישים, והיינו חמשת אלפים אמה על רוחב אמה (על פי משנ"ב).

⁴ הסוד לא כתב יותר מאמה, (כלומר, לא פסק כרבינו ירוחם).

⁵ מקור הדברים ברמב"ם ותוספות, וכן כתבו פרי מגדים, בית מאיר ורעק"א. וכן כתב כף החיים (ס"ק יז). [החזו"א מצד אחד כתב (א"ח פט, ס"ק יא-יב) להחמיר אף בקטן מבית סאתיים, אך לפני כן (ס"ק ז) כתב שיש לסמוך על המשנ"ב שהקל בזה. ויש שכתבו שחזר בו והתיר].

⁶ כוונתו שאם לא זוכרים אם הקיפו קודם את הקרפף או שפתחו את הבית אליו, ניתן לסמוך על כך שרוב הקרפיפות בימינו פתחו ואז הקיפו ומותר. אך פשוט שצריך לבחון כל מקום ומקרה לגופו (משנ"ב).

⁷ אך החזו"א (א"ח פח, ס"ק לג) ביאר שלדעה זו, אפילו הקיף ואחר כך בנה, מהני.

⁸ וכן כתבו ב"י, ב"ח, אליה רבה, גר"א, גר"ז, ובית מאיר. וכן מבואר ברשב"א ובריטב"א (ודברי הגהות אשר"י שלמד כן מהא"ז אינם מוכרחים). המ"א כתב שאם יש שומירה (סוכת שומרים) בקרפף, לכו"ע נחשב כמוקף לדירה. אך האליה זוטא כתב שמסתימת הרמ"א משמע שאין שומירה מעלה או מורידה. ובביה"ל כתב בסימן שסב, ד"ה כדי, שאם השומרים ישנים שם ביום ובלילה דינו כמוקף לדירה (והיינו כשהוקף בסוף).

א. קרפף הסמוך לעיר מותר כדין קרפף הסמוך לדירה (משנ"ב). אך קרפף הסמוך לתחום שבת (אלפיים אמה) אינו בכלל זה (דלא כמג"א שהקל בזה ופסק כרבינו יונתן⁹) (שער הצינון).

❖ מה נחשב דירה (ביה"ל)

רבי שמעון בן אלעזר אומר
המשנה (יז): מונה דברים המוקפים לדירה: דיר, סהר, מוקצה (רחבה שמאחורי הבית המיועדת לעצים (רש"י)), חצר ופסי ביראות (מחיצות העומדות סביב בור מים).

◀ משמעות רש"י ורבינו יונתן: רק מוקף לדירת אדם נחשב כמוקף לדירה¹⁰.

◀ רש"י לגירסת הרשב"א: אף היקף לצורך בהמות נחשב היקף לדירה.

ל כן פוסק האור חדש (והעיר הנודע ביהודה עליו מרבינו יונתן, אך לדינא לא חלק עליו¹¹).

ל דינא צריך עיון בזה (ביה"ל).

א. במשנה כתוב שאף דיר וסהר נחשבים לדירת אדם. והכוונה שהאדם נכנס ויוצא שם תדיר לעיין בזבל הבהמות ולגזוז אותן, ודינו כדירת האדם (ביה"ל).

סעיף ב | מהי הקפה לדירה ותיקון היקף

רב כהנא (כד.) אומר שרחבה שמאחורי הבתים אין לטלטל בה יותר מד' אמות. רב נחמן מוסיף שאם פתח לרחבה פתח (מהבית (רש"י)) מותר לטלטל בכולה. ודווקא אם פתח ואחר כך הקיף, אך אם הקיף ואחר כך פתח, לא מועיל.

רב נחמן בשם שמואל אומר שקרפף שאינו מוקף לדירה (ועכשיו בנה אצלו בית (רש"י)) ורוצה לתקנו, יכול לפרוץ בקרפף פירצה יותר מעשר אמות ובכך לבטל את המחיצות, ולחזור ולהקיפו לשם דירה.

הגמרא מסתפקת במי שפרץ אמה והשלימה, וחזר ופרץ אמה והשלימה עד שבסך הכל פרץ עשר אמות, האם הדבר מועיל כבניין מחודש או לא. והגמרא פושטת שהדבר מועיל.

רבינו יונתן: אם רוצה יכול לגדור רק אמה אחת כדי להקטין את הפירצה מעשר אמות ויתר הפירצה תחשב כפתח, ואז אף כנגד הפתח מותר לטלטל.

טור ושו"ע: מוקף לדירה נקרא אם בנה בקרפף בית דירה או פתח לו פתח ואז הקיפו¹². ואם היה מוקף שלא לשם דירה, יכול לפרוץ בו פירצה יותר מרוחב עשר אמות, ונמצא שאין שם היקף, ויחזור ויגדור הפירצה. וכן יכול לגדור את האמה המשלימה

הערות

⁹ המשנ"ב מבאר שלא העתיק דברי המג"א, משום שקולת ההגות אשר"י אינה מוסכמת, ומניין להרכיב דברי רבינו יונתן שהתיר בתוך התחום על דברי ההגות אשר"י. אמנם בכך החיים (ס"ק כה) כתב כמג"א, וכתב שכן סוברים אליה רבה, תוספת שבת ושו"ע הרב.

¹⁰ חצר ומוקצה נחשבים לדירת אדם כיוון שמונחים שם חפצים שהאדם משתמש בהם.
¹¹ דיר וסהר: לרש"י: כיוון שלאדם יש שימוש בהם דינם כדירת אדם. לרבינו יונתן וריטב"א: כיוון שיש דירה לרועה.
פסי ביראות: לרש"י: כיוון שהאדם שותה מהבור שיש שם, נחשב כדירת אדם. לתוספות: פסי ביראות הותרו משום שרק במקום מצווה, ובמקום מצווה הקלו.

¹² הנוב"י (א"ח קמא, מז) דן בהיקף של גן חיות, וכתב שאינו נחשב כמוקף לדירה, אפילו אם הוקף לדירה ויש שם דירה קבועה לשומר. וזאת משום שאין דרך בני אדם לדור במקום גדודי חיות, וגם אם יש לו דירה, בטלה דירתו. וק"ו מזרעים שמבטלים דירה. עכ"ד. ולכאורה בימינו שבני אדם מטיילים בגן חיות, ייתכן שאינו מוגדר כקרפף האסור כלל.

¹² וכן הדין כאשר בנה בית בתוך היקף הקרפף.

ליותר מעשר אמות והעשר תהינה פתח. ואם פרץ אמה וגדרה ושוב פרץ וגדרה עד עשר, מותר.

א. כאשר פורץ את מחיצות הקרפף, אינו צריך לפרוץ עד תחתית המחיצה, אלא מספיק שיפרוץ עד פחות מעשרה טפחים (משנ"ב).

ב. אם היה הקרפף פרוץ עשרה, דיו אם יפרוץ בו מעט כדי שיהיה יותר מעשרה (משנ"ב).

ג. העושה צורת הפתח במקום הפירצה שפרץ מועיל להחשיבה כמחיצה חדשה (משנ"ב).

ד. פתח חלון לקרפף:

◀ **עולת שבת ואליה רבה (על פי המב"ט) ופרי מגדים:** חלון הפתוח לקרפף מועיל להתירו.

◀ **ביה"ל:** בש"ס נזכר דווקא פתח וחלון שימושיו רק לאור. וברור שאם רק מביט דרך החלון ואינו משתמש בו, שאין זה מועיל.

ה. אם מחיצת הבית החיצונה כלפי הקרפף נפלה, אין מחיצת הבית הפנימית מועילה, כיוון שלא נעשתה עבור הקרפף אלא עבור הבית (ביה"ל).

ו. אם הקיף משלוש רוחות קרפף ובנה בצד הרביעי בית ופתח בו פתח, מצדד **הפרי מגדים** שהדבר מועיל, (כיוון שלפני שבנה את הבית הייתה שם פירצה יותר מעשרה, ועכשיו כשסתם רוח זו, נחשב כמי שהקיף לדירה¹³) **(ביה"ל)**.

♦ ביטול מחיצה ע"י עפר

◀ **תרומת הדשן (ע"פ רש"י ורא"ש¹⁴):** יכול לבטל את המחיצה אם יניח סמוך למחיצה קרוב ד' טפחים משני צידיה, תלולית עפר רחבה ד' טפחים לפחות¹⁵, ואורכה יהיה יותר מעשר אמות. כך שישאר בגובה הכותל פחות מעשרה טפחים, ועל ידי כן הכותל יחשב כפרוץ באותו מקום.

◀ **ר"ח וראב"ה:** עפר אינו יכול לבטל מחיצה.

Ⓢ **רמ"א:** אם קשה לו לפרוץ ולגדור, "א שיכול להניח תלולית עפר¹⁶ ו"א שאין עפר מבטל מחיצה אא"כ יבטלו שם לעולם (במפורש (משנ"ב)).

Ⓢ **גר"א:** הנחת עפר ליד מחיצה אינו מבטל שמה ממנה ונשאר האיסור בעינו¹⁷.

הערות

¹³ ובמידה והרוח הרביעית הייתה פרוצה לגמרי, אפילו אם גודל פירצה קטן מעשר, מהני. שכן בלי בניית הבית, אסור לטלטל בקרפף (כנפסק בסימן שסג, ב). (חז"א א"ח פט ס"ק יט).

¹⁴ הסוברים שעפר יכול לבטל מחיצה. ואילו **ר"ח וראב"ה** סוברים שעפר אינו יכול לבטל מחיצה, ואין זו עצה מועילה.

¹⁵ שאם אינה רחבה ארבעה אי אפשר לעמוד עליה ואין בכוחה לבטל את המחיצה (תוספות המובא בדרכי משה).

¹⁶ והביא את התנאים שהזכיר **תרומת הדשן** כנ"ל.

¹⁷ והקשה **הגר"א** מכך שתל חמישה וכותל חמישה מצטרפים לעשרה, הרי שעל כרחק תל אינו מבטל את הכותל, והטעם שאינו נוח לשימוש על גביו, וא"כ, בנידון דידן נמי אין זה מועיל לשפוך עפר בסמוך לכותל. ויישב **הביה"ל** שאם מניח בכוונת תחילה את העפר, יש לומר שמועיל ויכול לבטל.

עוד הקשה **הגר"א** כיצד מועילה לקחת את העפר, והרי זה כבונה מחיצה סמוך למחיצה ישנה, שאף אם תיפול החדשה, אין הישנה ניתנת בכך. ויישב **הביה"ל** ששאני הכא שהניח עפר לבטל ממש את המחיצה על ידי הילוך הרגלים, ולכן כשנוטל את העפר, מהני. מה שאין כן מחיצה חדשה, שאינו מבטל ממש את המחיצה הישנה, לא יועיל אם ייקח את החדשה.

ולפי זה הא דסעיף יד (דין מחיצה חדשה ליד הישנה), בין אם המחיצה נפלה מאליה, ובין אם המחיצה הופלה בכוונת תחילה, לא יחני. וכך כתב שם המשנ"ב מעצמו והוכיח כן על פי **הגר"א** כאן.

ולכאורה היה לאחד מהראשונים או האחרונים לבאר שלא יועיל אף אם יפיל בכוונה. ואין להוכיח מהגר"א, שהרי ייתכן שרק לשיטתו בסעיף ב לא יועיל אם יפיל בידים. אך לרמ"א ייתכן יועיל. ואילו לא דמיסתפניא הווא אמינא ליישב קושיית **הגר"א** לחלק בין הפילה הוא, שגילה בכך שרוצה את המחיצה הישנה, לבין נפלה מאליה שאין בכך גילוי מילתא. ואם כן אף בסעיף יד, אם הפיל את המחיצה החדשה, תהיה הישנה מותרת שנית. ועוד צריך ראייה.

והאחרונים כתבו להקל כסברא ראשונה (משנ"ב). (ובסעיף ו תתבאר עצה נוספת, שיבנה כותל רחוק ג' מהכותל הישן לשם דירה).

א. עצה זו אינו מועילה אלא כאשר גובה הכותל פחות מעשרים טפחים, שאז גובה התלולית מבטל את המחיצה¹⁸ (משנ"ב).

ב. ביטול המחיצה צריך להיות בפיו (גר"א).

❖ הקיף למטרת דירה (משנ"ב ס"ק יט)

◀ **רשב"א ומגיד משנה:** אם הקיף קרפף מתוך מחשבה לבנות בו דירה, אין זה מוקף לדירה.

☞ כך פסקו גר"א ופרי מגדים.

◀ **רמב"ם:** אם הקיף מתוך מחשבה לדירה מועילה מחשבתו.

☞ **משנ"ב:** אם הקיף קרפף מתוך מטרה לבנות בו אחר כך בית אפשר שיש להקל ולהחשיבו כמוקף לדירה¹⁹.

סעיף ג | תל גבוה עשרה

הגמרא (כה:): אומרת שתל גבוה עשרה טפחים דינו כקרפף, שעד היקף סאתיים מותר לטלטל בו וביותר מסאתיים אסור אלא ד' טפחים.

☞ כך פוסקים טור ושו"ע.

סעיף ד | מיעוט ע"י אילנות ובור בקרפף

הגמרא (כה:): אומרת שקרפף יותר מבית סאתיים שנטה בו אילנות כדי למעטו, אין זה מיעוט (משום שדרך קרפף להיות בו אילנות (רש"י)).

מגיד משנה בשם הרשב"א: אפילו אם האילנות רחבים ארבעה וגבוהים עשרה אינם ממעטים (כיוון שדרך הקרפף ליטע בו אילנות). כמו כן בורות שבגינה, אפילו רחבים ארבעה ועמוקים עשרה, אינם ממעטים, משום שדרך הגינה שיהיו בה בורות²⁰.

שו"ע: אילנות אינם ממעטים מאויר הקרפף (אפילו רחבים ארבעה וגבוהים עשרה), וכן החופר בור אינו ממעט.

הערות

¹⁸ משום שאם גובה המחיצה גבוה מעשרים ונשאר מהכותל יותר מעשרה, לא התבטל שם מחיצה ממנה. ואם יגביה את התלולית יותר מעשרה, אין בכוחה לבטל את הכותל משום שאי אפשר ללכת עליה (כיוון שהיא גבוה מעשרה ושם מחיצה עליה מצד עצמה). ואי אפשר להחשיב את העפר עצמו למחיצה חדשה כיוון שאם הוא קרוב למחיצה פחות מג' טפחים, מתבטל הוא למחיצה עצמה ככותל אחד. ואף אם ירחיק מג' טפחים אין בזה תועלת כיוון שיצטרף לפנות את העפר ויחזור האיסור הרובץ על אותה מחיצה (מה שאין כן אם העפר נמוך מעשרה וניתן לדרוך עליו, שהוא מבטל את המחיצה, כשמסקלו משם אין האיסור חוזר למחיצה) (שער הציון).

¹⁹ וביאר שער הציון שאמנם הגר"א והפרי מגדים החמירו בזה, מכל מקום יש להקל בזה מאחר ומדברי הרבה ראשונים (ר"ח, ר"ף, אשכול, רמ"ז) עולה שלא הצריכו את התנאים שהזכיר השר"ע. ועוד נראה שאף המגיד משנה יקל בזה כיוון שחשב בפירוש לשם תשמיש, ומדוע משנה אם בנה קודם את ביתו או חצרו, אפשר שהיה לו נוח יותר להתחיל בחצרו. ומה עוד שיש לצרף את דעת הרמ"א שהקל בקרפפות שלנו, שלא פתח להם כלל, וכל שכן אם פתח להם אחר כך.

והחז"א (אר"ח סי' פט סק"ו) כתב שרק עיקר החצר נועד לתשמיש הבית מועילה כוונה לפני כן, אך אם ההיתר לטלטל בה הוא רק מחמת הבית הצמוד לה, כגון אוצר, לא מועילה כוונה לחוד, וצריך שהבית יהא קודם להיקף.

²⁰ אמנם תוספות סובר שממעט (והביאו רעק"א). אך מדברי הראשונים הנ"ל משמע שכתבו דבריהם כדי לדחות דברי התוספות, ואף הוכיחו דבריהם מהירושלמי, ולכן מובן מדוע פסק השר"ע כמותם (ביה"ל).

²¹ ואף הטור פוסק את דברי הגמרא (אך לא הביא את דברי הרשב"א בדין חופר בור).

ל היינו בור מים (כיוון שמשמש לקרפף). וכן בור ריק וחריץ שבגינה אינם ממעטים את אויר הקרפף, אם ייעודם לצורך הקרפף (משנ"ב ושער הציון).
א. דבר המיטלטל אינו ממעט בקרפף לעולם (משנ"ב).

סעיף ה | מיעוט ע"י עמוד

הגמרא (כה.) אומרת שהבונה עמוד באמצע קרפף כדי למעט אווירו, אם גבוה עשרה ורחב ארבעה הוי מיעוט. פחות משלושה טפחים לא הוי מיעוט. משלושה טפחים עד ארבעה, רבה סובר שהוי מיעוט ורבה סובר שלא הוי מיעוט. רב דימי סובר שלכו"ע שלושה טפחים הוי מיעוט ונחלקו בפחות משלושה.

◀ **רש"י:** הגמרא מצריכה שלושה טפחים בין בעמוד באמצע הקרפף, ובין בעמוד הסמוך למחיצת הקרפף.

◀ **רמב"ם:** רק עמוד בצד הוי מיעוט²².

Ⓢ **שו"ע:** עמוד רחב שלושה (וגבוה עשרה (משנ"ב)) ממעט את אויר הקרפף.

ל ממעט בין באמצע ובין מהצד (משנ"ב).

סעיף ו | מחיצה סמוכה למחיצה הקיימת

הגמרא (שם) אומרת שאם בנה מחיצה חדשה סמוך למחיצה הקיימת במרחק ארבעה טפחים הועיל, פחות משלושה טפחים לא הועיל. ומשלושה עד ארבעה טפחים, רבה סובר שהועיל ורבה סובר שלא הועיל.

◀ **רש"י (ואו"ז, ריטב"א ר"ו, ועוד פוסקים):** בניית המחיצה מועילה מדין עשיית מחיצה חדשה, ולא מדין מיעוט הקרפף.

◀ **רמב"ם:** בניית המחיצה מועילה מדין מיעוט הקרפף (וגרס- 'מיעט' ו'לא מיעט').

ל **רא"ש (על פי רש"י), רי"ו וטור:** מספיק שיבנה באורך עשרה טפחים מהמחיצה החדשה כדי שיחשב שפרץ את המחיצה הישנה ובנה חדשה במקומה.

לדינא (בעניין מג' עד ד'):

◀ **ר"מ, ראב"ד ורז"ה:** הלכה כרבה, ולא הועיל.

◀ **רמב"ם:** הלכה כרבה, והועיל (וכן נראה, שאין הלכה כתלמיד במקום הרב (בית יוסף)).

Ⓢ **שו"ע וטור:** בנה מחיצה חדשה רחוקה ג' טפחים מהמחיצה הישנה ובאורך עשר

אמות (על פי הרא"ש), הועיל כמי שבנה מחיצה חדשה לשם דירה²³.

הערות

²² כך כתב בשער הציון בשם הב"י בהבנת הרמב"ם, וכן הבין בכף החיים (ס"ק נה). אך קצת קשה לשון הב"י. וזה לשונו: 'ודע שבמה שכתב רש"י גבי בנה בה עמוד ואפילו באמצע נראה שחלוק הרמב"ם בפ"ו שכתב בנה בו עמוד בצד הכותל דמשמע אבל אם בנאו באמצע הוי מיעוט'. משמע שכוונת הרמב"ם שרק צד צריך שיהיה רחב שלושה, אך באמצע, אפילו בכל שהוא הוי מיעוט. (עם כי צריך עיון בסברא בזה). ונמצא שהרמב"ם מיקל. וצ"ע. ועיין בהערות על הטור (שירת דבורה) הערה טז. (וצ"ב אם הרמב"ם מחמיר אף ברחב ארבעה. ובפשטות משמע מלשון הרמב"ם שאף ברחב ארבעה החמיר).

²³ ומחיצה קלה, כגון שעשה ע"י קנים הסמוכים זה לזה, אינה יכולה להתיר את הקרפף, כיוון שצריך מחיצה העומדת לעולם. מיהו, לאותה שבת יכולה להועיל אם הקרפף היה פחות מבית סאתיים (כף החיים (ס"ק נט)).

ל ואם ע"י המחיצה הועיל למעטו מבית סאתיים, הועיל אפילו הכותל החדש בתוך ג' טפחים (משנ"ב²⁴).

א. כותל יכול למעט את אויר את הקרפף רק אם גוף הכותל עצמו ממעט את האויר. אך אם בנאו סמוך לכותל השני בתוך ג' טפחים, אע"פ שיש לבדו בניהם, אין אויר זה ממעט את אויר הקרפף. הועיל ויש אויר בית סאתיים בסופו של דבר (שער הציון).

ב. אמנם הריטב"א חולק על חידוש הרא"ש שבניית עשר אמות מועיל כדי לבטל את המחיצה החדשה (וכן משמע ברשב"א ועוד ראשונים שלא העתיקו חידוש הרא"ש). מכל מקום המיקל כדעת השו"ע (לבנות רק עשר אמות) יש לו על מי לסמוך, כיוון שעוד ראשונים (הרב המגיד ואשכול) העתיקו דברי הרא"ש להלכה (ביה"ל).

ג. אף לדעת הרא"ש והשו"ע, יש להזהר להסמך את המחיצה החדשה בפחות מעשר אמות מהמחיצה הישנה, שאם לא כן, אינה מועילה (משום שאף אם המחיצה הישנה תיפול באותם עשר אמות, המחיצה החדשה לא תועיל, שהרי יש יותר מעשר אמות בניהן) (ביה"ל).

סעיף ז | מיעוט קרפף בטיחת טיט

הגמרא (שם) אומרת שאם טח את הכותל הראשון בטיט ויכול לעמוד בפני עצמו הוי מיעוט, ואם אינו יכול לעמוד בפני עצמו לרבה הוי מיעוט, ולרבה לא הוי מיעוט.

◀ רא"ש, רמב"ם ואו"ז: הלכה כרבה²⁵.

Ⓢ כך פסקו ב"ח ומלבושי יו"ט.

ל ויש לסמוך על זה לעת צורך²⁶ (משנ"ב).

◀ ר"מ, ראב"ד, רז"ה וטור: הלכה כרבה.

Ⓢ וכך פוסק שו"ע.

א. אפילו אם טח כותל אחד, ואפילו מקצתו מעיל למעט הקרפף. אך מכל מקום צריך שיהיה בגובה עשרה וברוחב שלושה²⁷ (משנ"ב).

ב. אם טח בטיט בשעת בניית המחיצה מועיל אפילו אם הטיט אינו עומד בפני עצמו (ביה"ל).

ג. אם לא מיעט הטיט מבית סאתיים אלא רק כיוון לשם דירה, אין זה מועיל דהוי כמחיצה על מחיצה (אפילו אם הטיט יכול לעמוד בפני עצמו) (משנ"ב).

הערות

²⁴ והיינו כדעת רש"י בסוגיא, ודלא כרמב"ם הסובר שבתוך ג' טפחים אין בכח המחיצה החדשה למעט גודל הקרפף, משום שרבים הסכימו לדברי רש"י (שער הציון).

²⁵ וקשה בדעת הרמב"ם, וכי טיח על הכותל מועיל ואילו מחיצה פחות מג' טפחים לא מועילה. ויישב המגיד משנה, שמחיצה קרובה פחות מג' אינה מבטלת את שם המחיצה הראשונה שיש על כל הבית סאתיים, וניכר הדבר שיש כאן בית סאתים. אך טיח עושה את המחיצה הראשונה כאילו מתחילתה אינה מקפת בית סאתיים.

²⁶ שכן הרבה אחרונים הקשו מדוע שו"ע לא הזכיר דעת הרא"ש והרמב"ם. ובברכי יוסף (כאן) האריך להקשות מדוע לא פסק שו"ע על פי שני עמודי הוראה כדרכו, ובייחוד שהלכה כמיקל בעירוב. ובסוף דחק שכיוון שטעמו של רבא מסתבר, לא משגיחין בכללים.

²⁷ ובכף החיים (ס"ק סה) חלק וכתב שאין צריך שיהיה רחב שלושה, כיוון שרק בעמוד שיש אויר משני הצדדים שמבטלו, צריך שיהיה מקומו חשוב, ואם לאו בטל. אך בטיט אין אויר משני הצדדים שמבטלו, ואין צריך רוחב ג'.

סעיף ח | מחיצה על גבי מחיצה

רב חסדא (שם) סובר שהבונה מחיצה על גבי המחיצה הקיימת, הועיל. ורב ששת סובר שלא הועיל. ומוסיף רב חסדא, שאף רב ששת מודה שאם בנה מחיצה על גבי תל שהועיל²⁸, כיוון שעבשיו דר באויר המחיצה החדשה (כיוון שהתחתונות לא משמשות אותו למאומה, והוא דר באויר העליונות (רש"י)). הגמרא מסתפקת מה הדין אם בנה מחיצה על גבי מחיצה ונבלעה המחיצה הראשונה. ופושטת שמועילה המחיצה החדשה.

רא"ש, רמב"ם: הלכה כרב ששת.

טור ושו"ע: מחיצה על גבי מחיצה אינה מועילה, ואם נבלעה התחתונה, מועילה²⁹. ואם בנה מחיצה אפילו בשפת התל (וכל שכן רחוק משפת התל שלושה טפחים (משנ"ב)), הועיל.

א. אם המחיצה התחתונה נבלעה לתוך האדמה פחות מעשרה טפחים, מועילה החדשה³⁰ (משנ"ב).

ב. הבונה על התל אפילו מחיצה אחת הועיל, כיוון שהועיל למדורים שם (משנ"ב). (ולפוסקים שהובאו בסעיף ו הסוברים שצריך כותל שלם, אף כאן צריך סביב כל התל (שער הציון)).

סעיף ט | אילנות וזרעים שבקרפף

הקדמה קצרה:

- א.** קרפף הגדול מבית סאתיים אסור בטלטול אלא אם היקפו נעשה לשם דירה. אך פעמים יש ואף היקף לשם דירה אינו מועיל. וכגון שעשה פעולות שמבטלות שם דירה מהקרפף (זרע בו, או שנכנסו לו מים).
- ב.** אף קרפף קטן מבית סאתיים, שאינו צריך להיות מוקף לשם דירה. מותר לטלטל בתוכו, אך אין לטלטל ממנו לבית (מבואר בסעיף י³¹).
- ג.** סעיף ט מבאר דיני קרפף, וסעיף י מחדש שאף כלפי חצר שיש בה גינה, שייכים גדרים אלה.

הגמרא (כג:) אומרת שקרפף הגדול מבית סאתיים שהוקף לדירה ונזרע רובו, דינו כגינה ואסור לטלטל בו. אך אם ניטע רובו דינו כחצר ומותר לטלטל בו. הגמרא מוסיפה (למסקנה) שאם נזרע רובו, אפילו אם מקום הזריעה רק בית סאתיים (ואינו יותר) אסור. אך אם נזרע מיעוטו, רק כשנזרע יותר מבית סאתיים אסור³².

הערות

²⁸ רש"י כתב שאין לגרוס 'על שפת התל'. וביארו **תוספות** שכוונתו לומר שמחיצה זו באה להתיר על התל, ולא את מה שבתחתיתו. ומוסיף תוספות שאף לרש"י צ"ל שהמחיצה בנויה על שפת התל סמוך לד' טפחים, משום שאם היא רחוקה ד' טפחים אין שום חידוש שמחיצה זו מועילה, שכן אף למטה מחיצה זו תועיל.

²⁹ ואם נפלה המחיצה בשבת, כתב **בתוספת שבת** (ס"ק כב) שהקרפף הותר, שהדבר דומה למחיצה שנבנתה בשבת בשוגג. ולפי דבריו יש לדון במי שבנה מחיצה בשבת במזיד כדי למעט את גודל הקרפף (סעיף ו). הרי כאן אין דין בונה מחיצה (שאסור במזיד), ויש רק מיעוט שנועד להקטין את גודל הקרפף, והרי הקרפף קטן. ואף שהדבר קרה רק בשבת עצמה, הרי התבאר בתוספת שבת שאף בשבת עצמה ניתן להכשיר את הקרפף. וצ"ע.

³⁰ כלומר, גם אם לא כל הכותל נבלע באדמה, כיוון שהכותל נבלע פחות מעשרה טפחים, המחיצה העליונה מועילה כיוון שהיא משמשת את הקרפף (ע"פ שער הציון).

³¹ כך כתב במשנ"ב בס"ק עז. ואמנם **בביה"ל** בסימן שנט (ד"ה רחבה) כתב להתיר בקרפף הקטן מבית סאתיים. **והחז"א** (א"ח פח ס"ק יח) תמה מה החילוק (לדעות האוסרות), וכתב שאכן כך מבואר במשנ"ב כאן לאסור. וכאשר הקרפף והבית של אדם אחד, או שעירבו, כתב במשנ"ב (שם) לאסור. אך **בכף החיים** (שנה, ס"ק קיב) כתב להתיר בזה.

³² בגמרא יש שתי לישנות בזה, וכתבנו את הלישנה שפסק **הטור** כמותה.

לדעת רב יהודה נטיעות אינן אוסרות רק אם הן נטועות שורות שורות, ולרב נחמן אף אם אינן נטועות שורות שורות אינן אוסרות.

רא"ש, רמב"ם וטור: הלכה כרב נחמן.

טור ושו"ע: קרפף הגדול מבית סאתיים שהוקף לדירה, אם ניטע רובו, אפילו באילנות מפוזרים, מותר. ואם נזרע רובו, אפילו בית סאתיים בלבד, אסור³³ (אף בשטח שאינו זרוע (משנ"ב)). ואם נזרע מיעוטו (והוא הדין חציו), יותר מבית סאתיים אסור (כל הקרפף), אך בית סאתיים מותר (אף במקום הזרוע (משנ"ב דלא בט"ז)).

א. קרפף בגודל בית סאתיים בלבד, אפילו שזרע כולו מותר לטלטל בו כלים ששבתו בתוכו, שאף אם הזרעים מבטלים שם דירה ממנו, הרי בית סאתיים אינו צריך להיות מוקף לדירה. אך לטלטל כלי הבית לקרפף, או מהקרפף לבית, אסור. שהקרפף רשות אחרת מהבית (ודלא כר"ח הסובר שבבית סאתיים הזרעים אינם מבטלים שם דירה) (ביה"ל).

ב. עיר המוקפת חומה שיש בתוכה קרפף עם זרעים:

◀ **בית שמואל, חכם צבי ומור וקציעה:** אין זרעים שבתוכה מבטלים שם דירה ממנה (לחכם צבי- רק בשעת דחק).

◀ **מאמ"ר וברכי יוסף:** אין להקל אף בהיקף חומה.

◀ **ביה"ל:** אין להקל כאשר הזרעים מוקפים בגדר בפני עצמה³⁴, ורק כאשר חומת העיר עצמה מקיפה את הזרעים, יש מקום להקל.

ג. מדויק מלשון הראשונים (ר"ח, רשב"א ור"ה) שהזרעים מבטלים שם המחיצה לחלוטין, ואף כאשר ייטול את הזרעים מהקרפף, נשאר באיסורו עד שיפרוץ ויגדור מחדש. ונראה שהוא הדין בחצר שזרעו בה, שאינה מותרת עד שיפרוץ אותה ויגדור מחדש. אך חצר הפחותה מבית סאתיים, נראה שיש להקל לאחר שנסתלקו הזרעים (ביה"ל).

∞ **סיכום דין קרפף:**

קרפף הקטן מבית סאתיים	קרפף הגדול מבית סאתיים		זרע מיעוטו (או חציו)
	אסור לטלטל בו (אף בחלק שאינו זרוע)	יותר מבית סאתיים	
	מותר לטלטל בו (אף בחלק הזרוע)	פחות מבית סאתיים	
מותר לטלטל בתוכו בכל אופן, אך אסור לטלטל ממנו ולבית	אסור לטלטל בו (אף בחלק שאינו זרוע)	יותר מבית סאתיים	זרע רובו
	מותר לטלטל בו (אף בחלק הזרוע)	פחות מבית סאתיים	
	אסור לטלטל בו (וודאי שלא ממנו לבית)	יותר מבית סאתיים	זרע רובו

הערות

³³ זרעים שעלו ללא כוונה (קוצים וכדומה), כתב באמרי יושר (א, קע) שאינם אוסרים, ואין זה דומה למים שנכנסו לקרפף ואוסרים אותו, כדלקמן בסעיף יא. משום שמים מבטלים שם דירה מהקרפף, מה שאין הזרעים, שראויים לדירה קצת.

דשא שהולכים ויושבים עליו, ודאי אינו מבטל דירה כמו זרעים, אלא שם דירה עליו. (וכך מדויק מהמשנ"ב שכתב שבזרעונים לא דיירי אינשי, והרי בדשא שנזרע כדי שיישבו וילכו עליו, ודאי לא גרע מרחוב ורחבה שבעיר שהולכים ויושבים שם ונחשב כדירה. ועוד דלא גרע מאילנות שנטע משום שרגילים להסתופף בצילם). ויש להדגיש, שכאשר הקרפף נאסר משום שרובו נזרע, או שגודל הזריעה יותר מבית סאתיים, הרי שכל העיר נאסרת בכך.

³⁴ וממילא אם הגדר פרוצה ביותר מעשר, כל העיר נאסרת בכך, שהרי נפרצה למקום האסור לה (חז"א פט, ס"ק ז). ולכאורה יש לעיין בחידוש זה, שהרי אם יש פירצה יותר מעשר הרי התבטל שם הגדר שסביב לקרפף, ומדוע אין חוזרת החומה עצמה ומתירה את הקרפף.

סעיף י | חצר וגינה

רבי שמעון אומר (פט.) שחצרות, גגות וקרפיות הם רשות אחת לכלים ששבתו בתוכם, אך לא לכלים ששבתו בבית. והגמרא פוסק הלכה כמותו. ושמואל ורבי יוחנן אומרים שדין זה שייך אף כשעירבו הבתים עם החצרות.

רא"ש ור"מ (הובא בטור): אסור לטלטל מהקרפף לבית, אפילו בקרפף הקטן מבית סאתיים (שמותר לטלטל בתוכו).

ויש להסתפק בחצר ורחבה שמאחורי הבית שזרע רובם האם נאסרים כדין קרפף. ואף אם אינם נאסרים בנזרע רובם, אם זרוע יותר מבית סאתיים אסור כל החצר, כיוון שאין שם דירה עליו. ואף אם יש פחות מבית סאתיים זרוע, כיוון שהוא פרוץ לחצר אסור להוציא מהבית אל החצר. או שמא זרעים אינם יכולים לבטל כלל שם דירה מחצר.

⤵ **טור:** טוב להחמיר.

שו"ע: מי שיש לו גינה בחצרו והיא רובה, אפילו אין בה אלא בית סאתיים³⁵, לא יטלטל מהחצר והגינה לבית³⁶. ואם היא יותר מבית סאתיים לא יטלטל בחצר ובגינה יותר מד' אמות. ואם הגינה מיעוט החצר וגדולה מבית סאתיים, אוסרת כל החצר. ואם אינה אלא בית סאתיים (או פחות) אין להוציא ממנה לבית.

⤵ נחלקו האחרונים בפסיקת השו"ע:

⬅ **מג"א:** שו"ע סובר שיש להחמיר רק מספק.

⬅ **משנ"ב ושער הציון:** שו"ע החמיר מדינא ודין חצר כדין קרפף³⁷.

א. אף אם הגינה רוב החצר, מותר לטלטל בתוכה כאשר היא קטנה מבית סאתיים (כיוון שאף אם הזרעים מבטלים שם דירה, כיוון שאין בה בית סאתיים, מותר לטלטל בתוכה) (**משנ"ב**).

ב. משמע מדברי **השו"ע**, [שכתב לאסור **מהגינה לבית**], שאף כשיש בית סאתיים זרוע, מותר להוציא מהבית **לחצר** (ורק הגינה נאסרה). ויש מחמירים שאין להוציא מהבית לחצר בכלים ששבתו בבית, משום שהחצר נפרצה למקום האסור לבית. אמנם כשהגינה קטנה מבית סאתיים, ודאי מותר מהבית לחצר. ויש מקילים³⁸ אף להוציא מהבית לגינה עצמה, ואפשר להקל כמותם בשעת דחק (**משנ"ב**).

ג. כל האמור בסעיף הינו רק כשאין מחיצה בין הגינה לחצר. אך אם יש מחיצה בניהם, כל אחד נידון לעצמו. אם יש בגינה יותר מבית סאתיים אסור לטלטל בו כדין כרמלית או להוציא ממנו לחצר. אך אם הוא בית סאתיים או פחות מותר לטלטל בו וממנו לחצר, אך אסור לטלטל אליו כלים ששבתו בבית. (לכן טוב להמנע מלאכול בגינה כי קשה להזהר בזה, וכל שכן אם היא גדולה מבית סאתיים) (**משנ"ב**).

הערות

³⁵ היינו בכל החצר. וכן הדין אם כולה פחות מבית סאתיים (**משנ"ב**).

³⁶ כיוון שהתבטלו שם המחיצות, דין החצר כדין קרפף שאסור להוציא ממנו לבית. וזאת אף אם החצר והקרפף של אדם אחד (**משנ"ב**).

³⁷ ונימוקו: אמנם הרא"ש הסתפק בזה, אך מהרבה ראשונים עולה בפשיטות להחמיר בזה מדינא (**רשב"א**, **ריטב"א**, **ר"ח**, **ר"י מינא"ש**) ואין ספקו של הרא"ש יוציא מודאי של כל הראשונים הללו.

³⁸ **בשער הציון** כתב שכך דעת **המרדכי** (והעתיקו **המג"א**) וכן **הרא"ש**, **רש"י**, **ריטב"א**, וייתכן שאף **תוספות**.

סכום דין גינה:

חצר בגודל בית סאתיים או פחות	חצר הגדולה מבית סאתיים		
הגינה רוב החצר	מותר לטלטל בגינה עצמה ובחצר עצמה. אך אסור לטלטל בניהם. וכן אסור לטלטל מהחצר לבית (ש"ע)	אסור לטלטל בגינה ובחצר יותר מד' אמות (ש"ע)	
הגינה מיעוט החצר	-	המיעוט אוסר את הכל (ואסור לטלטל יותר מד' אמות)	גדולה יותר מבית סאתיים
	אסור להוציא ממנה לבית (ש"ע) אך מותר לטלטל בגינה ובחצר (וכן מותר מהבית לחצר, ובשעת דחק מותר אף מהבית לגינה) (משנ"ב)	מותר לטלטל בה ובחצר (כדין קרפף, אך אסור לטלטל ממנה לבית)	קטנה מבית סאתיים

סעיף יא | ביטול מחיצה ע"י מים

רבי אבא (כד.) אומר שקרפף הגדול מבית סאתיים שהוקף לדירה ונכנסו בו מים, אינם מבטלים את המחיצה, וכדין אילנות. ומסייג אמרימר, דווקא כשהמים ראויים לתשמיש, (כלומר ראויים לשתייה (רש"י)). רב אשי מסייג עוד, שאף מים הראויים לתשמיש מותרים רק כשאינם מתפשטים לגודל בית סאתיים, אך הגמרא דוחה דבריו, משום שאף אז דומים הם לערימת פירות.

◀ **רש"י, מ"מ בשם הרשב"א ומשמעות הריטב"א:** ביטול מחיצה ע"י מים שייך רק במים גבוהים עשרה טפחים, אך בפחות מזה לא שייך ביטול מחיצה במים (ורב אשי שרצה לחלק בין בית סאתיים פחות, חילק כאשר המים גבוהים עשרה).

◀ **רא"ש, רז"ה, ראב"ד, ספר הבתים וטור:** ביטול מחיצות שייך אף במים שאינם עמוקים עשרה, ולכן מים שאינם ראויים לשתייה אוסרים אף כשאין בהם גובה י'.

Ⓢ **ש"ע:** קרפף הגדול מבית סאתיים שנכנסו לתוכו מים, אם ראויים לשתייה אינם מבטלים הדירה, אפילו עמוקים הרבה וגדולים מבית סאתיים. אך אם אינם ראויים לשתייה, דינם כזרעים ומבטלים המחיצה, והוא שעמוקים עשרה.

Ⓛ וראוי להחמיר אף כשאינם עמוקים עשרה, אם לא בשעת הדחק (ביה"ל).

א. בסעיף זה מדובר דווקא במים העומדים במקומם ואינם זורמים בחצר. משום שמים הזורמים מצד אחד לצד אחר דינם ככרמלית, ואסור למלאות מהם (משנ"ב ושער הציון).

ב. אפילו אם כל החצר התמלאה במים הראויים, מותר לטלטל בה. (ורק מהראב"ד משמע שרק ברוב ניתן להקל, אך לא בכל החצר) (משנ"ב).

ג. משמע מלשון הש"ע שדין המים כזרעים ממש, ואם המים רובו אוסרים אפילו אינם בגודל בית סאתיים. ואם הם מיעוט וגדולים מבית סאתיים אוסרים את כל הקרפף. אך כל זה כשאין בשפת המים עומק עשרה טפחים, או שיפוע עשרה טפחים בתוך ד' אמות, אך אם יש, רק מקום המים נאסר כיוון שיש מחיצות המפסיקות (משנ"ב).

ד. אף לדעה המחמירה בראשונים לאסור כל גובה של מים, במים שאינם גבוהים שלושה טפחים מודו שמותר להשתמש שם, דכארעא סמיכתא חשיבי. ועוד שהרי נוח להשתמש שם (ביה"ל).

❖ מהו שימוש למים (משנ"ב)

- ◀ **רש"י:** מים נחשבים ראויים לתשמיש רק אם ראויים לשתיה.
- ◀ **רשב"א, רמב"ם (על פי מעשה רוקח), משמעות הריטב"א:** אף מים הראויים לכביסה נחשבים למים הראויים לתשמיש³⁹.
- ל ניתן להקל כדעת הרשב"א, דהרי זה ספק דרבנן (שער הציון).
- א. אף מים שאינם ראויים לתשמיש נבחנים לפי הדעות הללו, והיינו מים שאינם ראויים לשתיה או לכביסה והם עכורים ביותר (משנ"ב).

סעיף יב | מיעוט קרפף ע"י קירוי

בית שלוש סאים שקירה בו בית סאה (כה.), לרבה אויר הקרוי מייתרו (וי"ג: מתירו) ולרבי זירא אויר הקירוי אינו מייתרו (וי"ג: מתירו). הגמרא מעמידה את מחלוקתם בגג העשוי כאורזילא (לרש"י וטור: גג משופע שאינו בקו ישר. לתוספות ורמב"ם: באכסדרה הפתוחה מכל צידה). אך כשעשוי כאכסדרה כו"ע מתירים כיוון שפי תקרה יורד וסותם (לרש"י וטור: גג הבנוי בצורה ישרה. לתוספות ורמב"ם: לאכסדרה הסגורה משנים או שלוש צדדים).

רבי זירא מוסיף שאף הוא מודה בקרפף שנפרץ במלואו לחצר שאסור, (למסקנה: כיוון שאויר מחיצות החצר מייתרו⁴⁰ (כלומר, שמחיצות החצר שנפלו הגדילו את הקרפף יותר מבית סאתיים (רש"י)).

- ◀ **רש"י (גורס 'מייתרו'):** רבה מחמיר שהקירוי אינו מועיל ורבי זירא מיקל.
- ◀ **אור זרוע ורמב"ם (בית יוסף: גרסו 'מתירו'):** רבה מיקל ורבי זירא מחמיר⁴¹.
- ל לדינא:

◀ **ר"ח:** הלכה כדברי המחמיר.

◀ **אור זרוע, ר"מ, רמב"ם וטור:** הלכה כדברי המיקל.

Ⓢ **שו"ע:** אם קירה בית סאה, אפילו אם הקירוי משופע, ממעט מבית סאתיים.

א. למרות שבסימן שסא, מבואר שאין 'פי תקרה' בגג משופע. חילקו האחרונים שכאן זו רה"י מדאורייתא שהרי מוקף ד' מחיצות, ורק מדרבנן החמירו שלא לטלטל בתוכו. לכן הקילו בפי תקרה משופע⁴². אך בנפרצה מחיצה שבסימן שסא, לא הקילו בתקרה משופעת (משנ"ב).

סעיף יג | קרפף שנפרץ לחצר

רבי זירא (כה): מודה בקרפף שנפרץ במלואו לחצר שהוא אסור, משום שאויר החצר מייתרו.

הערות

³⁹ ומדברי הריטב"א משמע שכל מים צלולים מועילים ולא דווקא המיועדים לכביסה (וייתכן שאף לשאר הראשונים 'כביסה' זה לא דווקא).

⁴⁰ ובזה אין מחלוקת שגורסים 'מייתרו' לחומרא (בית יוסף).

⁴¹ **בית יוסף:** לפי זה צריך לבאר שרבי זירא אינו מודה לאסור כרבה בקרפף שנפרץ לחצר, שהרי רבה מיקל (ועוד מה החידוש בזה אם הוא אוסר אפילו בקירה בו בית סאה), אלא צריך לומר שרבה מודה לאיסור בקרפף שנפרץ במלואו, ולכן מובן מדוע גורסים 'מודינן' (אמנם בגירסא לפנינו איתא מודינא. וייתכן שגירסא זו על פי רש"י).

⁴² **ובערוך השלחן** (בסימן שסא, ס"ק ה) כתב שהקלו בקרפף משום שקרפף מקורה אין שמו קרפף כלל, ומה שאמרו להתיר על סמך 'פי תקרה' לאו דווקא הוא.

רבי יוסף מקשה, וכי אויר המותר לו אוסרו? (כלומר, מותר לטלטל מקרפף לחצר, כרבי שמעון המתירם זה בזה, ועכשיו שנפרצו יאסרו זה על זה⁴³ (רש"י)). אביי משיב לו שאף לדבריו, יש את אויר המחיצות עצמן (שמגדיל את הקרפף ליותר מבית סאתיים (רש"י)).

◀ **רש"י, רשב"א וטור:** סוגיא זו עוסקת בקרפף שגודלו בית סאתיים.

◀ **רמב"ם:** סוגיא זו עוסקת בקרפף הגדול מבית סאתיים (מגיד משנה: הסוגיא אינה נוחה לפירושו).

◀ **רשב"א:** מדובר כשמחיצות הקרפף נכנסות לאויר החצר, או שמחיצות החצר יתירות ד' אמות מכל צד ממחיצות הקרפף. ואם לא כן, אין זה 'נפרץ במלואו' כי כל הנראה מבחוץ ושווה מבפנים נידון כלחי⁴⁴.

◀ **שו"ע:** קרפף בית סאתיים מצומצם (שלא מוקף לדירה (משנ"ב)) וחצר, שנפרצו זה לזה במלואם⁴⁵, הקרפף אסור מפני שמקום המחיצה מייתרו ונעשה יתר מבית סאתיים⁴⁶.

א. מדובר כשכתלי הקרפף נכנסים לאויר החצר, או שהיו כתלי החצר יתירים על רוחב הקרפף ארבע אמות מכל צד. אך אם לא, אין זה נקרא נפרץ 'במלואו' (משנ"ב).

סעיף יד | מחיצה המתירה שנפלה

הגמרא (כה:) אומרת שהיה בוסתן שהיה בו אפנדא ונפל הקיר החיצוני של האפנדא. רב ביבי רצה להתיר את הבוסתן על ידי הקיר הפנימי של האפנדא, אך אמר לו רב פפי שהקיר הפנימי נעשה לצורך הדירה הפנימית ולא לצורך הבוסתן.

◀ **רש"י, אור זרוע, רשב"א וריטב"א:** הבוסתן היה גדול מבית סאתיים והאפנדא התירו כהוקף לדירה. לאחר שנפל, סבר רב ביבי להחשיבו כמוקף על ידי מחיצות הבית הפנימיות. ואמר לו רב פפי, שאמנם אין פירצה בקרפף, אך אין הקרפף נחשב כמוקף לדירה עוד, מאחר והמחיצות נעשו לצורך הבית ולא לצורך הקרפף.

◀ **ר"ח (והעתיקו הרא"ש וטור ביאורו) ותוספות:** הבוסתן היה גדול מבית סאתיים והקיף ואז פתח אליו האפנדא (ואין האפנדא מתירה אותו). ולכן בנה מחיצה סמוך לקיר האפנדא⁴⁷ כדי להתיר הבוסתן (והיה פתח באותה מחיצה שיוכלו לעבור לבוסתן מהאפנדא). לאחר מכן נפלה המחיצה החדשה. רב ביבי סבר להתיר הבוסתן על ידי הקיר של האפנדא (למרות שאינו יכול להועיל מצד עצמו שהרי בנה לפני שפתח האפנדא לבוסתן, בכל זאת) כיוון שכבר הותר הותר. ואמר לו רב פפי שכיוון שקיר האפנדא לא נבנה לצורך הבוסתן, אין הוא מועיל להתירו.

הערות

⁴³ ואין לומר שהחצר עצמה מגדילה את הקרפף לגדול מבית סאתיים, כיוון שהחצר מוקפת לדירה ולא שייך שהיא תאסור את הקרפף (רש"י).

⁴⁴ אך דעת תוספות (בדף כד: ד"ה ההיא) שנראה מבחוץ פועל בדרך של מיגו. שמתוך שמועיל לחלק הפנימי, מועיל גם לחוץ. ולפי זה כתבו האחרונים (מהרש"א (שם) ורעק"א (גליון ש"ע כאן)) שאף אם המחיצות נגמרות בשווה, אין דין נראה מבחוץ, כיוון שהחצר והקרפף עניינם שונה, חסרון החצר משום פריצה, והקרפף משום שנחשב ככרמלית. (ועיין בסימן שסה, ס"ק כד, שהמשנ"ב סתם שם כדעת תוספות).

⁴⁵ **המשנ"ב** מעיר שאם אכן שניהם נפרצו במלואם זה לזה אף החצר נאסרת, אלא מדובר כשהחצר רחבה יותר מהקרפף ונשארו גיפופים משני הצדדים הנחשבים למחיצות. וכן מדובר כשהפירצה לא הייתה גדולה מעשר אמות, שאם הייתה רחבה מעשר, אין זו פתח אלא פירצה ואף החצר נאסרת.

⁴⁶ **הביה"ל** מקשה, הרי רוב כתלי חצר וקרפף אינם רחבים אמה, והרי לפי **הרא"ש** רק ייתור אמה אוסר בית סאתיים, וכן פסק **השו"ע** בסעיף א לעניין ארכו יתר על רחבו, שרק אם יש אמה יתירה הקרפף אסור. ומשאייר בצ"ע.

⁴⁷ **ברא"ש** כתב במרחק ד' טפחים. **בטור** כתב ד' אמות. **והמשנ"ב** כתב שהרחיק לפחות ג' טפחים כנפסק לעיל בסעיף ו.

ש"ע: קרפף יותר מבית סאתים שלא הוקף לדירה, ופתח בו פתח⁴⁸ ועשה מחיצה לפניו יותר מעשרה, והותר ע"י מחיצה זו שעל ידה בטלה מחיצה ראשונה שלא היתה לשם דירה. אם נפלה המחיצה האחרונה, חוזר לאיסורו.

- א.** אף אם הפיל בידיו את המחיצה החדשה, לא מועיל להתיר על ידה את הקרפף (משנ"ב).
- ב.** כתבו הפוסקים שאם היה בית כמחיצה רביעית לחצר ונפל. אין מחיצות הפנימיות של הבית מתירות את הקרפף מאחר והן נעשו לצורך הבית ולא לצורך הקרפף (ביאור רש"י לגמרא (משנ"ב)).
- ג.** **◀ תוספות שבת:** קרפף שהיה בו בית ונפל, אין הקרפף נאסר. ולפי זה אף אם היה לו פתח ונסתם אין הקרפף נאסר בכך (ביה"ל).
- ◀ ביה"ל:** אין דבר זה ברור, שהרי קרפף שנכנסו לתוכו מים שאינם ראויים, אע"פ שהמחיצות קיימות, נאסר הוא בכך.
- ◀ ואף אם נקבל דברי תוספת שבת, אם הפיל את הבית או סתם את הפתח בכוונה ודאי שהקרפף נאסר בכך. וצ"ע.

⁴⁸ כוונתו שבנה שלוש מחיצות לעשות חצר וקיר הבית היה הקיר הרביעי, ולאחר ההיקף עשה פתח מהבית לבוסתן, ומאחר שהקיף ואז פתח אינו מועיל, לכן בנה מחיצה לשם דירה רחוקה ד' אמות מהבית ועשה בה פתח וכו' (משנ"ב).

סימן שסב | מהי מחיצה המתירה טלטול

סעיף א | מחיצה לשם דירה

רב אסי (כו.) אומר שמחיצה העשויה לצניעות אינה מחיצה (משום שבזמן מועט סותרים אותה, ואינה כלום (רש"י)).

רב הונא אומר (שם) שמחיצה העשויה לנחת אין שמה מחיצה (כלומר מחיצה שאינה עשויה לדור בה אלא לשמור בה דברים (רש"י)).

◀ **רמב"ם:** מחיצות אלו אינן מחיצות כלל (אפילו אם המקום אינו גדול בית סאתיים).

◀ **ר"ת, רשב"א וטור:** מחיצות אלו אינן מועילות שיקרא עליהם שם דירה, אך מועילות בהיקף הקטן מבית סאתיים.

⚖ כך פוסק שו"ע.

א. מחסן הגדול מבית סאתיים המיועד לשמור בתוכו סחורות, לכאורה אסור לטלטלו בתוכו כדין מחיצה העשויה לנחת. אך ייתכן שמאחר והמחסן מקורה, דינו קל יותר ומותר. (אמנם לרש"י משמע שאין בזה סברא להקל, אך לרמב"ם משמע שאכן מקום מקורה עדיף ממקום שאינו מקורה), ובפרי מגדים מסתפק בזה. ונראה מכל מקום, אם משתמש שם לעוד שימושי דירתו, ודאי מותר לטלטל בו (ביה"ל).

ב. אם שומר השדות הולך לישון תוך אותה מחיצה ואינו חוזר לביתו, כותב הב"ח שמהני ודינו כדירת אדם (ביה"ל).

❖ אילן שענפיו יורדים למטה

המשנה (צט:) אומרת שאילן שענפיו סוככים סביבו ומגיעים לפחות מגובה שלושה טפחים לקרקע מותר לטלטל מתחתיו. רב הונא בריה דרב יהושע מסייג שרק כשאין שטח בית סאתיים מותר לטלטל תחתיו, אך אם גדול מכך אסור, דהוי דירה שתשמישה לאויר (כלומר, לשמור את השדות ולא לדור בה תמיד. ואפילו אם נטעו מתחילה נטעו לכך והקיפו לדירה לא מהני (רש"י)). הגמרא בסוכה (כד:) מעמידה משנה זו בשקשר ענפי האילן שלא ינודו ברוח, שאם לא כן הוי מחיצה הנדה באויר, ואין שמה מחיצה.

⚖ **טור ושו"ע:** אילן המיסך על הארץ ומקום חיבורו לאילן מעל עשרה² ויורד לפחות מג' טפחים, וקשר ענפיו שלא ינודו ברוח, מותר לטלטל תחתיו אם אינו גדול היקפו מבית סאתיים³. אך גדול מבית סאתיים אסור, אף אם נטעו לכך מתחילה.

א. מותר לטלטל תחת האילן אף במקום שאינו גבוה עשרה, דהוי כחורי רה"י (משנ"ב).

הערות

¹ ולע"ד כן משמע מרש"י שכתב שמחיצה זו 'לאו דירה היא'.

² וכותבים האחרונים שהוא הדין אם מקום חיבורו נמוך מעשרה אך עולה בקשת מעל עשרה ורוחב אותו מקום יותר מד' טפחים. ואם אין ד' טפחים בגובה עשרה, דין המקום ככרמלית (משנ"ב).

³ **גדר חיה:** כתב בשו"ת **משנה הלכות** (ג, קיג) שדינה כאילן המיסך על הארץ שעד בית סאתיים הוי מחיצה. **סדינים:** בהלכות סוכה (סימן תרל) פסק השו"ע שאין להשתמש בסדינים ללא קנים אפילו אם יהדקם היטב זה לזה שמא יתנתקו ולא ישים לב. וכותב **ערוך השולחן** (ס"ק יד) שהוא הדין לעניין מחיצת שבת. **ובתוספת שבת** (כאן, ס"ק יב) כתב שיתכן שדווקא בסוכה הנבנית לשבעה ימים חששו, אך מחיצת שבת שנעשית רק ליום אחד לא חששו. ועיין **באגרות משה** (אר"ח ה, מ, ב) שגם כתב להקל במחיצה העשויה מסדינים הקשורים.

- ב. אם מילא קש בין הענפים לשם דירה, אפילו שלא נטע האילן מתחילה לשם כך, אם הקש הרוב, הוי כמוקף לדירה (מג"א).
- ג. מאחר ויש חשש תזוזה מהרוח, צריך אף לקשור את הענפים לארץ⁴ (משנ"ב). (אמנם בגמרא לא הוזכרה קשירה והשו"ע העתיק זאת מהרמב"ם, וצ"ע מניין לו זאת (שער הציון)).
- ד. מחיצה שאינה עומדת ברוח אינה מחיצה אפילו במקום בו אין רוח⁵ (ביה"ל).
- ה. אם שטח האילן קטן מבית סאתיים מותר לטלטל בו אפילו שלא נטעו מתחילה לשם מחיצה, דמחיצה הנעשית מאליה שמה מחיצה (ביה"ל).

סעיף ב | צירוף תל ומחיצה לגובה עשרה

הגמרא (צג:) מסיקה שאם בנה מחיצה בגובה חמש טפחים על גבי תל גבוה חמישה טפחים, מצטרפים להשלים לגובה עשרה טפחים (כרבינא ולא כרב חסדא).

כך פוסקים טור ושו"ע.

- א. הוא הדין חריץ עמוק חמישה ובנה על שפתו מחיצה חמישה (משנ"ב).
- ב. יש להסתפק בתל שאינו זקוף אלא עולה חמישה טפחים ברוחב שתי אמות ובנה עליו מחיצה חמישה (כיוון שתל הנזקף עשרה טפחים לרוחב ארבע אמות נחשב למחיצה ואם הניח עליו מרה"ר חייב). וכן יש להסתפק בתל בגובה שלושה טפחים שעם המחיצה יחד הם עשרה, שמא התל מתבטל לרה"ר שהוא עומד בה (ביה"ל).
- ג. המחיצה צריכה לעמוד על שפת התל (משנ"ב), בפחות משלושה טפחים ודאי שמצטרפת, אך ביותר משלושה טפחים וכל שכן ארבעה, יש להסתפק אם מהני. (מסימן שנח, ו משמע שרחוק מג' טפחים לא מהני. אך ייתכן להשוות זאת לתל העולה חמישה ובנה עליו חמישה דמהני. ומהגר"א נראה שמצטרף, אך מתרומת הדשן משמע שלא) (ביה"ל).

סעיף ג | מחיצה העומדת מאליה ושנעשית בשבת

נחלקו אב"י ורבא (טו.) בדין לחי העומד מאיליו (כשחשב עליו מערב שבת). הגמרא מסיקה שכו"ע מודים שמחיצה העומדת מאיליה שמה מחיצה (ואף בלחי העומד מאיליו – הלכה כאב"י ושמו לחי).

רא"ש ורי"ף (על פי הבית יוסף⁶): מחיצה העומדת מאליה שמה מחיצה, אפילו אם לא חשב עליה מערב שבת.

כך פוסקים טור ושו"ע.

הערות

⁴ וכתב בערוך השלחן (שסג, ח) שאם הענפים זזים רק מעט אין צורך לקושרם כלל.

⁵ וכן כתב כף החיים (ס"ק יג). אך החז"א (א"ח נב, ס"ק יד) סבר שאם עומדת ללא תנועה, אף שאם הייתה במקום שיש בו רוח מצויה, היתה נופלת, שמה מחיצה (מאחר והפסול אינו מחמת רפיון המחיצה, אלא מחמת תנועתה, וכאן אינה זזה). אך לדינא התירה רק בעראיות אך לא בקבע.

⁶ הבית יוסף לומד זאת מכך שהרי"ף פסק הלכה כאב"י בדין לחי ולאחר מכן הוסיף שגם רבא מודה במחיצה העומדת מאליה ששמה מחיצה. ולכאורה פשוט שאם לחי העומד מאיליו כשר שאך מחיצה כשרה, ומדוע היה צריך הרי"ף לחדש לנו סברא בדעת רבא שלא נפסק? לכן נראה שהרי"ף סובר שהמחיצה עדיפה על לחי, שלחי הותר רק אם חשב עליו מערב שבת (כמפורש בגמרא) ומחיצה הותרה אף כשלא חשב עליה.

❖ הבונה מחיצה בשבת

הגמרא (כה. שבת קא:) אומרת שמחיצה הנעשית בשבת, בין בשוגג ובין במזיד שמה מחיצה⁷. רב נחמן מסייג שאם עשה במזיד, המחיצה גורמת לכך שאסור להכניס לשם מרה"ר, אך אסור לטלטל שם כרה"י (עיין בדיון מחיצה שנפלה).

שו"ע: הבונה מחיצה בשבת בשוגג מותר לטלטל בה, אך במזיד קנסו אותו ונחשבת מחיצה לחומרא, לחייב את המכניס לה מרה"ר, ואסור לטלטל בה כרה"י (ואם הייתה מחיצה ונפלה, יבואר לקמן).

א. אם בנה במזיד, אסור גם לאחרים לטלטל שם (**משנ"ב**). ובפרי מגדים מסתפק אם לבונה יהיה מותר לשבת הבאה או אסור לעולם. ולפי דעת הגר"א (בתחילת סימן שיח) ודאי שיש להקל בזה (שער הציון).

❖ הבונה על דעת המטלטל

◀ רמב"ם: שוגג האמור בגמרא הוא רק כשעשה את המחיצה שלא על דעת המטלטל, אך אם עשה אותה על דעתו, כדי שיוכל לטלטל שם, אפילו שעשה זאת בשגגה, נקרא מזיד.

◀ רשב"א: כל שעשה את המחיצה בשגגה, נקרא שוגג.

Ⓢ אם ראובן ציווה לשמעון לבנות לו מחיצה כדי לטלטל בה, או שידע ששמעון עושה מחיצה והיה נוח לו כדי שיטלטל בה, למרות ששמעון שוגג בזה, אסור לראובן לטלטל שם. (וייתכן שכיוון שהמצווה היה מזיד, אף הרשב"א מודה לאסור (שער הציון)). (**משנ"ב**).

❖ הבונה מחיצה שנפלה

הברייתא (שבת קא:) אומרת שספינות הקשורות זו לזו מותר לטלטל בניהם, ואם נותר הקשר בשבת נאסרו. אמנם אם חזרו ונקשרו, בין בשוגג, בין במזיד ובין באונס, חזרו להיתרם. וכן הדין במחצלאות העשויות כמחיצות ברה"ר. שכל מחיצה העשויה בשבת, בין בשוגג ובין במזיד שמה מחיצה. הגמרא מקשה מכך רב נחמן שאסר לטלטל בתוך מחיצה שנבנית בשבת, ומיישבת שרב נחמן דיבר על מזיד.

◀ רש"י רמב"ם ורי"ף: אסור לטלטל כשפרס במזיד (רב נחמן), ומותר בשוגג ואנוס (הברייתא).

◀ ר"ת: מותר גם כשפרס במזיד, ורב נחמן אסר במזיד במציאות מיוחדת.

Ⓛ נחלקו הראשונים בדברי ר"ת:

◀ ר"ן וטור (ורא"ש על פי הב"י⁸): רב נחמן אסר רק מחיצות שנעשו מחדש בשבת, אך אם היו כאן מחיצות והוא רק מחזיר אותן, מותר אפילו במזיד.

הערות

⁷ ומדוע לא אסרו להנות מכך כדון מעשה שבת (שנאסר אף בשוגג לבונה עצמו). **במנחת שלמה** (חלק א סימן ה) כתב לבאר שמאחר ואין הנאה ישירה מבניית המחיצה אין איסור להנות מבנייתה.

⁸ **הבית יוסף** תמה מדוע הטור חלק על ביאורו של אביו וכתב כדברי הר"ן, ולכן ביאר שאף הרא"ש סובר כדברי הר"ן. אמנם **הב"ח** כתב שגם הטור לא התיר מחצלאות שהפסיקו ברה"ר, אלא ברה"י, כדברי הרא"ש. **המנ"א** כתב לבאר שאין מחלוקת כלל בין הראשונים בדברי ר"ת וכו"ע סוברים כר"ן. אך **בשער הציון** דחה דבריו ממשמעות דברי התוספות והרא"ש. ודע **שהגר"א** סובר שהטור פסק כשני הדעות לחומרא.

כך פוסק שו"ע⁹.

◀ **תוספות, רא"ש ורי"ו:** רב נחמן אסר במזיד רק אם על ידי המחיצות נוצרה רה"י שלא הייתה. אך זו רה"י גם כן¹⁰ והמחיצות רק מפרידות בין דיורים (כמחיצות שבין חצרות שלא עירבו בניהם), אף הוא מודה להתיר במזיד.

◀ **משנ"ב (על פי הגר"א):** אם המחיצה רק מפרידה בין הדיורין, והוא רק מחזיר אותה (כלומר שני התנאים יחד) מותר אף במזיד.

ל והיינו מחיצה שנפלה בשבת, אך אם נפלה מערב שבת, דינה כמי שלא הייתה (מג"א ותוספת שבת).

א. שו"ע נקט 'שהסירה' לרבותא, שאפילו אם הסירה הוא אם החזירה במזיד מותר לטלטל בה, וכל שכן אם נפלה מאליה (משנ"ב).

ב. עירוב שנקרע:

◀ **רמ"א (רעו, א בשם בעל העיטור):** מותר לומר לגוי לעשות מלאכה דאורייתא לצורך מצווה. ויש להחמיר כי רוב הפוסקים חולקים על זה.

◀ **של"ה ועוד:** אסור לומר לגוי לעשות מלאכה דאורייתא לצורך מצווה.

◀ **חיי אדם ומשנ"ב:** במקום מצווה דרבים, כגון לתקן את העירוב, כדאי הוא בעל העיטור לסמוך עליו. אכן אם רק נפסק החבל ויוכל הגוי לתקנו בקשר עניבה, מה טוב¹¹ (ביה"ל כאן¹²).

סעיף ד | ספינה

נחלקו רב ושמואל (ז). האם מותר לטלטל בספינה, רב מתיר בכולה (אפילו גדולה מבית סאתיים, שהרי יש מחיצות, ונחשבת כמוקפת לדירה (רש"י)) ושמואל מתיר רק בד' אמות. להלכה פסקה הגמרא (שם): כרב שהתיר.

כך פוסקים טור ושו"ע.

הערות

⁹ **השו"ע** נותן דוגמא כגון שלושה אנשים שהקיפו סביבם ברה"ר במחצלאות ואף עירבו יחד, שאז מותרים לטלטל זה לזה (שכן אפשר להשתמש זה עם זה מבעד למחצלאות), אם נגללו המחיצות אסורים, אך אם נפרסו, אפילו במזיד, מותרים. ומבאר **המשנ"ב** שחידש בזה שאף דין העירוב לא התבטל, ומותרים שוב לטלטל זה לזה. וכתב **במנחת שלמה** (שם) שאף כשבנה במזיד אין לאסור מדין מעשה שבת (כשהחזיר את המחיצה, לדעת שו"ע), משום ששבת הואיל והותרה הותרה, אי אפשר לאסור את המחיצה אחר שהיא בנויה כרגע. (ולע"ד עוד צריך ביורר בסברא זו).

¹⁰ ובכרמלית, צריך עיון אם יתירו הראשונים שהרי אין כאן מחיצה ההופכת רה"ר לרה"י. או שמא עיקר האיסור הוא שעשה מחיצה המתירה מקום שהיה אסור בטלטול למקום המותר. ועיין בהערה 12.

¹¹ **בשער הציון** כתב שכן משמעות דברי **הר"ף והרמב"ם** כמו שכתב **בב"י**. ונראה שכוונתו רק לאפוקי מדעת **השו"ע**, אך לא **שהר"ף והרמב"ם** אכן חילקו כדברי **התוספות והרא"ש**, שהרי **הב"י** כתב מפורש שדעתם כדעת **רש"י**.

¹² אך עדיף לבקש מגוי לפני כן, משום שזו מחיצה המתרת בשבת (ואסור לבנותה מדין בונה, סימן שטו, א). (שש"כ (ז), לד.). אך צ"ע כיצד היא מועילה, שהרי הבונה מחיצה בשבת במזיד, אינה מועילה כשהיא הופכת רה"ר לרה"י (לדעת המשנ"ב שחשש אף לתוספות). ונשמע מכאן שהבונה מחיצה **בכרמלית** לעשותה רה"י, אין עליה איסור מצד עשיית מחיצה ברה"י.

¹³ **ובשש"כ** (ז, כה) כתב שכשאין גוי אפשר להקל בקשר עניבה אפילו על ידי יהודי, כיוון שזהו קשר שאינו של קיימא (ומותר, כנפסק בסימן שיז, א), **ולרמ"א** (שם, ה) מותר אפילו לעשות קשר אחד מתחת לעניבה.

❖ הפך את הספינה

הגמרא אומרת (שם) שרב מודה שאם הפך את הספינה על פיה שאסור לטלטל בה יותר מד' אמות. הגמרא מבארת שהכוונה שהפך את הספינה כדי לזפתה, אך אם הפכה כדי לדור תחתיה, מותר לטלטל אף מעליה, שהרי אומרים גוד אסיק מחיצתה.

❖ **רש"י:** אף כשכפאה לזפתה, אם אינה כבית סאתיים מותר לטלטל בה, ורק יותר מבית סאתיים אסור. וכשאסור לטלטל עליה, אף תחתיה אסור לטלטל, כיוון שהמחיצות לא נעשו בשביל לדור בהם.

Ⓢ כך פוסק **שו"ע** (לביאור המשנ"ב).

❖ **רא"ש וטור:** אסור לטלטל רק על גבי הספינה ההפוכה (כאשר היא גדולה מבית סאתיים¹⁴), אך תחתיה מותר לטלטל.

סעיפים ה – ו | במה עושים מחיצה

המשנה (טו.) אומרת שמותר לעשות לחי למבוי בכל דבר שהוא, אפילו בדבר שיש בו רוח חיים. עוד כתוב במשנה (זט:) שמותר לעשות מחיצה של שתי לבד או של ערב לבד, ובלבד שלא יהיה בין עמוד או חוט שלושה טפחים (וכדעת חכמים במשנה). ומוסיפה המשנה שהיתר מחיצת שתי או ערב שייך אף ליחיד ביישוב, ולא רק בשייירא (כדעת חכמים).

רמב"ם: מותר לעשות מחיצה עם בעלי חיים רק אם קשר אותם שלא יזוזו, שהרי בעינן מחיצה היכולה לעמוד (וזאת על פי הגמרא בסוכה דף כג.).

Ⓢ **טור ושו"ע:** מותר לעשות מחיצה מכל דבר¹⁵, בין מחיצת שתי של עמודים, ובין מחיצת ערב של חוטים. ומותר עד בית סאתיים, ובלבד שלא יהיה בין אחד לשני ג' טפחים. והתירו זאת אף ליחיד ביישוב. ומותר לעשות מחיצה בבעלי חיים ובלבד שיהיו כפותים.

Ⓢ הגבלת גודל ההיקף לבית סאתיים, נכונה רק למחיצת שתי או ערב. אך בשאר הדברים, ניתן לעשות אף היקף הגדול מכך (**ביה"ל**).

❖ מחיצה בבני אדם

הגמרא (מג.: מד:) אומרת שמותר לעשות מחיצה על ידי בני אדם העומדים אחד ליד השני פחות מג' טפחים, והוא שלא ידעו מכך (משום שהם שוגגים, ומחיצה נעשית בשבת מותרת. אך אם יודעים הוי מזיד, והוי רק מחיצה להחמיר ואין לטלטל בה (רבינו יונתן)).

רשב"א: צריך להקפיד שאפילו אדם אחד מהם לא ידע מכך. מחיצת בני אדם נחשבת למחיצה גמורה, אף ברה"ר.

רא"ש: מחיצת בני אדם מועילה אף כשהם מהלכים.

הערות

¹⁴ כלומר, אף הטור מודה שאין איסור כשהספינה אינה גדולה בית סאתיים (**בית יוסף**).

¹⁵ אף בכלים ובאוכפות (**ש"ע**) וכתבו האחרונים (**משנ"ב וכף החיים**) שלמרות שינטלו לאחר השבת, דינם כמחיצה. ולפי זה, **כלי רכב** וכדומה, ודאי יכולים להיות מחיצה, למרות שינטלו לאחר השבת (וברוב הרכבים אין שלושה טפחים מתחתם, אך צריך לתת את הדעת ברכבים גדולים, שלעיתים יש ריווח גדול בתחתיתם)

תוספות ומרדכי בשם הר"מ: אם קרוב הדבר שידעו, אסור לעשות בהם מחיצה, שמא עוד לפני שיגמרו להעמידם ירגישו בדבר. ואם העמידו בשביל אדם אחד, מותר להעמיד בשביל אחר, אך אין זה ברור (ר"מ).

ריטב"א: אם לאחר שהביאם הרגישו, אין לחוש.

טור וש"ע: מותר להעמיד בני אדם כמחיצה כשעומדים סמוך בג' טפחים¹⁶, אפילו בעודם מהלכים. והוא שלא ירגישו בזה, ואפילו אחד מרגיש אוסר. ואם קרוב הדבר שידעו, אסור, וכגון שעשה בהם פעם אחת מחיצה (סעיף ה). אך אם הביאם ורק אז הרגישו אין לחוש (סעיף ו)¹⁷.

אם ידעו בשעה שהביאם, אסור אפילו בדיעבד, וכדין הבונה מחיצה במזיד¹⁸ (משנ"ב). אך כשהעמידם מערב שבת, בשעת דחק ניתן להקל (שער הציון).

א. מחיצת בני אדם מועילה אף ברה"ר כמחיצה גמורה, אך רק בדוחק (רמ"א בסעיף ז). ויש להסתפק אפילו בשעת דחק, במחיצה ע"י מעט בני אדם, ובקל יתרחקו זה מזה (שהרי עושים זאת שלא מדעתם)¹⁹ (שער הציון).

ב. מחיצת בני אדם מועילה אף לומר דברים שבקדושה מול מקום שאינו נקי (אחרונים). ופשוט שמותר אפילו אם העומדים יודעים מכך (שער הציון).

ג. למרות שאין איסור בניין במחיצה זו, אסרו לעשות מחיצה זו במזיד שלא יבואו להקל באיסורי שבת²⁰, ואם עשה במזיד אסור לטלטל בה (משנ"ב).

ד. אנשים שהעמידו מהם מחיצה פעם אחת ואדם אחר רוצה לעשות מהם שוב מחיצה, ספק אם מותר (מג"א בשם הב"י), והאליה רבה מקל בזה. אך למי שהעמידם כבר אסור להעמידם, כיוון שקרוב הדבר שירגישו, וכמי שהעמידם לדעת (משנ"ב).

סעיף ז | דעת מי שהעמידו עבורו

בני גננא (שם) הכניסו מים דרך מחיצת בני אדם ושמאל הלכה אותם, ואמר: וכי אם התיירו שלא לדעת יתירו גם לדעת.

◀ **רש"י רשב"א וטור:** האנשים שעמדו כמחיצה ידעו מזה, ולכן הדבר היה אסור (אך מותר שהעמיד ידע מכך).

הערות

¹⁶ האחרונים מתקשים מדוע צריך פחות מג' טפחים, הרי רוחב האדם לפחות אמה, וא"כ הוי עומד מרובה על הפרוץ. וישיב המג"א, משום מקום הרגלים הרחוקות ג' טפחים זו מזו צריך פחות מג' טפחים, ועוד שכאשר הם מהלכים הרגלים מתרחקות. ובתוספת שבת הסכים לדבריו כשמהלכים, אך לא כשעומדים. ובביה"ל תמה על המג"א, שהרי רק במקום תחתית הרגל יש מרחק ג' טפחים זו מזו, ואם נמדוד מעט למעלה מכך יש לבדו. והשאר צ"ע. וערוך השלחן (ס"ק כא) הקשה איך בכלל אדם נחשב מחיצה, והרי יש אויר רוחב וגבה שלושה בין רגל לרגל. וישיב שמדובר בהרבה בני אדם ויש שורות שורות, כך שרגלי השורה הראשונה כנגד בין רגלי השורה השניה. (אך הביה"ל כתב מפורש שהאויר שלושה טפחים אינו בגובה שלושה טפחים ועדיין שייך בו לבדו).

¹⁷ משום שמתחילה לא היה לו לחוש שירגישו, אך אם מתחילה יש לחוש שמא ירגישו אסור להביאם (משנ"ב).

¹⁸ נראה מחיצת בני אדם שנעשתה במזיד בכרמלית, תהיה אסורה לדעת המשנ"ב, שהרי לדעתו צריך את שני התנאים כדי להתירה בדיעבד (שמחזיר מחיצה, ושזו מחיצה שנבנתה להפריד דיריים), וכאן הרי בנה מחיצה חדשה (ולא החזיר מחיצה).

¹⁹ וכשהעמידם מערב שבת, שהתיר בשעת דחק (ובסימן שסג ס"ק י, התיר אף לא מדוחק) אפילו כשהם יודעים, יש לעיין אם מותר במעט בני אדם, שהרי כאן לא יתרחקו זה מזה.

²⁰ רבינו יונתן כתב משום שזוג ומזיד. אך בס"ז הקשה, אם ההשוואה היא לשווג ומזיד, העיקר היה צריך להיות דעת המעמיד, ולא דעת העומד (שהרי הוא כעצים ואבנים, ומה דעתו משנה). ולכן כתב שאין איסור מצד עצם העמדת המחיצה, והחמירו שלא יבואו להקל באיסורי שבת (ובזה משנה דעת העומד).

◀ **רמב"ם:** מי שהעמיד את האנשים ידע שהאנשים עומדים כמחיצה, ולכן הדבר היה אסור²¹.

☞ **שו"ע:** יש מי שאומר שאסור לרוצה להשתמש במחיצה להעמיד את האנשים, אלא יעמיד אחר שלא מדעת המשתמש.

⌋ **אליה רבה:** העיקר כדעה המתירה שכן משמעות שאר הפוסקים²².

רמ"א (על פי שבלי הלקט): אין להתיר מחיצת בני אדם אלא בשעת דחק, ואם שכח דבר ברה"ר, עדיף יותר שיטלטל בעזרת קטן וללא מחיצה (כשהקטן עושה על לדעת עצמו ולא לדעת אביו (משנ"ב)), מאשר שיטלטל ע"י מחיצת בני אדם.

א. אחר שהעמידו את האנשים, אין איסור שהמשתמש ידע מכך, וכנ"ל בסעיף ו (משנ"ב).

ב. כל ההיתר להביא ע"י קטן שייך רק כשהקטן עושה לדעת עצמו, אך אם הוא יודע שהחפץ שייך לאביו אסור לבקש ממנו. כמו כן אם יודע שהחפץ שייך לאדם אחר ומביא לו. ויש לכל אדם למחות בו שלא יביא לאחר. ואביו מחויב לגעור בו אף כשמחלל שבת להנאת עצמו, ואפילו באיסורי דרבנן. וכל שכן שלא יולכנו שיביא עימו חפץ, אפילו אם החפץ שייך לאחרים²³ (אחרונים).

סעיף ח | פרוץ מרובה על העומד

המשנה אומרת (טו): שמחיצה שפרוץ מרובה על העומד פסולה (מהלכה למושה מסיני)²⁴.

רמב"ם, רש"י, הגהות אשר"י וטור: אף במחיצה שהפרוץ מרובה על העומד, אם אין בין קנה לחברו שלושה טפחים מחיצה זו כשירה²⁵.

☞ **שו"ע:** פרוץ מרובה על העומד אסור. ואם אין ריווח שלושה טפחים בכל פירצה, מותר.

⌋ דין זה שייך אף אם יש שתי מחיצות שלמות, והשלישית מתוקנת בלחי, וברביעית פרוץ מרובה על העומד, ונמצא שיש לו שלוש מחיצות בלבד²⁶ (משנ"ב). אך אם יש שלוש מחיצות וברביעית פרוץ מרובה, אינו אסור, מאחר וברוח רביעית מספיק תיקון קל (כמובאר בסימן שסג, א) (ביה"ל).

הערות

²¹ והקשה המ"א, שהרי התירו לאדם לעשות מחברו דופן לסוכה. ויישב באלף לך שלמה (א"ח קס) שיש לחלק בין דבר רשות לדבר מצווה שכן מצוות לאו להנות נתנו, והוכיח דבריו מהראשונים.

²² והעתיקו אף בכף החיים (ס"ק סד) וכתב עוד שאף משו"ע הרב משמע שפסק להתיר, שהרי לא הביא את דעת המחמירים.

²³ ובקיצור: מותר רק בשני תנאים: א. הקטן עושה להנאת עצמו. ב. בעל החפץ אינו אביו אלא אדם אחר. מיהו במשנ"ב לא ביאר מה הדין כאשר אביו שם, ויש רק מחיצת בני אדם, מה עדיף. ובכף החיים (ס"ק סח) כתב בשם האשל אברהם שעדיף על ידי הקטן. (יוצא שכל דברי האחרונים בעניין קטן שמביא חפץ אמורים רק במציאות רגילה, אך במציאות שדיבר הרמ"א, עדיף שהקטן יביא. ולכאורה מדברי המשנ"ב נראה שלא סבר כך. וצ"ע).

²⁴ והוכיח בערוך השלח (ס"ק כה-כו) שמהתורה מחיצה שיש בה פתח גדול מהעומד כשירה, שהרי התירו בפסי ביראות אף שהפרוץ מרובה על העומד. והוכיח מלשון תוספות והריטב"א שכאשר יש תורת פתח על הפרוץ, איסורו רק מדרבנן. ורק כאשר יש תורת פירצה על הפרוץ, המקום אסור מהלכה למשה מסיני.

²⁵ בית יוסף: מקור הדבר מהמשנה (טז): האומרת 'מקיפים בחבלים והוא שלא יהיה שלושה טפחים בין חבל לחבל'.

²⁶ כיצד מודדים פרוץ כעומד:

◀ **ערוך השלח** (ס"ק כג, וסימן שסג, ס"ק יז): מודדים את כלל המחיצות יחד, והוא שבכל רוח תהיה מקצת מהמחיצה. ◀ **חזו"א** (א"ח ע, ס"ק ז) וכף החיים (ס"ק עא): בוחנים כל רוח בפני עצמה.

❖ עומד משני צדדים (משנ"ב ס"ק מה)

הגמרא (י:) מנסה להוכיח מדברי ברייתא שעומד משני צדדים המרובה על הפרוץ אינו נידון בעומד, אך דוחה את הראיה.
ובהמשך אביי (ט:) מסיק שעומד מרובה משני צדדים הוא עומד.

◀ **רשב"א ורי"ז:** עומד משני צדדים המרובה על הפרוץ שבאמצע, אינו נידון עומד. (והעיקר כראיית הגמרא בדף י: ודיחוי הגמרא אינו עיקר).

◀ **תוספות, אור זרוע וריטב"א:** עומד משני צדדים המרובה על הפרוץ, נידון בעומד.

ל ונחלקו הראשונים האם מועיל אף כשהעומד עשוי מ'לבוד':

◀ **אור זרוע:** אינו נידון בעומד.

◀ **תוספות וריטב"א:** נידון בעומד.

Ⓢ **משנ"ב:** יש אומרים שעומד משני צדדים המרובה על הפרוץ נידון בעומד ואין להקל כשהעומד עשוי מלבוד (שער הציון).

א. לדעה המכשירה, אפילו אם העומד משני הצדדים אינו סגור לגמרי, אלא עשוי מרובו עומד, מצטרף כדי לבטל את הפרוץ שבאמצע. (לדוגמא: פירצה חמש עשרה אמה, שמצד אחד יש אמה בנויה, ואז אמה ריווח ושוב שתי אמות בנויות, וכן בצד השני של הפירצה, ובאמצע יש שבע אמות פרוצות, שני הצדדים נידונים בעומד ומבטלים את הפירצה הגדולה²⁷) (משנ"ב).

סעיף ט | פרוץ בעומד

נחלקו האמוראים (טו:) בדין מחיצה שהפרוץ בעומד. והלכה כמכשיר.
רב המנונא (שם) מסתפק האם דין עומד מרובה על הפרוץ (וכן פרוץ בעומד²⁸ (בית יוסף)) שייך רק במחיצה העומדת כשתי, או שמא אף במחיצה העומדת כערב. הגמרא מעמידה את ספקו במציאות שהעמיד מחצלת ברוחב שבעה וחלק בה שלושה טפחים והשאר ד' ומשהו והעמידה סמוך לקרקע פחות מג' טפחים. רב אשי מעמיד את ספיקו של רב המנונא בדין מחיצה תלויה (דין אחר המובא שם בגמרא).
הגמרא לא פושטת את הספק.
המשנה (טו:) אומרת שפירצה עד עשר אמות נידונת כפתח, ויותר מכך כפירצה האוסרת.

ראב"ד (הביאו הרא"ש) ורא"ש: מדברי רב אשי שהעמיד הספק במציאות אחרת, משמע שפשיטא ליה שדין מחיצת ערב כדין מחיצת שתי, וכן מסתבר. (ובספקו של רב המנונא יש להחמיר (רא"ש)).

Ⓢ **טור ושו"ע:** פרוץ בעומד מותר בין בשתי ובין בערב. והוא שלא יהיה פרוץ יותר מעשר, אך פחות מעשר נידון כפתח.

הערות

²⁷ יוצא שהקל אפילו כשבסך הכל הפרוץ מרובה על העומד באותה רוח. **והחז"א** (או"ח סח ס"ק ג) חלק וכתב שאין להתיר עומד מרובה אלא כשבסך הכל העומד יהיה מרובה על הפרוץ (ודחה את הראיה שהביא שער הציון מהשו"ע בסימן שסג).
²⁸ רב המנונא מסתפק רק בדין עומד מרובה על הפרוץ במחיצת ערב. **והטור** כתב פרוץ בעומד בין בשתי ובין בערב מותר. ומבאר **הבית יוסף** שרב המנונא הסתפק רק בעומד מרובה משום שסבר שפרוץ בעומד אסור, או שהוא לא רצה להכנס למחלוקת בדין זה ולכן נקט ספק הנכון לכו"ע. ולדין שפרוץ בעומד נידון בעומד, ספיקו של רב המנונא מוסב אף על מציאות זו, ולכן כתב הטור כך.

וכתב עליו **הביה"ל** שדבריו צ"ע שהרי לא קיימת אפשרות של פרוץ בעומד במחיצת ערב כלל שהרי האויר שמעל המחיצה עד השמים מבטל את העומד הקיים במחיצה (לדוגמא: עומד שלושה וחצי טפחים, אויר שלושה וחצי, ולמטה עוד ג' טפחים. הרי שאויר השמים מבטל את העומד העליון). ולכן על כרחך שהטור כתב דבריו לאו בדווקא. אך עיין **חז"א** (סח, ס"ק ט טו) שיישב הקושי על הבית יוסף.

- א.** מותר לטלטל במחיצת פרוץ כעומד אפילו מול המקום הפרוץ, שחשובה היא מחיצה גמורה (משנ"ב).
- ב.** במחיצת ערב צריך להקפיד שלא יהיה אויר שלושה טפחים בתחתית המחיצה (אפילו אם יעשה רוב מחיצה עומד), משום שזו מחיצה שהגדיים בוקעים בה ואינה מחיצה. כמו כן יש להקפיד שלא יעשה מחיצה קטנה שהאויר מתחתיה ומעליה יבטלו אותה, (אך אם רק צד אחד גדול מהעומד, לא אומרים שהאויר משני הצדדים מצטרף לבטלו²⁹) (משנ"ב).
- ג.** פרוץ כעומד מותר אפילו אם כל המחיצות עומדות כך, כדמוכח מדברי המשנה (שנקטה 'ובלבד שלא יהא הפרצות יתרות על הבניין', ושם מדובר על כל ההיקף) (משנ"ב).

סעיף י | סוגי צורות הפתח

המשנה (ב.) אומרת שפירצה במבוי, הגדולה מעשר אמות צריך למעטה שלא תאסור אותו, אך אם עשה לה צורת הפתח אינו צריך למעטה.

רב (יא.) סובר שצריך לשנות במשנה 'צריך למעט', משום שצורת הפתח אינה מועילה ליותר מעשר אמות.

רב יוסף לומד מדברי רב, שחצר שרובה פתחים אינה ניתרת בצורת הפתח, שכן אם פרצה הגדולה מעשר אינה ניתרת בצורת הפתח, אף חצר שרובה פתחים אינה ניתרת בצורת הפתח (ואפילו לפתחים הקטנים מ' שיש בה אינה מועילה. כמו שאינה מועילה להתיר פירצה הגדולה מ' טפחים - כפתח, כך אינה מועילה להתיר פרוץ מרובה על העומד (רש"י)). אך הגמרא מעלה אפשרות לדחות דבריו. בהמשך הגמרא מובא מעשה באדם שהקיף מקום בצורות פתח (מארבע רוחות), ורבי יוחנן התיר אפילו כשגודל הפתח מעל עשר (אך מהצד אסר אפילו פחות מעשר, דלא כריש לקיש שהתיר אף מהצד).

◀ **תוספות ורשב"א:** הלכה כסתם משנה (וכר' יוחנן), וצורת הפתח מועילה אפילו לפתחים הגדולים מעשרה (כפשט המשנה) ואף כשהפרוץ מרובה על העומד³⁰. ואפילו אם כל ההיקף עשוי רק מצורות הפתח³¹.

◀ **רמב"ם:** צורת הפתח אינה מועילה לפירצה הגדולה מעשר, אלא אם העומד מרובה על הפרוץ³².

◀ **מגיד משנה (בדעת הרמב"ם):** צורת הפתח מועילה לפירצה עשר אפילו בפרוץ מרובה על העומד (וכן סוברים סמ"ג וסמ"ק). וכן אם יש שתי מחיצות שלימות, מועילה צורת הפתח ברוב השלישית, אפילו בפרוץ מרובה על העומד.

הערות

²⁹ כגון שהעמיד מחצלת בגובה שלושה טפחים, השאיר אויר ארבעה טפחים ושוב מחצלת שלושה. הגם שהרוב עומד, אסור, כיוון שאויר החלל והאויר עד הרקיע מצטרפים לבטל את העומד העליון. אך אם עשה למעלה רוחב ארבעה ובאמצע אויר שלושה, לא אומרים שהאוירים מבטלים לעומד, כיוון שהאויר התחתון קטן מהעומד העליון, ואינו יכול להצטרף לבטלו (משנ"ב).

³⁰ שכן מהגמרא משמע שפרוץ מרובה על העומד קל יותר מדין פירצה הגדולה מעשר. לכן, אם הקלו בפירצה הגדולה מעשר, כפשט המשנה, כל שכן שיקלו בפרוץ מרובה, וכיוון שכן, אין הבדל בין 'ליותר מ' (בית יוסף).

³¹ וכן סוברים סמ"ג וסמ"ק אלא שלדעתם רק בגודל עשר מותר ולא יותר מכך.

³² וקשה, שאם מועילה צורת הפתח ליותר מעשר בחצר, כל שכן שתועיל לפרוץ מרובה? ויישב הרב המגיד שהרמב"ם סבר כדעה בגמרא שהתירה רק למחיצת כלאיים ולא למחיצת שבת (כדברי רבי יוחנן, ולא כמו שהעמידה הגמרא דבריו, שאין זו אלא דחיה בעלמא (בית יוסף)). עוד הקשה עליו מסוגיית הגמרא שממנה עולה שצורת הפתח מועילה אף ליותר מעשר, ושם הרי היו ארבעה קונדסים בארבע רוחות, והוי פרוץ מרובה. ויישב בביה"ל על פי ביאור ר"ח לסוגיא, שמדובר כשהיו קנים פחות פחות מג' טפחים זה מזה והוי לבד.

רא"ש, תוספות (בתירוצם השני³³) וטור: אין להתיר צורת הפתח אלא במקום שיש בו דוירים, ולא בבקעה או שיירה.

ל**טור:** אם ההיקף היה כתיקונו אלא שהיו בו פרצות, מועילה צורת הפתח בבקעה אף בפרוץ מרובה על העומד (ומקורו מכך שהרא"ש חילק בפסי ביראות בין חצר לבקעה, משמע שאם יש מחיצות, אין חילוק).

ש**ו"ע:** צורת הפתח מועילה אף ליותר מעשר, אפילו אם כל ההיקף עשוי מצורות הפתח. והני מילי במבוי וחצר, אך בבקעה שכל רוחותיה מוקפות בצורת הפתח, אינה מועילה³⁴. ולרמב"ם צורת הפתח הגדולה מעשר אינה מועילה אלא בעומד מרובה על הפרוץ.

לונכון לחוש לדעת הרמב"ם³⁵ (משנ"ב).

א. דווקא אם כל רוחות הבקעה מוקפות בצורת הפתח אין היא מועילה. אך כשמוקפת כתיקון אלא שיש פרצות בהיקף, אפילו גדולות מעשר, אפילו פרוץ מרובה על העומד ובארבע רוחות, צורת הפתח מועילה (משנ"ב).

ב. אף לדעה המחמירה, אם הפרצה אינה גדולה מעשר, מועילה צורת הפתח אף כשהפרוץ מרובה. וכן מועילה לרוח שלישית כאשר שתי הרוחות מוקפות כהלכתן (משנ"ב).

ג. מסתימת הראשונים (רא"ש, תוספות, טור ושו"ע) משמע שצורת הפתח אינה מועילה בבקעה אפילו לפתחים ברוחב עשר. אך מהירושלמי ומסוגיית הגמרא שלנו משמע שבעשר מועילה. ולדינא יש לסמוך על הסמ"ק והסמ"ג שהתירו בגודל עשר בהדיא, וכן כתב לדינא בחיי אדם³⁶ (ביה"ל).

ד. כל דין צורת הפתח אינה שייכת ברה"ר גמורה, ובה מערבים רק בדלתות, כמבואר בסימן שסד (ביה"ל).

ה. האם צורות הפתח הוי רה"י מהתורה:

◀ **פרי מגדים:** יש להסתפק האם צורת הפתח (של קנה על גבי שני עמודים) הוי מחיצה מהתורה והזורק לתוכה מרה"ר חייב, או צורת הפתח רק מתירה כרמלית או פירצה יותר מעשר (שמהתורה זו מחיצה).

◀ **ביה"ל:** מדברי רוב הראשונים משמע שצורת הפתח אינה עושה רה"י אפילו מדאורייתא³⁷. אך אם יש שתי מחיצות גמורות ובשאר הרוחות עשה צורת הפתח, ודאי הוי רה"י מהתורה.

הערות

³³ הראשונים הקשו מדוע הצריכו לעשות פסי ביראות סביב בארות המים ולא מספיק בצורות הפתח, או מדוע שיירה צריכה היקף שלושה חבלים ולא יעשו צורת הפתח. ויישבו משום שחששו שמא הגמלים הבאים לשתות מים יפילו את העמודים, או שחששו שמא רוח מצויה תפיל את העמודים (שכן עשו אותם גבוהים שלא יפילו אותם בהמות). וכתבו עוד שצורת הפתח מועילה רק בחצר ומבוי שיש בהם דוירים ולא בכל מקום. וכתירוצ זה נקט הסו"ר לדינא. ³⁴ כאשר בעיר יש גם שטחים פתוחים: בחתם סופר (א, פח) התיר, וכן כתבו במנחת יצחק (ו, לג) וכן הקל החזון איש (עירובין טו, ה). אך עיין ביביע אומר (ז, י"ד כד, אות ב) שהחמיר בעירוב שלנו.

³⁵ הביה"ל בסוף סימן שמו (ד"ה הבולטין) הקל כדעת השר"ע, ודלא כס"ז שחשש לדעת הרמב"ם. וכן כתבו להקל בערוך השולחן (ל) ואגרות משה (א"ח ב, פג).

³⁶ אמנם בחז"א אסר (אוח"ע, ע, ס"ק יא), אך כדברי המשנ"ב כתב גם בכף החיים (ס"ק פו) והביא כן גם בשם ש"ע הרב.

³⁷ התוספות והרשב"א מקשים מדוע צריך לעשות פסי ביראות, הרי אפשר לעשות צורת הפתח סביב לבור. ומיישבים שלא רצו לעשות צורת הפתח שמא תיפול מחמת הבהמות. מדבריהם מוכח שצורת הפתח מועילה לרה"ר לעשותה רה"י מהתורה. אך הריצב"א שם יישב שמדובר כשיש שתי מחיצות עשויות כהלכתן. וכך סובר הריטב"א. אם כן לא מוכח מסוגיא זו מאומה. ואדרבה מדברי ה"ח, שביאר שסוגיית צורת הפתח עוסקת בשהיו קנים פחות מג' טפחים זה מזה, מוכח להיפך, שאין צורת הפתח עושה רה"י כלל. ומדברי הרבה ראשונים מוכח שסברו כביאורו של ר"ח. ועיין ש"ת תפילה למשה (ה, טז).

סעיף יא | מהי צורת הפתח

הגמרא אומרת (יא.) שצורת הפתח היא קנה מכאן וקנה מכאן וקנה על גביהם. נחלקו האמוראים (שם:) האם הקנה העליון צריך לגעת בקנים העומדים או לא. לרב ששת צריך לגעת, ולרב נחמן אינו צריך לגעת³⁸. הגמרא מביאה ברייתא המסייעת לרב נחמן.

רי"ף, רא"ש, רמב"ם ומרדכי: הלכה כרב נחמן.

רמב"ם: אפילו אם הקנים רחוקים זה מזה הרבה, כיוון שגובה הלחיים העומדים עשרה טפחים, נחשב לצורת הפתח³⁹ (ובדומה לזה כתב במרדכי).

רא"ש וטור: צריך שהקנה העליון יהיה מכוון כנגד הקנים העומדים.

❧ **בית יוסף:** ואפילו אם הקנים מכוונים תחת העליון בפחות שלושה טפחים אינו מועיל, כיוון שלא רגילים לעשות כך פתח, ומשמע מדברי המרדכי שאפילו פחות מטפח מעכב בזה, עד שיהיה מכוון ממש. בכלבו כתב שיכול למתוח חבל במקום קנה העליון.

❧ **טור ושו"ע:** צורת הפתח היא קנה מכאן וקנה מכאן וקנה על גביהם, אפילו אינו נוגע בהם. ובלבד שיהיה גובה הקנים העומדים עשרה טפחים. ויהיה הקנה העליון מכוון כנגד הקנים העומדים.

א. יכול לשים חבל במקום הקנה העליון⁴⁰ (משנ"ב).

ב. קנה העליון משופע (שער הציון):

◀ **פרי מגדים:** מהני.

◀ **רעק"א:** מסתפק כשמונח בשיפוע גדול. אך אם עמוד גבוה מחברו והקנה מונח באויר בצד אחד, ודאי מהני⁴¹.

ג. אם הקנה העליון אינו מכוון מעל העמודים, ואפילו רק אחד מהם, פסול (כיוון שאין גוד אסיק⁴²) (משנ"ב).

ד. אם הקורות אינן מכוונות זו כנגד זו, יעמיד את הקנה העליון במכוון שיהיה מעל שניהם (משנ"ב).

❖ צורת הפתח מהצד

הגמרא (יא.) אומרת שצורת הפתח שעשאה מן הצד לא עשה כלום.

◀ **רש"י, רא"ש ורשב"א:** כלומר, שלא הניח את הקנה על גבי הקנים אלא חיברו מהצד, ואינה מועיל משום שלא רגילים לעשות כך פתח.

◀ **רי"ף ורמב"ם:** הכוונה שעשה צורת הפתח בצידו של כותל, והוי כפתח בקרן זוית שאין שמו פתח⁴³.

הערות

³⁸ משום שאומרים גוד אסיק מחיצתא (רעק"א).

³⁹ יסוד הדין שגובה העומד צריך להיות עשרה, מוזכר בברייתא בדף יא: העוסקת בדין פתח העשוי ככיפה (בית יוסף).

⁴⁰ מקורו בכלבו שהביאו הבית יוסף, וכן בריב"ש שהביא כך בשם הירושלמי, עיין לקמן.

⁴¹ וחז"א (סימן עא, ו) מתיר אפילו מונח בשיפוע גדול. ובשם הרב קוטלר כתבו שעד ארבעים וחמש מעלות ודאי מהני (הובא בתיקון עירובין, ב ס"ק י').

⁴² מיהו בבית יוסף כתב משום שלא רגילים לעשות כך צורת הפתח. וטעם המשנ"ב מקורו בגר"א.

⁴³ כלומר, שעשה את צורת הפתח בצד של החצר ולא במרכזה. והרב המגיד כתב בשם הרשב"א שדבריהם אינם מחוורים, כיוון שרק אם צורת הפתח אוכלת משתי רוחות לא הוי פתח, אך אם זה רק לא במרכז אלא בצד ימין או שמאל של אותה רוח, הוי פתח מעליא.

ל **בית יוסף:** אף לפירושם נראה שלדינא מודים הם שקנה שנתנו מהצד אינו מועיל לצורך הפתח, ולא נחלקו אלא בביאור עניין 'שעשאה מהצד' (וכן משמע מדברי הרא"ש).

ש"ע: אם חיבר הקנה העליון לשני הקנים או לאחד מהם מהצד, לא מהני.

א. **ט"ז:** אפשר להקל אם חיבר את הקנה מהצד בגובה שני הקנים ובשווה להם.

שאר אחרונים: אסור אפילו כך אם הקנה אינה מעל שני הקנים.

ב. אם חקק בקנים מקום להניח את הקנה העליון והם עודפים עליו בגובהם, יש להחמיר (פרי מגדים) (אך במקור חיים הקל בזה⁴⁴). אלא שאם הקנים אינם עודפים על הקנה, אלא רק חקק בהם מעט כדי להניחו בטוב עליהם, מותר (משנ"ב).

ג. אם נעץ מסמר בראשו וכרך החוט עליו, מותר. כמו כן, אם כרך את החוט על הקנה והעבירו גם מלמעלה, מותר⁴⁵ (משנ"ב).

ד. **עמודי חשמל כמות שהם פסולים, ונחלקו מדוע:**

בית שלמה ושואל ומשיב: עמודי הטלגרף אינם מועילים לצורת הפתח, משום שהחוטים עוברים מצידי העמודים ולא על גביהם⁴⁶.

מאמר מרדכי: במציאות כזו צורת הפתח עצמה רחוקה מהכותל שלושה טפחים, ולכן פסול.

ה. אם רוצה להניח ליד הקנה שעומד מהצד, קנה שיעמוד תחת החוט, מותר. אך יש לשלף את הקנה העומד מהצד, מפני הרואים (משנ"ב).

❖ חוזק קורות צורת הפתח

רב חסדא (יא:): אומר שקורות צורת הפתח צריכות להיות חזקות מספיק כדי שיהיה אפשר לתלות בהם דלת, אפילו עשויה מקש.

ריש לקיש סובר עוד שצריך שיעשה בעמודים היכר ציר (כלומר חור שהדלת סובבת עליו, ולמרות שאינה צריכה דלת ממש, מכל מקום צריך שתהיה ראויה לדלת (רש"י)).

רא"ש, סמ"ק וסמ"ג: צריך היכר ציר.

רי"ף: השמיט דברי ריש לקיש, ולא צריך היכר ציר. (ר"מ: תמוה מדוע הרי"ף השמיט. אך יישב הסוגיא לדעת הרי"ף).

וכן סוברים רמב"ם, הגהות אשר"י וריב"ש (וכן עמא דבר (בית יוסף)).

ריב"ש: מיהו בקנה שעל גביהם ודאי מספיק בכל שהוא, וכך מפורש בירושלמי ('קנה מכאן וקנה מכאן, וגמי על גביהם').

הערות

⁴⁴ וכן דעת החז"א (עא, ס"ק ט) להתיר אף כשהחוט שוקע בתוך העמוד, ואפילו החרץ עמוק עד שצדדי העמוד מעל הוט. (והביא שכן כתב במקור חיים). ועיין בהערה הבאה שדעת כף החיים כמשנ"ב.

⁴⁵ כף החיים (ס"ק קו) כתב שיש להקפיד כשחוקק בעמודים, שהעמוד העליון יהיה קצת מעל הקנים (או לפחות שווה להם). וכתב גם לגבי חוט הכרוך על מסמר, שלכאורה המסמר מעל החוט, והרי התבאר שצריך להקפיד שהקנה העליון יהיה מעל הקנים העומדים. וביאר שכיוון שהמסמר דק, וניכר שאינו חלק מהקנה העומד, הרי שהחוט נחשב מעל הקנה.

⁴⁶ ואם כן הדרך להכשירם ע"י הנחת עמודים בגובה מטר בערך שיעמדו בדיוק מתחת לחוטי החשמל (כן כתב בפניני הלכה, שבת פרק כט הערה 4). יש שהחמירו להניח תחת כל עמוד חשמל מפני הרואים, ויש שכתבו שסגי אם יניח בשני הצדדים הקיצונים, ושאר העמודים נחשבים כתומכים במשקוף, וכן כתב בדברי מלכאל (ג, רט).

ש"ע: הקנים צריכים להיות חזקים כדי לקבל דלת כל שהיא, אפילו של קש. אבל הקנה שלמעלה בכל שהוא סגי, אפילו הוא של גמי.
 ↪ ומכל מקום צריך שהגמי לא ינטל על ידי הרוח (משנ"ב).

א. חוט הזז ברוח:

◀ **מחצית השקל:** כשר, ורק בקנים שבצד צריך להקפיד שלא יזוזו ברוח.
 ◀ **משכנות יעקב**⁴⁷: יש להקפיד גם בחוט שלא יזוז ברוח, מלבד קלקולים אחרים שיש בזה. ואם החוט נכפף למטה כעייגול, יש לתקנו⁴⁸.

סעיף יב | שער העשוי ככיפה

הגמרא (יא:): דנה בשער שראשו עשוי ככיפה, ואביי מסיק שלכו"ע צריך שיהיה גובה עשרה טפחים בעוד רוחב השער יותר ארבעה (מיהו נחלקו התנאים אם אין ארבעה אך יש לחוק להשלים לארבעה).

רשב"א: כל שיש עשרה טפחים קודם שיתחיל השער להתעגל, הוי שער לחייב במזוזה ולהתיר במבוי כצורת הפתח.

↪ כך פוסק ש"ע.

הערות

⁴⁷ ועיין חז"א (עז, ו) שכך מצדד, אך כתב שפסול דווקא אם הרוח מזיזה את העמוד באופן שמתבטל שם פתח ממנו, ולכן פסל רק אם הרוח מכופפת את הקנה עד פחות מ" טפחים, או שמנידה את הקנה העליון מחוץ לבין שני הקנים. וקצת צ"ע כיצד הכריע המשנ"ב בזה.

⁴⁸ **ובהר צבי** (ב, יח, ח) דן להתיר כל עוד אינו יורד למטה מעשרה טפחים במשך שלושה טפחים. וייתכן שאף הוא מודה שיש לתקנו לכתחילה. **והחז"א** (עא, י) החמיר אם החוט רפוי עד כדי שהרוח מזיזה אותו לחוץ מבין העמודים. ובספר **תורת המחנה** (מה, לג) הקל כל עוד החוט אינו מתחת לעשרה טפחים.

סימן שסו | דיני עירוב חצרות

סעיף א | חצר שפתוחים לה בתים

הברייטא (שבת ו.) אומרת שחצירות ומבואות של רבים שעירבו בניהם מותר להוציא אליהם מהבתים. ואם לא עירבו אסור (שמא יבואו מתוך כך לטלטל גם לרה"ר (רש"י)). בגמרא (עירובין בכמה מקומות) מבואר שעירוב זו גביית פת מכל הבתים והנחתו באחד מבתי החצר.¹

רמב"ם: חצר שפתוחים לה בתים, מותר לטלטל מהבתים לחצר ומהחצר לבתים מדין תורה. אך חכמים אסרו לטלטל עד שיעשו עירוב. ושלמה בית דינו תיקנו זאת.

שו"ע: חצר שהרבה בתים פתוחים לה אסרו חכמים לטלטל לחצר עד שיערבו, והיינו שיגבו פת מכל בית ויתנו אותו באחד הבתים, שעל ידי כן רואים את כולם דרים באותו בית, והחצר מיוחדת לאותו בית.

א. האיסור כולל טלטול מבית לבית וכן טלטול בתוך מבוז, אפילו יש לו לחי או קורה בפתחו. אך מותר לטלטל בתוך החצר (כלים ששבתו בתוכה), ואפילו מחצר לחצר (משנ"ב).

ב. צ"ע אם מותר 'זה עוקר וזה מניח' בחצר שלא עירבו בה (ביה"ל).

סעיף ב | הולכי מדברות ויושבי אהלים

קבעו חכמים (יז.) שמחנה פטור מארבעה דברים, אחד מהם עירובי חצרות. משמע בגמרא שפטרו דווקא במחנה היוצאת למלחמה, אך סתם שיירה דינה ככל אדם. הירושלמי (א. י) אומר שכל שיירה שהולכת ועצרה רק לשבת פטורה מלערב.

רמב"ם: יושבי אהלים וסוכות או שיירא שהקיפום מחיצה, אין מטלטלים מאוהל לאוהל, אבל שיירא ההולכת בדרך אין האהלים קבועים, ואינם צריכים לערב זה עם זה.

מגיד משנה: אך במחנה קבוע צריכים לערב, אם לא שזה מחנה היוצא למלחמה הפטור.

רבינו יונתן, רבינו משה (הביאור רשב"א אוריטב"א) או"ז, ומשמעות רש"י: אף שיירא ההולכת חייבת בעירוב.

שו"ע: יושבי אהלים או סוכות, או מחנה שהקיפיה מחיצה, צריכים לערב. אך אנשי

הערות

¹ רש"י כותב שדעת האדם על פיתו, ועל ידי כך כאילו כולם נמשכים לאותו בית, וכל שאר הבתים טפלים לו. והרמב"ם כותב שעל ידי הפת כולם משווים דעתם למקום האכילה ומתוך כך משווים דעתם על שאר המקומות של החצר וממילא לא יבואו לטעות ולטלטל אף לרה"ר גמורה. וכביאור הזה נקט **במשנ"ב** לבאר דעת השו"ע.

² **הפרי מגדים** מוסיף שאפילו בתוך בית, אם מחולק לכמה אנשים, אסור לטלטל ללא עירוב. ובדין **חדר מדרגות:** באור לציון כתב מצד אחד שאסור לטלטל מהבית לחדר המדרגות ללא עירוב (ב, כג, יא), ובמקום אחר כתב (א, לא) שדינו רק כבית שער של רבים שאין לו שם דירה, ומותר אף ללא עירוב. **ובשש"כ** (יז, יא) **ובמנוחת אהבה** (ג, כז, ס) כתבו לאסור. והוסיף (במנוח"א) שהסומך על השיתוף שעושה הרבנות הראשית, יכול לו על מה שיסמוך.

לדעת **החזו"א** (א"ח ח צ, מא) רק החדר שאוכלים בו בשבת דינו כבית, ואילו שאר החדרים שלא אוכלים בהם, דינם כחצר. וכתב לפי זה שמותר להוציא משאר החדרים (שדינם כחצר) לחצר. ועם זאת כתב שמותר להניח את פת העירוב בשאר החדרים, כיוון שאף הם ראויים למגורים.

(ובהמשך העלה, שלשיטתו יוצא שבהרבה בתים שהבית פתוח לחצר דרך חדר שלא אוכלים בו, וזה כחצר הפתוחה לחצר, ודינה כמבוי שלא מועיל בו עירובי חצרות. וכתב שאכן בנוסח עירובי החצרות יש לומר 'אם עירוב עירוב, ואם שיתוף שיתוף').

שיירא שהקיפוא מחיצה אינם צריכים לערב³, לפי שכולם מעורבים ואהלים אלה אינם קבועים⁴ (כרמב"ם).

❧ **גר"א:** שיירא חייבת בעירוב ומחנה פטור (דלא כשו"ע), ושיירא הפטורה היא רק פחות מעשרה אנשים, וביותר הוי מחנה.

א. 'מחנה' הכוונה למחנה של חלוצי הצבא הנמצאים בשדה וחונים באוהלים עראי (**משנ"ב**). וכל זה בשעת שלום, אך בשעת מלחמה, אפילו מלחמת רשות, פטורים מעירובי חצרות, אפילו בשעת חזרתם (**ביה"ל**).

❖ בתים שבספינה

שבלי הלקט: בתים שבספינה צריכים לערב זה עם זה⁵. וספינה שאין לה מחיצות גבוהות עשרה אסור לטלטל בה יותר מד' אמות (**בשם רבינו אביגדור**).

☞ כך פוסק **רמ"א**.

א. ספינה שיש בה רק בית אחד:

כל זה רק כשיש כמה בתים של יהודים בספינה, אך כשיש בית אחד בספינה, וכל השאר שוכנים בספינה עצמה, אינם צריכים עירוב, ומותר להוציא מהבית לספינה (**מג"א ואליה רבה**). וייתכן שהטעם הוא שלא גזרו בספינה יותר מחצר, ואם חצר שפתוח לה רק בית אחד בלבד פטורה מעירוב, הוא הדין ספינה (**ביה"ל**).

ב. ללא עירוב מותר לערב בספינה עצמה כדין חצר עצמה שמותר לטלטל בה ללא עירוב. וכן ספינות שאין להם בתים כלל אלא שרויים בספינה עצמה, מותר לטלטל בהן ללא עירוב (**משנ"ב**).

ג. מודדים את המחיצות מקרקעית הספינה, אע"פ שיש כמה טפחים השקועים במים (**משנ"ב**).
ד. אם אין גובה עשרה דינה ככרמלית, ומותר לטלטל מהים לספינה, ואסור להוציא מבית שבספינה לספינה, שמטלטל מרה"י לכרמלית (**משנ"ב**).

❖ ביציאת דמיישן (ביה"ל)

רב הונא אומר (שבת קא.) שביציאת דמיישן אין מטלטלין בהם יותר מד' אמות. אך אם יש בתחתית בתוך גובה ג' טפחים רוחב ד' טפחים מותר לטלטל בהן. אביי מביא ראיה שלא כרב הונא, אלא אומרים גוד אחית מחיצתא בכל מקרה (וכך נפסק להלכה (אחרונים)).

❧ **רש"י:** הכוונה לסירות שיש להן תחתית צרה עד כדי חודו של סכין, אם יש להן מחיצות גבוהות עשרה, דינן כרה"י, דאמרינן 'גוד אחית מחיצתא'.

❧ **תוספות:** הכוונה לסירות שיש להם נסרים שיש ריווח בין נסר לנסר, אפילו גדול מג' טפחים, אמרינן לבוד כאילו כל דופני הסירה חסומים מכל הכיוונים.

הערות

³ מדברי המגיד משנה משמע שהחילוק בין מחנה לשיירא הוא זמן החניה. במחנה חונים זמן רב ובשיירא רק לאותה שבת. אך בב"ה"ל חלק עליו וכתב שמחנה (החייב) הוא כשקבעו עצמם לחנות זמן מה (כדך שחיילים עושים), וקמ"ל שאע"פ שהאוהלים עראיים, חייבים משום קביעות חנייתם שם. ושיירה היא ההולכת בדרך (ואף אם עצרו לחנות כמה ימים - אינם מתחייבים בכך (דלא כרב המגיד שמחייב אותם)).

⁴ כלומר, כיוון שאהלים אלה אינם קבועים להם, אין הם מחלקים את הדירות, אלא דינם כמעורבים יחד בבית אחד (**משנ"ב**).

⁵ וקמ"ל שדינם כבתים שביבשה ולא נאמר שהבתים שבספינה טפלים לה ויחשבו כספינה בעצמה (**ערוך השלחן ס"ק ח**).

שתי הדעות נכונות להלכה (ביה"ל).

◀ **אגודה:** סירה שאינה רחבה ד' טפחים בתוך ג' לתחתית הספינה, דינה כים ואין מטלטלים בה יותר מד' אמות.

סעיף ג | דיני העירוב

שמואל (מט): אומר שהבית שמניחים בו את העירוב אינו צריך לתת פת בעצמו, וזאת אפילו שמונח בו פת רק מבתי אחרים.

בהמשך, שמואל סובר שעירוב משום קניין (שמקנה להם מרשותו והחצר משועבדת לבית זה) ורבה סובר שעירוב משום דירה (שדעת האדם על פיתו וכאילו כולם דרים באותו בית). והנפקא מינה האם ניתן להקנות עירוב על ידי סודר (למ"ד משום דירה – לא ניתן) ובפחות משווה פרוטה (למ"ד משום דירה – ניתן) ועל ידי קטן (למ"ד משום דירה – ניתן לעשות קטן שליח להניח העירוב⁶ (רש"י)).

רמב"ם ורא"ש: הלכה כרבה שעירוב משום דירה.

Ⓢ **טור ושו"ע:** הבית שמניחים בו העירוב אינו צריך לתת פת, ואין צריך שיהיה בעירוב שווה פרוטה. וקטן יכול לאסוף את העירוב.

Ⓢ כיוון שעירוב משום דירה, צריך לתת דווקא פת ולא שאר דברים (משנ"ב).

א. אסור לקבץ את העירוב על ידי גוי לכתחילה, כיוון שהוא חשוד להחליף טוב ברע (משנ"ב).

❖ באיזה בית מניחים את העירוב

המשנה (פה): אומרת שהמניח עירוב חצירות בבית שער, אכסדרה ומרפסת אינו עירוב. בגמרא מבואר שאין להניח את העירוב בחצר אלא בבית שבחצר.

Ⓢ **טור ושו"ע:** אין להניח את העירוב בחצר, אלא בבית הראוי לדירה [לאפוקי בית שער, אכסדרה ומרפסת].

רמ"א: והמנהג בזמן הזה להניח את העירוב בבית הכנסת, וכן נהגו הקדמונים⁷. ונראה שהטעם הוא שעירוב שלנו דינו כשיתוף ואין צריך להניחו בבית דירה⁸.

א. מאחר ובית הכנסת אינו נחשב לבית דירה, אלא לחצר השותפים, מותר לטלטל ממנו לחצר אחרת ללא עירוב חצירות (משנ"ב), ואם יש רק דירה אחת בחצר בנוסף לבית הכנסת, מותר

הערות

⁶ ולקמן יובא ביאור תוספות.

⁷ ואם המלכות סגרה את בית הכנסת (מחמת חוב שהיה להם) והניחה בדת חותם, כתב הנוב"י (תניינא א"ח לט), כיוון שאפשר לשוברו בביה"ש (שהרי לא גזרו על שבות בבין השמשות) העירוב חל. אך הוסיף שמאחר ואין מי שיעז לשבור את החותם, אי אפשר להכנס בפועל לקחת את העירוב, ואינו חל. ובדומה לזה כתב בשו"ת אבני צדק (א"ח סימן מה). ולנוהגים להחמיר ברה"י ודאי שעירוב המונח בבית הכנסת אינו מועיל לחצרות אחרות, שהרי א"א לטלטל בניהם, ולא שייך לומר 'כאילו דרים שם', (ס"ז, אליה רבה, כף החיים וילק"י בשם הרב עובדיה).

⁸ ובאמת שבשו"ת מהר"ל נשאל על מה סומכים להניח העירוב בבית הכנסת, והרי אין זה מקום לינה ולא מקום האכילה. וכתב שאכן כמה גדולים ערערו על כך, אך בסוף כתב שהמהר"ן יישב את המנהג, אך לא נודע לו טעמו.

והרמ"א בא ליישב איך הנחה בביהכ"נ מועילה, והרי אסור לאכול בבית הכנסת. וכותב שנהגו כך משום שעירובין שלנו דינם כשיתופי מבואות ואינם צריכים דווקא בית דירה (משנ"ב). ואכן אם לא תיקנו את המבואות כדי שיעשו בהם שיתוף מבואות אין להניח את העירוב בבית הכנסת מאחר ואין על העירוב שם שיתוף אלא רק שם עירוב, ועירוב צריך דווקא בית דירה (שער הציון (שסה, ל)).

הב"ח מקשה על יישוב הרמ"א, שהרי עירוב שניתנים בו כל הבתים, הגם שהוא גם שיתוף, ודאי חייב בית דירה. והגר"א כתב ליישב שמתוך שהשיתוף מועיל לחצרות שבמבוי, מועיל גם לבתים שבחצרות (ביח"ל).

להוציא ממנו לחצר ללא עירוב, שאין צורך בעירובי חצרות כשיש רק דירה אחת בחצר (שער הציון).

❖ גודל הבית

הגמרא בסוכה (ג.) אומרת שהבית שמניחים בו עירוב צריך להיות בגודל ד' על ד' אמות.

כך פוסק שו"ע.

א. בית צר וארוך:

◀ **מג"א (על פי מחצית השקל):** יש להחמיר כמו בהלכות מזוזה, ושם הרא"ש החמיר בזה.

◀ **משנ"ב:** יש דעות בין הפוסקים בזה, ולכן נכון לכתחילה להניחו בבית גדול יותר.

ב. חדר קטן בתוך בית:

◀ **תוספת שבת:** המניח עירוב בחדר קטן בתוך בית, רואים את המחיצות הפנימיות כאילו הן בטלות (וכן אם נפרץ הקטן במלואו לחדר הגדול, שרואים כאילו הקטן קרן זוית של הגדול).

◀ **ביה"ל:** אין דינו (הראשון) מוכרח, שהרי גרע בכך שהכניס את העירוב לחדר קטן שאינו ראוי לדירה. ולדינא צריך עיון.

❖ בית של קטן

הגמרא (מט.) אומרת שנפקא מינה בין שמואל לרבה (אם עירוב משום קניין או דירה) היא בדין עירוב קטן. לשמואל אינו עירוב ולרבה עירובו עירוב.

◀ **רש"י:** המחלוקת היא אם ניתן לשלוח קטן לאסוף את העירוב.

◀ **תוספות:** המחלוקת היא אם ניתן להניח את העירוב בביתו של הקטן.

◀ **טור ושו"ע:** מותר להניח את העירוב אפילו בביתו של קטן.

❖ שינוי מיקום העירוב

המשנה (נט.) אומרת שבית שהרגילות להניח בו את העירוב, אין משנים להניחו בבית אחר מפני דרכי שלום, ובגמרא (ס:) מבואר שהכוונה מפני החשד.

◀ **רש"י:** אנשים יחשבו שמטלטלים באותה חצר ללא עירוב, מאחר ולא רואים את העירוב במקומו הרגיל.

◀ **תוספות:** אנשים יחשדו שבעל הבית גונב מהלחם ולכן העבירו מביתו את העירוב ויבואו לידי מחלוקת.

◀ **טור ושו"ע:** אין לשנות את מקום העירוב מפני דרכי שלום.

ל אפילו אם יש להם טעם מועט, אסור לשנות. אך אם יש טעם גדול, מותר לשנות (משנ"ב).

א. אסור לשנות אפילו אם מת בעל הבית הראשון, אפילו אם השני נותן להם כסף, ואפילו אם השני תלמיד חכם (משנ"ב).

- ב.** אם התנו מלכתחילה שיוכלו לשנות, מותר לשנות (**כנסת הגדולה**), ויש אחרונים שמפקפקים בזה.
- ג.** לטעמו של רש"י יש להחמיר שאפילו אם מכר ביתו לאחר שלא לשנות מקום העירוב מהלוקח, אך לטעם תוספות אפשר שבלוקח לא יחשדו בלוקח, מאחר ולא היה רגילות שהעירוב יהיה אצלו (אך לגר"ז יש חשד אף לתוספות)¹⁰ (**משנ"ב**).
- ד.** אם משלמים עבור הנחת העירוב, מותר להם לשנות, אפילו אם גם בבית השני ישלמו גם כן (**משנ"ב**). מאחר ואין בזה חשד, שיאמרו שעד כאן רצו להנות בעל בית אחד, ומכאן ואילך רוצים להנות אחר¹¹ (**שער הציון**).
- ה.** בכל זה, אם שינו, אינם צריכים להחזיר לבית הקודם, אך אם הנותן רוצה לתת בבית הקודם, הרשות בידו, וצריך עיון למעשה (**מג"א בשם כנה"ג**).

סעיף ד | הנחת העירוב בכלי

רב יהודה בשם שמואל (מט.) אומר שהמחלק את העירוב בכמה כלים, אינו עירוב (שעירוב עניינו לערבם יחד, ושלא יקפידו זה על זה (רש"י)). אך אם נתן בכלי ונשאר לו עוד, מותר לו להניחו בכלי אחר.

◀ **רבינו יונתן:** אם הכלי יכול להחזיק את כל האוכל, אלא שחילקו כדי שידע מה הלחם שלו כדי שיוכל לקחתו, אינו עירוב אפילו אם כל האוכל מונח בבית אחד, כיוון שהם מקפידים זה על זה.

◀ **בית יוסף:** לאו דווקא מטעם זה, אלא שחז"ל קבעו שאם הכלי מחזיק את האוכל ובכל זאת חילקו לשני כלים, לעולם אינו עירוב ולא פלוג.

מגיד משנה: אפילו אם התמלא הכלי והניחו בכלי אחר, צריך להניח את שני הכלים בבית אחד.

☞ **שו"ע:** צריך לתת העירוב בכלי אחד, ואם חילקו בשני כלים אינו עירוב, אלא אם התמלא אחד והניחו בשני. והוא שיהיו שני הכלים בבית אחד.

א. נראה שדווקא אם כל אחד נותן מחלקו לערוב, אך אם אחד מזכה לכולם, מותר להניחו בשני כלים. אך מסתימת הפוסקים נראה שלא חילקו בכך, וצ"ע (**משנ"ב**).

ב. אם ידע מראש שאין מקום בכלי עבור כל הפת, והיה לו כלי אחר גדול, יש פוסקים שמחמירים שדינו כמי שמחלק את העירוב באיסור (**משנ"ב**).

ג. אף כאחד מזכה לכולם יש להזהר להניח את העירוב בבית אחד. לכן כשמניחים העירוב בבית הכנסת עבור אנשי העיר יניחוהו בבית כנסת אחד. ויבחרו בבית כנסת הגדול שבעיר (**חכם צבי**).

ד. **פרי מגדים:** לכאורה אין צורך לתת את העירוב דווקא בכלי אחד אלא שיתנו במקום אחד, ומה שהזכיר השו"ע 'בכלי אחד' רק לאפוקי משני כלים, שזה מראה על חלוקה. ובפשט נראה כך גם מהירושלמי שלא הזכיר כלל כלי. וכן להיפך, אם הניח את העירוב בשני מקומות שונים (אף שהיו באותו בית) לא מהני, כמו שמוכח מהרמב"ם (שלא הזכיר כלל חלוקה על ידי כלים אלא במקום) (**ביה"ל**).

¹⁰ לכאורה לפי זה, אין להקל בזה, שהרי אף בדעת תוספות אין זה ברור להתיר.

¹¹ לכאורה לביאור תוספות נראה, אך לרש"י צ"ב, וכי כולם יודעים שמשלמים על הנחת העירוב.

סעיף ה | איסור הקפדה על העירוב

נחלקו (שם) רב יהודה בשם שמואל ורב חנינא במי שמקפיד על חלקו בעירוב. לרב יהודה אינו עירוב ולרבי חנינא עירוב. הגמרא (סח.) מספרת שבמבוי של רבה ואביו לא היה עירוב ושיתוף, ושאל רבה בר רב חנן מדוע, ואמר לו אביו שהוא עצמו לא יכול לערב מאחר ואם יבקשו לאכול את האוכל הוא לא יוכל לתת להם, ואין זה עירוב.

רמב"ם¹² ורא"ש: הלכה כרב יהודה בשם שמואל, ואינו עירוב.

ל **מרדכי, רא"ש, הגהות מימוניות, תוספות, סמ"ק, סמ"ג, אור זרוע וטור:** לכן צריך להקפיד שלא לערב עם מאכלים שהוא צריך לשבת.

כך פוסק שו"ע.

ל אך אם אומר בפרוש שאם יבואו מבני העיר לאכול ייתן להם, מהני (משנ"ב).

א. לכן אם בא מבני העיר לבקש לאכול מהעירוב ולא נתן לו, בטל העירוב. אך כל זה רק בערב שבת, שהוא זמן חלות העירוב. אך אם בא בשבת עצמה וסירב לתת לו, העירוב אינו בטל, כיוון שהעירוב חל כבר (ביה"ל).

❖ מזכה לאחרים

ל **ראב"ד, רשב"א ומגיד משנה:** כל דין הקפדה בעירוב שייך רק במי שמזכה לאחרים מעירובו (וכך משמע מהמעשה של אביו, שהרי הוא זיכה לאחרים).

ל **תוספות, רא"ש (ורמב"ם על פי הראשונים):** אף כאשר כל אחד הביא פת או יין משלו שייך דין הקפדה.

כך פוסק שו"ע.

ל והוא הדין כשאחד מזכה לכולם צריך להתרצות שיבואו מבני החבורה ויאכלו¹³

(משנ"ב). (ובזה אף הראב"ד מודה (שער הציון)).

סעיף ו | עירוב בפרוסת פת

רבי יהושע (משנה פ:) אומר שעירוב דווקא בכיכר, ואפילו מאפה סאה [גדול] והוא פרוס, אין מערבין בו, ואילו כיכר כאיסר [קטן] והוא שלם, מערבין בו. ובגמרא (פא.) מבואר שאין מערבין בפרוסה מפני איבה (שזה יאמר: אני נתתי שלימה ואתה פרוסה (רש"י)) ובמסקנת הסוגיא, אפילו אם כולם יתנו פרוסה אין מערבין, גזירה שמא יחזור הדבר לקילקולו.

עוד מבואר במשנה (פ:) שפת עירוב צריכה שיעור (ופרטי השיעור נתבאר בסימן שסח, ג).

כך פוסקים טור ושו"ע.

ל ויש להסתפק, אם עירב בפת, שאפילו בדיעבד העירוב אינו מועיל (פרי מגדים).

הערות

¹² **הרמב"ם** כותב שאם אחד מבני המבוי ביקש מחברו יין או שמן ביום חול, וחברו סירב, בטל השיתוף. ותמה הבית יוסף על דבריו (שמדוע אם סירב לתת לו יין משלו בטל השיתוף). וביאר **הבית יוסף** שכוונת הרמב"ם שחברו ביקש מהיין והשמן של השיתוף, ומה שמשמע מדבריו שההקפדה היא בכל מקרה, אין זה אלא שהעתיק לשון הברייתא. ומה שכתב **ביום חול**, ביאר **ב"י** שרק אם ביקש בזמן חלות העירוב זה מעכב, אך אם ביום חול היה נותן, ורק בשבת סירב, העירוב חל.

¹³ והמזכה יכול לאכול בעצמו את העירוב, ולא חוששים שמא אחד מבני העיר מקפיד, משום שסתם בני אדם אינם מקפידים (חז"א א"ח פז, ב).

ראב"ד ומגיד משנה: החובה בפת שלימה היינו שכל בני החצר נותנים מעט קמח, וממנו עושים פת שלמה, ומערבים בה¹⁴.

רמ"א: כך נוהגים במדינות אלה. וצריך להזהר שיהיה בחלה שיעור (המפורש בסימן שסח) ואע"פ שנשאר מהקמח שלא עשו ממנו חלה, שרי, דלא גרע מאחד שמזכה לכולם. ל גם לדעת הרמ"א ניתן לערב כשכל אחד נותן פת, וצריך להקפיד שתהיה שלימה (משנ"ב).

א. לדעת הרמ"א ניתן גם לתת כסף כדי שיקנו חלה אחת ויערבו בה. ואף אם כמה בעלי בתים לא נתנו כסף, מהני, וכמו שמסיים הרמ"א, דלא גרע מאחד שזיכה לכולם משלו (משנ"ב).

ב. הפרי מגדים מסתפק כשעירבו בפרוסה, האם העירוב חל בדיעבד.

ג. זיכוי הקמח והמעוות עבור כולם:

◀ **ט"ז, נחלת צבי ואליה רבה (ועוד אחרונים):** אין צורך לזכות בקמח או המעוות עבור כולם, מאחר שכל מי שנותן, נותן על דעת כולם.

◀ **לבוש, נהר שלום וגר"א:** צריך לזכות בפירוש.

משנ"ב: נכון לחוש לדבריהם לכתחילה.

ל וכן נוהגים שהשמש מקנה לרב בערב פסח את הפת שיערב עבור כולם¹⁵. ואם שכח להקנות בערב שבת יכול סמוך על הפוסקים שהתירו לטלטל אף ללא זיכוי לאחרים, כיוון שנגבה עבורם (אחרונים).

ד. שיתופי מבואות בפרוסה (ביה"ל):

◀ **רמב"ם (מוכח מדבריו¹⁶):** ניתן לעשות שיתופי מבואות בפרוסה.

◀ **רמ"א (משמעות דבריו):** אין לעשות שיתופי מבואות בפרוסה.

❖ ניטלה ממנה חלתה

רבי יוסי בן שאול (פא.) אומר שאם ניטלה מהפת כדי חלתה ודימועה (שנפלה תרומה לחולין ונטל אחד ממאה לתקנה (רש"י)) מערבין בה. ומקשה הגמרא מברייטא האומרת שאם ניטלה חלתה אין מערבין בה, ומיישבת: כשניטלה חלת נחתום (שיעור שמפריש הנתחום קטן הוא (רש"י)) מערבין, וכשניטלה חלת בעל הבית לא מערבין.

◀ **תוספות:** מותר דווקא בעיסה הצריכה תיקון של הפרשת חלה או הוצאת המדומע. אך אם אינה צריכה תיקון, יש חשש לאיבה אם יטלו ממנה חלתה או דימועה. ומה שנקטה הגמרא לשון 'כדי', להשמיע שאף אם נוטל חלתה או דימועה, יכול ליטול רק כשיעור הנצרך לתיקונה.

הערות

¹⁴ לכאורה אם גובים מכל אחד מעט קמח, מדוע שייך חשש איבה כשיעורו בפרוסה? ואפשר שמאחר וכל אחד נותן מעט קמח וביחד מערבים, חלה עליהם התקנה שלא לערב בפת, לעומת סעיף ז' שאחד מזכה לכולם, לא חלה התקנה ומותר לערב בפרוסה (ביה"ל).

¹⁵ ואם לא הקנה עד שנכנס החג, יקנה על תנאי שאם היום חול הוא מקנה, ואם קודש אין בדבריו כלום, וכן למחר יתנה כך (בחר"ל עסקינן שיש שני ימים טובים). וכל זה אם היו"ט סמוך לשבת, אך אם יש ימי חול בנתיים, ימתין ויקנה ביום חול לפני השבת (משנ"ב).

¹⁶ ובסעיף ג הזכיר הרמ"א שעושים שיתופי מבואות ועירובי חצרות יחד, ומתוך שמהני לכך מהני לכך, ואם כן אף בעניין פרוסה, ניתן יהיה לערב בה. אך מכך שבסעיף זה הרמ"א לא התיר, משמע שלא סבר כך להלכה.

◀ **רא"ש:** כיוון שטעם האיסור משום איבה, אין חילוק אם נטל כדי לתקנה או לטעם אחר, והוא שיטול כדי שיעור חלה, ואז יתלו השכנים שנטל ממנה כדי לתקנה, ולא תהיה איבה (וכן משמע מדברי הטור).

☞ **שו"ע:** אם נטל ממנה כדי שיעור חלת נחתום, מערבים בה¹⁷, אע"פ שאינה טבולה לחלה.

❖ חיבור בקיסם

רב חסדא (שם) אומר שאם נפרס הכיכר וחיברו בקיסם מערבים בו. ומקשה הגמרא מברייתא האוסרת בחיבור של קיסם, ומיישבת, אם רואים את חיבור הקיסם, אין מערבין בה, ואם לא רואים את החיבור, מערבין.

☞ כך פוסקים טור ושו"ע.

סעיף ז | המזכה לכולם בפרוסה

רא"ש, מרדכי, הגהות מימוניות בשם הר"מ וטור: אם אחד מזכה לכולם את הפת, מותר לערב בפרוסה (משום שאז ליכא חשש לאיבה).

☞ כך פוסק שו"ע¹⁸.

סעיף ח | פת אורז ודוחן

רבי זירא בשם שמואל אומר (פא.) שמותר לערב בפת דוחן ואורז. ומר זוטרא אומר בשם שמואל שבפת אורז ניתן לערב אך לא בפת דוחן. ורב חייא בר אבין בשם רב מתיר לערב בפת עדשים.

☞ **טור ושו"ע:** מותר לערב בפת אורז ועדשים, אך לא בפת דוחן¹⁹ (משום שדרך העולם לאכול פת אורז ועדשים, אך לא פת דוחן (משנ"ב)).

סעיף ט | זיכוי העירוב על ידי אחר

המשנה אומרת (עט.): כיצד משתתפין במבוי מניח את החבית ואומר הרי זו לכל בני מבוי'. רב יהודה אומר שחבית של שיתופי מבואות צריך להגביהה מהארץ טפח (והיינו כשהוא מזכה מהחבית שלו לשאר בני המבוי, שכל עוד היא מונחת ברשותו, אינו יכול לזכות להם (רש"י)). איתא בתוספתא (פרק ו, א): 'אם מזכה משלו, צריך להגביה ולומר שהוא מזכה להם, אך אם החבית שלהם, אינו צריך לזכות' (ובברייתא בגמרא: 'אם משלו צריך לזכות, אם משלהם צריך להודיע, ומגביה מן הקרקע טפח').

הערות

¹⁷ ואף בימינו שמפרישים חלה בשיעור כל שהוא, אם ניטל אחד מארבעים ושמונה, מערבים בה, דלא פלוג רבנן (חז"א א"ח קא, ס"ק ב).

¹⁸ מצינו כמה חילוקים בין כשכל אחד נתן מעצמו לכשאחד מזכה לכולם:

א. הקפדה שהעירוב יהיה באותו כלי: באחד המזכה לכאורה לא צריך להקפיד, אך לדינא צריך, וצ"ע.

ב. הקפדה שהעירוב יהיה באותו בית: בשניהם צריך להקפיד.

ג. שלא יקפיד אם יאכלו את העירוב: שייך בשניהם (ולראב"ד אינו שייך במזכה לאחרים).

ד. איסור עירוב בפרוסה: שייך רק כשכולם נותנים משלהם, אך מותר כשאחד נותן משלו (ש"ע).

ה. לדעת הרשב"א: זכייה לאחרים בעירוב: אם משלו צריך לזכות, ואם משלהם, אינו צריך לזכות. אך לדינא יש לזכות בכל מקרה (ש"ע בסעיף ט).

¹⁹ וכתבו עצי אלמוגים (ס"ק טז) וערוך השולחן (סעיף טו) שמותר לערב בפת הבאה בכיסנין.

◀ **רשב"א, הגהות בשם סמ"ג, מגיד משנה (בשם האחרונים):** רק אם מזכה לאחרים משלו צריך לזכות, אך משלהם אינו צריך.

◀ **גאונים, רמב"ם ורבינו יונתן:** צריך לזכות בכל מקרה²⁰, (ומשמע אפילו משלהם (בית יוסף)). [טעמם: כדי שיהיה היכר שחבית זאת עבור העירוב ולא סתם חבית (ריטב"א)].

⚡ **שו"ע:** אחד משני החצר שרוצה לזכות לאחרים בעירוב שפיר דמי, ובלבד שיזכנו על ידי אחר, וכשזוכה צריך להגביה מן הקרקע טפח²¹.

⌋ וטוב לחוש לדברי הרמב"ם לעשות הגבהה טפח (ביה"ל).

א. המזכה לאחרים צריך שיחשוב שהוא מקנה את החבית עבור כולם. ואפילו שאינם יודעים, זכין לאדם שלא בפניו, והוי כשליח שלהם (משנ"ב).

ב. אפילו למ"ד שהגבהה אינו קונה בפחות מג' טפחים, הכא הקילו כיוון שזה דרבנן (משנ"ב).

ג. גם אם הניח את העירוב בידו התלויה באויר, צריך שיגביה את היד טפח²² (ט"ז).

❖ זכיה עבור דיירים שאינם כאן

◀ **מגיד משנה בשם הרשב"א:** צריך לזכות עבור כל מי שבמבוי ועבור כל מי שעתידי לעבור לגור בו. שאם לא כן, יאסרו עליהם.

◀ **ריטב"א (בשם רבו):** עכשיו שמערבים בתחילת שנה, אין צורך להוסיף עבור הדיירים החדשים, כיוון שלב הציבור עליהם, אף על פי שלא אמרו זאת במפורש. אך אם התמעט העירוב מכדי אלה שהתווספו צריך להוסיף שלא יאסרו, ולכן צריך להקפיד שלא יתמעט העירוב.

⚡ **שו"ע:** אחד מבני החצר יכול לאחרים בעירוב, ובלבד שיזכנו על ידי אחר. וצריך לזכות לכל בני החצר או המבוי ולכל מי שיתוסף מיום זה ואילך²³. וי"א שאע"פ שלא יזכה בפירוש למתוספים עליהם, לב ב"ד מתנה עליהם²⁴. ואם נתוספו דיורין לאחר שנתמעט העירוב מן השיעור, צריך להוסיף מחמתן.

א. אם חשב מראש גם על מי שיתווסף, אז גם אם יבואו עוד דיירים חדשים לא יאסרו עליהם (עד שיוסיפו עוד) כיוון שחשבו עליהם מראש (משנ"ב).

הערות

²⁰ לכאורה קשה מדברי התוספתא על הרמב"ם. **בריטב"א** משמע שהרמב"ם פוסק כמשמעות דברי הבריייתא בגמרא שלנו, שאף בשלהם צריך להגביה טפח (ולא מדין זכיה אלא מדין היכר כמו שכתב הריטב"א). **רבינו יונתן** כותב: 'ויש מפרשין שאחר שזכו בה הזוכים כמשפט כל הגבהה צריך שתעמוד החבית מופרשת משאר החביות העומדות באוצר ותהיה גבוהה טפח מהם'. ונראה שהוא מתכוון לדעת הרמב"ם. ובפשטות אפשר שגם התוספתא סוברת שצריך לעשות היכר שזו חבית של עירוב, ורק לעשות קניין לא צריך. וכן תירץ **בביה"ל** (ד"ה צריך). ²¹ משמע שפסק כרשב"א, שהרי כתב: 'ליתן פת בשביל כולם', ומשמע שרוצה לזכות משלו לאחרים, ועל זה כתב שצריך להגביה טפח.

²² וכתב **בביה"ל** שאין זה פשוט, שכן בפוסקים מבואר שידו של האדם קונה אף ללא הגבהה כלל, אם לא שהחפץ בולט מחוץ ליד ואז קונה מדין ההגבהה ולא מדין ידו. ולפי דברי הרמב"ם (כפי שביארו הראשונים) יש לעשות היכר בעירוב על ידי הגבהה טפח, וטוב לחוש לדבריו (ולע"ד נראה שהביה"ל בא לתת טעם לדברי הס"ז, שלמרות שלפי כללי הקניין אין צורך להגביה את היד, מכל מקום, כדי שיהיה היכר צריך).

²³ וגבי קטנים שנוולדו לאחר הנחת העירוב, כתב **בשר"ת הרשב"א** (ז, צה) שאי אפשר לזכות להם, אך מאידך אינם אוסרים כי נגררים אחר הוריהם. **ובשר"ת גינת ורדים** (כלל ג סימן כב) כתב שאפשר לזכות להם, מפני הצורך לב בית דין מקנה להם, ועוד שכל דין זה מדרבנן, והלכו בזה לקולא. וגר שהתגיר, כתב **ערוך השולחן** (סעיף יט) שאי אפשר לזכות לו, משום שזה כדבר שלא בא לעולם, שגופו שונה לאחר הגיור (אך הוסיף שלפי תוספות בכתובות, דף נח:, אפשר לזכות לו, כיוון שגופו כאן).

²⁴ כוונת השר"ע, שבזמנינו שמניחים את העירוב לכל השנה, ודאי שכוונתנו גם על מי שיגיעו לעיר במשך אותה שנה, אך ודאי שמעיקר הדין, לא אומרים שמסתמא דעתו על כל הבאים (משנ"ב).

ב. אפילו אם יתנה מראש שמניח גם עבור החדשים, צריך להקפיד שישאר בעירוב שיעור שתי סעודות²⁵ (משנ"ב).

סעיף י | מי יכול לזכות לאחרים

הקדמה קצרה:

הגמרא קבעה שהמזכה לאחרים עירוב, צריך לזכותו על ידי אחר. סעיף זה דן איזה אנשים נחשבים כאדם עצמו, ואי אפשר לזכות על ידם בעירוב עבור אחרים. ואיזה אנשים נחשבים כעצמאיים, וניתן לזכות על ידם בעירוב עבור אחרים.

המשנה אומרת (שם) ומזכה להן על ידי בנו ובתו הגדולים ועל ידי עבדו ושפחתו העברים ועל ידי אשתו אבל אינו מזכה לא על ידי בנו ובתו הקטנים, ולא על ידי עבדו ושפחתו הכנענים מפני שידן כידו.

עוד שנינו בבבא מציעא (יב:) שבנו קטן, או אישתו, או עבד ושפחה כנענים המוצאים מציאה, שייכת היא לו. ואילו בנו גדול, עבדו ושפחתו העיברים המוצאים מציאה, שייכת היא להם. שמואל סובר שגדול הכוונה לגדול ממש, וקטן הכוונה לקטן ממש. ורבי יוחנן סובר שגדול הסמוך על שולחן אביו נחשב לקטן, וקטן שאינו סמוך על שלחן אביו נחשב לגדול.

נחלקו הראשונים האם דין זכיה בעירובין שווה לדין מציאה:

◀ **רא"ש בשם ר"ח, תוספות, סמ"ק, סמ"ג ומרדכי:** עירוב שווה למציאה, ולכן אין לזכות עירוב לאחרים על ידי בנו הגדול הסמוך לשלחן אביו (שדינו כקטן), כי ידו כיד אביו. אך עבדו ושפחתו העברים הסמוכים על שולחנו לא הוי ידם כידו²⁶, שדווקא בנו הגדול הסמוך תדיר על שולחנו ידו כיד אביו. וכן נכרי הסמוך על שלחן אדוניו, אפילו אוכל שם חנם²⁷, אין מציאתו לאדונו.

◀ **תוספות ורמב"ם:** אמנם בתו, אפילו אינה סמוכה על שלחן אביה, מציאתה לאביה. ולכן אין לזכות עירוב על ידה עד שתבגור.

◀ **רמב"ם, בה"ג, רי"ף ורשב"א**²⁸: עירוב שונה ממציאה. בעירוב יכול לזכות על ידי בנו הגדול²⁹ ולא על ידי בנו הקטן (ורק במציאה הכל הולך אחר סמיכות על שלחנו).

◀ **סמ"ק וטור:** טוב להחמיר לכתחילה כדברי שניהם (שלא לזכות על ידי בנו גדול הסמוך, ולא על ידי בנו קטן שאינו סמוך).

הערות

²⁵ **הרשב"א והריטב"א** הסתפקו שמא מה ששינוי אם נשתייר מהעירוב כל שהוא, לא צריך להוסיף, שזה רק במי שהיה בשעת קניית העירוב, אך דיירים חדשים שהגיעו, אינם יכולים לסמוך על כך וצריך להניח עבורם עירוב בשיעור שלם. ואם העירוב נחסר, הרי שאין שיעור, ולא הוי עירוב. **הש"ע** החמיר בזה, ולכן צריך להקפיד שלא יחסר (עין **שער הציון**).

²⁶ ולכן יכול לערב על ידי מלמד או סופר שאוכל אצלו בשכרו, או יתום שאוכל אצלו בתורת צדקה (טור).

²⁷ וסמוך על שולחנו הרבה משום כך (כנל"ד).

²⁸ **הרמב"ם** פסק את המשנה בעירובין כצורתה, וכן פסק בגזילה כרבי יוחנן. וכתב **הרב המגיד** שמשמע מדברי הרמב"ם שלעניין עירוב פסק הרמב"ם שגדול גדול ממש וקטן קטן ממש. והוסיף **הבית יוסף** שכן משמעות **הרי"ף**. והגהות מימוניות כתבו **שבה"ג** פסק כשמואל, וכן **הרשב"א**, **הסמ"ק** ו**הר"ש**. (וכן לעניין עירוב מסכימים שהולכים אחר גדול וקטן ממש כרמב"ם).

הטור כתב שהרמב"ם פסק כשמואל שגדול גדול ממש, אך הבית יוסף העיר עליו שלא דק, כיוון שלעניין מציאה בפרוש פסק כרבי יוחנן (אלא שלדעתו עירוב שונה ממציאה).

²⁹ ולמרות שמציאתו לאביו כשהוא סמוך על שולחנו, שאינו מציאה מעירובין, במציאה חששו לאיבה, אך בעירובין אין חשש זה, ויכול לזכות להם עירוב עבור אחרים (**בית יוסף ומש"ב**). וזה הטעם לחלק בין עירובין למציאה לראשונים אלה.

רמב"ם, כלבו ומגיד משנה: יכול לזכות על ידי עבדו ושפחתו העברים, אפילו אם הם קטנים. (שבדבר דרבנן, קטן יכול לזכות לאחר).

שו"ע: לא יזכה על ידי בנו וביתו הקטנים, אפילו אם אינם סמוכים על שולחנו, ולא ע"י עבדו ושפחתו הכנענים. אך יכול לזכות על ידי בנו וביתו הגדולים, אפילו סמוכים על שולחנו, וכן על ידי עבדו ושפחתו העברים, אפילו הם קטנים. ויש אומרים שלא יזכה על ידי בנו ובתו הסמוכים על שולחנו, אפילו הם גדולים, ולא ע"י בתו כל עוד לא בגרה. אך יכול לזכות על ידי בנו שאינו סמוך על שולחנו, אפילו הוא קטן, ועל ידי ביתו שבגרה שאינה סמוכה על שולחנו. ולכתחילה טוב לחוש לדברי שניהם.

רמ"א: ובדיעבד סומכים על המיקל בעירוב. וכן בנו הגדול שיש לו אישה, יכול לזכות על ידו אפילו לכתחילה³⁰. ואינו צריך להודיע מערב שבת שזיכה להם, אלא יכול להודיע בשבת עצמה ויטלטלו (כלבו).

א. אע"פ שהקלו בעבדו ושפחתו הקטנים, כיוון שזה דבר דרבנן, עם זאת לא הקלו זאת בבנו וביתו הקטנים משום שידם כידו ממש (משנ"ב).

ב. כמו כן ניתן לזכות על ידי סופר או מלמד או יתום האוכל על שולחנו, אפילו בחינם (ביה"ל).

❖ זכיה על ידי אישתו

כנזכר, המשנה אומרת שיכול לזכות את העירוב על ידי אישתו. הגמרא בנדרים (פח:) מעמידה את המשנה כשיש לאישה בית דירה באותה חצר, ומיגו שהיא זוכה לעצמה זוכה אף לאחרים. אך אם אין לה בית, אינה יכולה לזכות עבור אחרים.

◀ **תוספות, רא"ש וטור:** אפשר לזכות רק ע"י אישתו המקבלת מעות כדי לקנות לעצמה אוכל, או שאמר לה בעלה: צאי מעשי ידיך במזונותיך³¹, (והיא מספיקה להשתכר במעשי ידיה). אך מאחר והעמדת הגמרא בנדרים לא נפסקה להלכה, עיקר החילוק הוא אם מעלה לא מזונות או לא (ולא אם יש לה בית בחצר או לא).

◀ **רי"ף, רמב"ם ורבינו ירוחם (בשם תוספות):** אפשר לזכות בעירוב על ידי אישתו (ומה שהגמרא בנדרים העמידה רק בשיש לה בית דירה, היינו לדברי ר"מ הסובר שאין לאישה קניין ללא בעלה, אך לדעת חכמים, בכל מקרה יכול להקנות על ידי אישתו).

שו"ע: יכול לזכות על ידי אישתו אפילו אם מעלה לה מזונות, אפילו אין לה בית בחצר (כרמב"ם). ויש אומרים שלא יזכה על אישתו כשמעלה לה מזונות או שאמר לה 'צאי מעשי ידיך במזונותיך', אפילו יש לה בית בחצר³² (כרא"ש).

סעיף יא | בני חבורה שהיו מסובים

רב יהודה בשם רב אומר (פח:) שבני חבורה שהיו מסובים בערב שבת וקדש עליהם היום, הפת שעל השולחן סומכים עליה משום עירוב. ויש שאמרו, משום שיתוף. ומבאר רבה שאם ישבו

הערות

³⁰ מקור דין זה בהגהות מימוניות וכלבו בשם רבינו פרץ שכתבו שלאחר שנשא אדם אישה, לא מהני סמיכות על השולחן (כלומר, דינו של הבן ככל אדם ויכול לזכות על ידו) והביאם הבית יוסף.

³¹ וזאת משום, שאם האישה מקבלת אוכל ממש מבעלה, הרי שהיא לא צריכה לזכות עבור עצמה בכלל (ולא מובנת הגמרא בנדרים שאמרה שמינו שזוכה לעצמה זוכה לאחרים). ואם היא לא מקבלת כלל מבעלה, מדוע כשאין לה בית לא תזכה לאחרים? הרי אין ידה כידו לשום עניין.

³² שהיינו אומרים, שמאחר ויש לה בית בחצר שאוכלת שם, תוכל לזכות בעירוב עבור אחרים. קמ"ל שלא, משום שאינה צריכה כלל עירוב מעיקר הדין, שהרי נמשכת אחר בעלה בעירוב.

בחצר, סומכים עליה משום שיתוף, ואם ישבו בבית, סומכים עליה משום עירוב (שכן שיתוף מניחים בחצר ועירוב מניחים בבית (רש"י)).

◀ **רמב"ם:** מדובר בבני חבורה שהביאו אוכל משלהם, והם שותפים בו.

◀ **תוספות, רשב"א וריטב"א:** מדובר שאחד הזמין את כולם, ואע"פ שצריך להקנות להם, כאן לא צריך, משום שסתמו כפירוש, ואם זימן אותם מסתמא הקנה להם.

Ⓢ **טור ושו"ע:** בני חבורה שהיו מסובים מערב שבת, סומכים על הפת משום עירוב, והוא שיושבים בבית שהוא מקום הראוי לעירוב, אבל לא בחצר.

רמ"א: והוא הדין כשיש להם פת בשותפות באחד הבתים, סומכים עליו משום עירוב (וקמ"ל שסומכים עליו בחזקת שהוא קיים (תוספת שבת)).

א. השו"ע השמיע לנו בזה שתי דינים: א. מותר לסמוך על העירוב למרות שלא הניחוהו מלכתחילה לשם עירוב. ב. גם אם העירוב היה שייך לאחד מהם ולא הקנה להם אותו בפירוש, אפילו כך, כיוון שהזמינם כאילו הקנה להם (כתוספות ורשב"א) (משנ"ב).

ב. לכאורה משמע שנשארה להם פת שלימה כדי שיוכלו לערב עליה. אך ייתכן ומדובר שאחד הזמין את כולם, ודומה לסעיף ז שמותר לערב בפרוסה כשאחד זימן את כולם (תוספת שבת). אך אפשר שיש לחלק בניהם, וצ"ע (משנ"ב).

סעיף יב | עירוב אפטרופוס עבור קטן

מרדכי: אפטרופוס של קטן יכול לערב ולהקנות עירוב עבורו.

Ⓢ כך פוסק שו"ע.

⌋ אפילו משלו ושלא מדעתו, לפי שהוא כבן בית שיכול לערב משל בעל הבית שלא מדעתו (משנ"ב).

סעיף יג | מצווה לחזר אחר עירוב

הגמרא (סח.) אומרת שבמבוי של אביי ורבה לא ייתכן שלא יהיה עירוב ולא שיתוף.

Ⓢ **טור (בסימן שצה) ושו"ע:** מכאן שמצווה לחזר אחר עירוב³³ (כדי שלא יבואו להכשל בטלטול (משנ"ב)).

סעיף יד | ברכה על העירוב

רמב"ם וטור: מברך על מצוות עירוב.

Ⓢ כן פסק שו"ע.

א. אפילו אדם שאינו דר בעיר אך שובת שם, יכול לברך ברכה זו, שהרי אם לא היה עירוב אף הוא יהיה אסור לטלטל, ונמצא ששייך בעירוב (משנ"ב). אפילו אם נמצא שם רק ביו"ט ולא בשבת שאחריו. אך אם לא נמצא שם גם ביו"ט אינו יכול לברך (שאינן מעשה בעצם הברכה³⁴).

הערות

³³ **מנהג האר"י ז"ל** היה לעשות עירוב חצירות ושיתוף מבואות כל שבת. והיה נותן לכל אחד לחם בפני עצמו. והיה בוצע על פת העירוב בליל שבת, ועל פת השיתוף בבוקר השבת. (כף החיים (ס"ק קכד) וע"ש כיצד היה סדר זיכוי העירוב).

³⁴ ולכן אין זה דומה לשאר מצוות, כמו קובע מזוזה עבור חבירו, שיכול לברך עבור חבירו. ששם ושה מעשה, אך בעירוב זו ברכה בעלמא, והעירוב התקבץ על ידי אדם אחר.

ובזמננו שמקבצים את העירוב ונותנים לרב לזכות בו עבור כולם, אפשר שאף אדם אחר שאינו שובת שם יברך (שכן יש מעשה בזכייה) **(ביה"ל)**.

ב. ובמקום שנהגו להניח עירוב לכל השנה בערב פסח ואחד רוצה להחמיר לעשות עירוב בכל ערב שבת (כמו שכתבו כמה אחרונים שנכון לעשות כן לכתחילה), אינו כדאי שיברך עליו. ועוד נכון שיקנה לאחר שיזכה בו לכל בני העיר, שאם יחלוק עצמו מבני העיר, יש מקום לומר שיאסרו זה על זה **(ביה"ל)**.

סעיף טו | מתי מברך

רמב"ם וטור: מברך בשעה שמקבץ את האוכל מכל בני החצר, או בשעה שמזכה להם³⁵ (שלאחר שקיבץ כבר נעשית המצווה, וצריך לברך עובר לעשייתו **(בית יוסף)**).

⚡ **בית יוסף:** ואם לא בירך אינו מעכב.

שבלי הלקט: ואומר: בדין יהא שרי לנא לאפוקי ולעיולי מן הבתים לחצר ומן החצר לבתים ומבית לבית לכל הבתים שבחצר (וכעין זה כתב הטור).

⚡ **שו"ע:** מברך בשעה שמקבץ את העירוב או בשעה שמזכה להם, ואומר: בהדין עירובא יהא שרא לן וכו', ואם גבו את העירוב ולא בירכו, אין הברכה מעכבת.

⚡ האחרונים הקילו לכתחילה לברך אף לאחר הקיבוץ כיוון שלכתחילה יש להקנות את העירוב לכל בני העיר (כנזכר במשנ"ב על סעיף ו). ובדיעבד אף אם כבר זיכה עדיין יכול לברך, כיוון שעיקר קניית העירוב בכניסת שבת, ובפרט אם לא הונח העירוב במקומו עדיין, דלא נגמרה המצווה³⁶ **(משנ"ב)**.

וכשמזכה משלו לכולם אפשר שאפילו לכתחילה יש לברך לאחר הזיכוי. (כיוון שאם מערב משלו ומזכה לכולם, אין שם עירוב כלל על האוכל לפני שזיכה, ואם יברך אז הוא עובר דעובר³⁷). וכן מוכח מסימן תקכז שמותר לברך אף לאחר הזכיה, וכן דעת כמה אחרונים. והנהוג כך אין למחות בידו **(ביה"ל)**.

א. לפי מה שכתב הרמ"א בסעיף ו שנהגו לאסוף קמח מכל אנשי העיר, אין לברך בשעת קיבוץ הקמח, דהוי עובר דעובר כל זמן שלא נאפה הפת³⁸ **(משנ"ב)**.

ב. הנהוג לברך קודם הזכיה, יאמר את נוסח 'בהדין עירובא' רק לאחר הזכיה **(ביה"ל)**.

ג. אף אם לא אמר נוסח 'בהדין עירובא' כלל, מועיל העירוב, שעצם שיתופם בעירוב מספיק³⁹ **(משנ"ב)**.

ד. השו"ע עוסק כאן רק בעירוב חצרות ולכן לא הזכיר בנוסח עניין המבואות, אך אם עושה עירוב ושיתוף יחד יאמר: 'בהדין עירובא יהא שרא לנא לאפוקי ולעיולי מן הבתים לחצר

הערות

³⁵ ולכאורה מדוע לא יוכל לברך עד השעה שמניחו בבית הדירה? עיין לקמן במשנ"ב שהביא מדברי האחרונים ועיין עוד בהערה שם.

³⁶ לע"ד אפשר לבאר בשני אופנים כוונת האחרונים: א. לעירוב זה יש שם שיתוף, ואם כן אין צורך להניחו דווקא בבית דירה (אלא אפשר להניחו אפילו בבית כנסת כנזכר ברמ"א בסעיף ג). אלא שעם זאת לכתחילה יש להניחו דווקא במקום לא נגמרה מצוותו. כל זה מתבאר על פי דברי **שער הציון** בסימן שסה (ס"ק ל), שכתב שאם יש שם שיתוף על העירוב לא צריך להניחו בבית דירה, ואם אין שם שיתוף צריך להניחו דווקא בבית דירה.

³⁷ ואפשר שכוונת **הבית יוסף** שיברך לפני הזיכוי כשנתן לאחר לזכות עבור כולם, שאז יברך קודם שיזכה זה. ואז אין זה עובר דעובר, כיוון שכבר התחיל במעשה הזכיה.

³⁸ ואם כן מתי יברך? נראה שיברך בשעה שמזכה עבור כולם, כמו שכתב במשנ"ב על פי האחרונים בעירוב הנעשה בפת.

³⁹ וכן כתב **כף החיים** (ס"ק קלה). ואם אמר רק חלק מנוסח 'בהדין עירובא' כתב **הפרי מגדים** (משנ"ב ז) שלא מהני העירוב. **ובכף החיים** (ס"ק קלו) תמה מדוע לא גרע כשאמר חלק מהנוסח יותר משלא אמר כלל.

ומחצר לבתים ומחצר לחצר ומגג לגג ומבתים וחצרות למבוי וממבוי לכל הבתים והחצרות שבעיר הזו, לנו ולכל הדרים בעיר הזאת ולכל מי שיתווסף בה'. וכשמערב לכל שבתות השנה יוסיף: 'לכל שבתות השנה ולכל הימים טובים' (אחרונים).

סימן שפב | אם דירת גוי מעכבת בעירוב

הקדמה לסימן

- א. מעיקר הדין דירת גוי אינה דירה להצריך עירוב, ואינה אוסרת במידה ולא עירב. אמנם אסרו חכמים לערב בחצר שדר בה גוי, מתוך חשש שהיהודים ילמד ממעשה הגוי. ולכן קבעו שאין לערב בחצר זו עד שישכרו מהגוי את ביתו, וכיוון שזה דבר קשה לעמוד בו, ירצה היהודי לעזוב את החצר.
- ב. התנאים נחלקו האם תקנה זו שייכת אף ביהודי יחידי הדר עם גוי, או שמא לא גזרו בזה כיוון שזו מציאות לא שכיחה.
- ג. חצר שדר בה גוי, דינה כחצר של יהודים שלא עירבו (ולא חמורה יותר) (ביה"ל, דלא כמהרי"ל שהחמיר בזה).

סעיף א | דירת גוי בחצר

גוי הדר בחצר עם יהודי, לדעת ר"מ (משנה סא:) אוסר עליו (עד שישכור ממנו רשותו) ולדעת ראב"י רק גוי הדר עם שני יהודים אוסר עליהם. הגמרא מבארת שנחלקו אם יש לחשוש שמא ילמד ממעשיו של הגוי, ר"מ חושש שמא יהודי ידור לבד עם הגוי וילמד ממעשיו, וראב"י סובר שיהודי אחד לא ידור עם גוי שמא יתרגנו, ולא גזרו בזה. אך שני יהודים מצוי שידורו עם גוי ויש חשש שילמדו ממעשיו (וכיוון שכל שבת צריך לשכור מהגוי את ביתו יקשה הדבר על היהודי ויצא משם (רש"י)). ואפילו אם ירצה הגוי לבטל להם רשותו אסור עד שישכור, וכיוון שהגוי לא ירצה להשכיר ביתו, משום שחושש לכשפים, יאלץ היהודי לצאת משם.¹

ובהמשך (סב:) נפסקה הלכה כראב"י שגוי אינו אוסר על יהודי, ורק אם דרים שני יהודים בחצר הגוי אוסר עליהם (ויש בגמרא מי שסבר שאין לדרוש כך, אך כל הפוסקים הכריעו שהלכה כמותו (בית יוסף)).

רא"ש: אפילו כמה יהודים הדרים באותו בית, אין הגוי אוסר עליהם, כל עוד אינם דרים בשני בתים.²

טור ושו"ע: גוי הדר בחצר אינו אוסר, עד שיהיו שני יהודים האוסרים זה על זה שדרים בחצר, בשני בתים, אז הגוי אוסר עליהם. ואינו מועיל שיבטל הגוי רשותו עד שישכירו ממנו.

א. כמה יהודים הדרים באותו בית, דינם כיהודי אחד שאינו אוסר עליהם³ (משנ"ב).

ב. **פרי מגדים:** מסתפק כשדרים כמה יהודים בשני חדרים.

מג"א וגר"א: דינם כשני בתים ואסורים⁴ (שער הציון).

ג. שני אנשים שאינם אוסרים זה על זה, כגון אב ובניו המקבלים פרס ממנו⁵, ואינם צריכים לערב זה עם זה, אף הגוי אינו אוסר עליהם, ואינם צריכים לשכור רשות ממנו (משנ"ב).

הערות

¹ ואין בזה סתירה למה שכתב רש"י שיקשה בעיניו להשכיר ולכן יצא (ולא משום שהגוי לא יהיה מוכן להשכיר), כיוון שביארו רבינו יונתן (דף יט.) והפרישה (אות ג) שרק בביטול רשות, שהגוי מציע להם בחינם, והם אומרים לו: רצוננו להזכיר בכסף, יחשוש הגוי שהם מתכוונים לכשפים ויסרב להשכיר. אך אם מראש הסיכום הוא בתשלום הגוי יסכים להשכיר להם, ורק מחמת הקושי הכלכלי ירצה היהודי לצאת משם.

² וכתב עליו בקרבן נתנאל (אות י) ששני בתים הכוונה לשני חדרים. ועיין לקמן בדברי המשנ"ב.

³ כן כתבו הרבה אחרונים, וכן פסק בכף החיים (ס"ק ה) וצ"ב בסברא שבדבר, שהרי בסופו של דבר, אם דרים כמה יהודים באותו בית, לא חששו לדור עם הגוי וילמדו ממעשיו. ואולי יש לבאר שרק בשני בתים אינם חוששים לדור עם הגוי, שאם יזיק לאחד מהם, השני שנמצא בבית אחר, יוכל להזהר מהגוי, וממילא הגוי נרתע מלהזיק לאחד מהם. אך כמה יהודים הדרים באותו בית, יכול הגוי להזיק לעולם יחד, וממילא חוששים היהודים לדור שם.

⁴ וכן כתבו בכף החיים (ס"א) ובערוך השלחן (ס"ק ה), והוסיפו שוילון לצניעות שאינו קבוע, אינו אוסר.

⁵ דין זה מקורו בבית יוסף שכתב שאחים המקבלים פרס וישנים בבתים נפרדים אינם אוסרים זה על זה, אך בדמשק אליעזר הקשה עליו מניין לו להקל באחים המקבלים פרס גם כשהם ישנים בבתים נפרדים. ובשער הציון כתב שמתשובת הרא"ש משמע כדברי הבית יוסף.

- ד. בסעיף יב מתבאר שיש שתי דעות אם מועילה שאלה מהגוי את רשותו, עיין שם, (לדעה הראשונה לא מועיל) (משנ"ב).
- ה. הוא הדין שאין תועלת אם הגוי יבטל רשותו ליהודים הדריים בחצר (ביה"ל).
- ו. מותר לטלטל בחצר שדר בה גוי כלים ששבתו בתוכה, וכל האיסור הוא להוציא מהבתים לחצר או מהחצר למבוי, שחצר זו אינה חמורה מחצר שיש בה רק יהודים שלא עירבו (ולא כמהר"ל שהשווה דין חצר שיש בה גוי לכרמלית) (ביה"ל).
- ז. **רבינו יונתן וחיי אדם:** אפילו מתנה אינה מועילה. אך אם זו מתנה גמורה, הכתובה בערכאות, ודאי מהני (ביה"ל).
- ח. **האם שוכר או מערב קודם (ביה"ל):**
- רמב"ם, רשב"א וסמ"ג:** קודם שוכר ואז מערב.
- ל כל זה לכתחילה (שמא הגוי לא יסכים להשכיר, ונמצאת ברכתו לבטלה), אך בדיעבד כתבו האחרונים (נהר שלום, חיים אדם, עצי אלמוגים) שודאי מהני אם עירב לפני השכירות.⁶ (וכשמערב לפני השכירות, לא יברך עליו) (ביה"ל).

❖ השכיר ביתו לגוי

מגיד משנה בשם הרשב"א: המשכיר בית בחצרו לגוי, אינו אוסר עליו, שלא השכירו על דעת שיאסור עליו (וטעם נוסף: שאין דבר זה מצוי, ולא גזרו בזה).

כך פוסק רמ"א.

ל **גר"א:** הכל תלוי אם מתנה בשעת ההשכרה שיכול לסלק את הגוי כשירצה, ואם לא יכול לסלקו כלל, ודאי שאוסר עליו. **ולדינא** צדקו דבריו, משום שיש השגה מדברי הרמב"ם על הרמ"א⁷ (שער הציון).

א. אם היהודי אינו דר שם:

◀ **חמד משה, ברכי יוסף וביה"ל:** הגוי אוסר, שבזה לא שייך הטעם להתיר⁸ (שלא השכיר על דעת שיאסור עליו. שהרי אינו דר שם).

◀ **חיי אדם:** הגוי אינו אוסר אף כשהיהודי אינו דר שם.

❖ השוכר בית מהגוי

אור זרוע: אך אם הבית של הגוי והיהודי שוכר ממנו את הבית, והגוי דר עימו, אין שכירות הבית מועילה לשכירות לעניין העירוב⁹.

הערות

ובטעם הדין, **הבית מאיר** ביאר שזה דבר שאינו מצוי ולא גזרו בו, **ובישועות יעקב** כתב שנחשבים הם ליחיד.
⁶ שהרי על כל פנים הם מעורבים בפת בבין השמשות ולא גרע מבני חבורה שהיו מסיבים בביה"ש, שהפת שעל השלחן מהני כעירוב חצירות (ביה"ל).

⁷ **וכף החיים** (ס"ק יד) כתב שלפי טעמו השני של הרשב"א (שאינו שכיח) אפילו כשאינו יכול לסלקו, מהני (וצ"ב אם פסק כך לדינא).

⁸ ואם כן עולה שלדעת המשנ"ב גוי ששכר דירה אינו אוסר רק בשני תנאים: א. שהיהודי יכול לסלקו. ב. שמשכיר עצמו דר שם. ומיהו ראיתי שהביאו (מהדורת דירשו) בשם הגר"נ קופשץ, שאם אכן היהודי יכול לסלק את הגוי, אפילו אם אינו דר שם, הגוי אינו אוסר.

⁹ והחידוש בזה, שלא אומרים שודאי שכר מהגוי על דעת שלא יאסור עליו, משום שרק כשמשכיר אומרים כך, אך בשוכר לא אומרים כך (משנ"ב). ונראה **שהסברא** בזה, שכמשכיר לגוי יש אומדנא שלא עשה כך לרעתו, שכן אין היהודי מחפש מקום לדור בו. אך כששוכר דירה מהגוי אין אומדנא, שייטכן ששכר רק כדי שיהיה לו מקום לדור בו ולא

כך פוסק רמ"א.

ב. צריך לשכור עבור העירוב רק אם יש לגוי חדר בפני עצמו, אך אם אין לו, אינו צריך, דלא גרע משכירו ולקטו (משנ"ב).

❖ השכיר בית ליהודי חברו

בית יוסף (בשם תשובת מהרי"ל): יהודי שהשכיר לחברו בית בחצר, אפילו שיש לו תפיסה בבית¹⁰, אין זה מועיל לעירוב, וצריכים לשכור מהגוי רשותו כדין שתי יהודים הנמצאים בחצר עם גוי. (שתפסת יד אינה עדיפה מאשר עירבו, ובזה עדיין צריכים לשכור (משנ"ב)).

כך פוסק רמ"א.

ל האחרונים תמחו על הרמ"א, שהרי אם היו רק יהודים שם לא היו חייבים לערב (כיוון שיש לאחד תפיסה בבית השני). ואם כן אף הגוי אינו אוסר עליהם, והשאירו דבריו בצ"ע (ביה"ל).

סעיף ב | ביטול רשות היהודי

הגמרא (סג:) מספרת שהיה מבוי שדר בו גוי שסירב להשכיר רשותו, הלכו לאביו והציע להם שכל היהודים יבטלו רשותם זה לזה וכך נמצא שיש רק יהודי אחד עם הגוי ומותר (כראב"י). ואין לחשוש משום שילמדו ממעשיו (שהרי במציאות כזו לא שייכת סברת ראב"י שלא שכיח שיהודי אחד גר עם גוי) כיוון שאין זה שכיח שכולם מבטלים רשותם לאחד, ובדבר לא שכיח, לא גזרו חכמים. **רבא** חולק על אביו, משום שלדבריו ביטול תורת עירוב מאותו מבוי, ואין לומר שאין הכי נמי, יערבו בניהם, כיוון שיש חשש שהרואה יחשוב שעירוב מועיל במקום גוי, ואף הכרזה לא תועיל, כי התינוקות לא ישמעו ויבואו לטעות. אלא צריך שאחד מהם יילך ויתחבב על הגוי ויסכים הגוי להשאיל לו מקום להניח בו חפץ, והוי כשכירו ולקטו, ושכירו ולקטו יכולים לערב עם שאר היהודים והגוי אינו אוסר.

טור ושו"ע: כמה יהודים הדרים באותה חצר, אינם יכולים לבטל רשותם לאחד מהם, ואין להם תקנה עד שישכירו ממנו.

ל שאם כן, ביטול תורת עירוב מאותה חצר (ואף שירצו לערב אח"כ, יש חשש שיאמרו שעירוב מועיל במקום גוי) (משנ"ב ושער הציון).

סעיף ג | גוי שאין לו דריסת רגל במבוי

רא"ש: חצרות הפתוחות זו לזו (בחלון או בדלת) ופתוחות אף לרה"ר ואין להן דריסת רגל זו על זו, אע"פ שדרים כמה יהודים בחצר אחת ובחצר השניה דר גוי, מותר להכניס ולהוציא מחצר זו לחצר זו¹¹, כיוון שאין לגוי דריסת רגל בחצר היהודים, אינו אוסר. (ולא התיר אלא כשרוצים להעביר דרך חלון או ראש הכותל, אך דרך המבוי עצמו אוסר אף לרא"ש (בית יוסף)).

כך פוסק שו"ע.

הערות

חשב על העירוב כלל. וראיתי שהמחזיק ברכה (כאן) הביא בשם הרשב"א שחכמים לא חילקו בדבר, וכל שהיהודים אוסרים זה על זה, הגוי אוסר, וכל שאינם אוסרים זה על זה, הגוי אינו אוסר.

¹⁰ והיינו שהשאיר שם כלים שאינם נטלים בשבת, שאז אם היו רק יהודים שם, אינם חייבים לערב כנפסק בסימן שע, ב (משנ"ב).

¹¹ והיינו כשעירבו היהודים זה עם זה בחצרם (משנ"ב).

◀ **מרדכי בשם רבינו מאיר:** מותר לטלטל רק מעל עשרה. ואף זאת אין להתיר אלא כשהחצרות יוצאות לשני מבואות שונים.

א. אם רוצים להוציא מחצרם לחצר הגוי דרך המבוי (המתוקן בקורה או לחי), אם יש רק חצר אחת של יהודים, מותר. אך אם יש יותר מחצר אחת, אסור עד שישכרו ממנו (**משנ"ב**).

ב. לדינא השו"ע סתם כאן כדעת הרא"ש ולא כמרדכי (ולכן התיר הוצאה מחצר לחצר דרך חלון או פתח שבניהם). אך בדין שהוסיף המרדכי, שאם פתחי החצרות יוצאים לאותו מבוי אסור בכל גוונא, בזה השו"ע לא פסק להתיר במפורש (אמנם מדברי הגר"א מוכח שהשו"ע מתיר בזה). **ולדינא** טוב להחמיר ולא להוציא דרך חלון או פתח הנמוכים מ' (כאשר פתחי החצר יוצאים לאותו מבוי), מאחר ואף בחלון הגבוה מ', יש אחרונים שהחמירו ואסרו (**ביה"ל**).

ג. לדעת השו"ע, אפילו אם חצרו של הגוי עומדת בין שתי החצרות של היהודים, מותר להוציא מזו לזו, מאחר ואין דריסת רגלו נחשבת לכולם (**ביה"ל**).

סעיף ד | דרך השכירות

רב חסדא סובר (סב). שצריך שכירות בריאה מהגוי, ורב ששת סובר שמספיקה אפילו שכירות רעועה. והגמרא מבארת ששכירות בריאה הכוונה למוהרקי ואבורגני.

◀ **רש"י:** מוהרקי ואבורגני הכוונה ששכירות בריאה מתירה לשוכר למלאות את החצר ספסלים אם ירצה.

◀ **תוספות בשם הערוך וטור:** הכוונה לכתיבות וחתומות (שלבסוף חסדא צריך ולרב ששת לא צריך).

רא"ש (וכן נראה מהרמב"ם): הלכה כדברי המיקל בעירוב.

Ⓢ **שו"ע:** כששוכרים מהגוי, לא צריך לפרש שהשכירות נועדה להתיר טלטול¹², ולא צריך לכתוב שום כתיבה על השכירות.

סעיף ה | שכירות פחות משווה פרוטה

רבי יצחק ברבי יעקב בשם רבי יוחנן אומר (סב). שמותר לשכור מגוי אפילו בפחות משווה פרוטה (משום שאצל גוי אפילו פחות משווה פרוטה נחשב לממון (שם)).

Ⓢ כך פוסקים **טור ושו"ע**.

רמ"א (על פי מרדכי): ומותר לשכור אפילו בשבת¹³.

Ⓛ משום שאין זו שכירות ממש, אלא כביטול רשות והיכר בעלמא. וייתן לגוי דבר מאכל או חפץ המותר בטלטול (**משנ"ב**).

סעיף ו | שכירות לזמן מרובה

◀ **אור זרוע:** צריך לשכור כל ערב שבת¹⁴.

הערות

¹² מכל מקום יאמר לשון שכירות ולא לשון 'תן רשותך', דהוי כלשון מתנה (כף החיים (ס"ק לג) בשם החי"אדם).

¹³ ואין בזה משום מקח וממכר בשבת, משום שאינו שוכר את הרשות ממש, אלא את ההשתמשות בה (עיין שו"ע חרב ס"ק ה) ונראה שהכוונה בזה, ששכירות מגוי אינה בגדר שכירות ממש אלא קבלת רשות להשתמש ברשותו (כך כתב חז"א (אר"ח פד, ז).

¹⁴ וטעמו משום שכתב רש"י שמתוך שיצטרכו לשכור מהגוי כל ערב שבת יקשה בעיניו ויצא מהחצר. אך כבר כתב הרא"ש שאין כוונת רש"י שצריך לשכור גם כשלא חזר בו הגוי, אלא רק כשחזר בו (בית יוסף).

◀ **מרדכי ורא"ש בשם רבינו מאיר, הגהות מימוניות וטור:** כל זמן שהגוי לא חזר בו, מועילה השכירות אפילו לזמן מרובה.

כך פוסק שו"ע.

רמ"א (על פי בית יוסף שדייק מרש"י): כל עוד הכסף אצל הגוי, אינו יכול לחזור בו. ורק כשיחזיר את הדמים בטלה השכירות.¹⁵

ל הרבה אחרונים חולקים וסוברים שהגוי יכול לחזור בו לאחר השבת הראשונה אפילו ללא החזרת דמים (ולפני השבת הראשונה עיין במשנ"ב לקמן) (**משנ"ב**).

א. כל זה מדובר כששכרו בסתם. אך אם שכרו לזמן מסוים [צריך לשכור ממנו כשעבר הזמן (עיין בסעיף ו)], וכל עוד לא עבר הזמן אינו יכול לחזור בו בשום צד שהוא (**משנ"ב** (ודלא כס"ז)).

ב. לאחר השבת הראשונה הגוי יכול לחזור בו ולומר שהשכיר לו רק לשבת אחת. אך לפני השבת הראשונה:

◀ **למג"א:** אם היהודי לא החזיק בבית, יכול הגוי לחזור בו.

◀ **לב"ח ואליה רבה:** הגוי לא יכול לחזור בו, אפילו אם יחזיר הדמים.

ל והסומך על דבריהם לא הפסיד (שער הציון).

סעיפים ז – ח | השכיר מגוי לזמן ולגוי אחר

רמב"ן (בתשובות המיוחסות): גוי ששכרו ממנו לזמן, ובתוך זמן השכירות השכיר לגוי אחר, אין צורך לשכור משניהם (סעיף ח). אך אם נגמר זמן השכירות, אפילו כשלא השכיר לגוי אחר, צריך לחזור ולשכור ממנו. וצריך לערב מחדש לאחר השכירות החדשה, שאין עירוב חוזר וניעור (סעיף ז).

כך פוסק שו"ע.

ל אפילו אם אין הגוי חוזר בו, מתבטלת השכירות הראשונה, וגם אם יאמר הגוי שמתרצה גם להבא, אין זה מועיל עד שישכרו ממנו (**משנ"ב**).

א. שכרו לזמן מהגוי ומת הגוי:

◀ **ט"ז:** התבטלה השכירות וצריך לשכור מחדש מהיורש (לשיטתו בסעיף הקודם, שאף כששכרו לזמן יכול הגוי לחזור בו בתוך הזמן).

◀ **אליה רבה ושאר אחרונים:** לא התבטלה השכירות, אפילו אם היורש עומד ומוחה.

ל אך אם שכרו בסתם, מסתבר שצריך לשכור מהיורש שוב כדברי הט"ז¹⁶, אפילו אם יאמר שמתרצה במה שעשה אביו (**משנ"ב**).

ב. מלשון השו"ע שכתב (בסעיף ח) 'אם שכרו מגוי לזמן ידוע' משמע שאם שכרו ממנו בסתם, וחזר הוא והשכיר לגוי אחר, שצריך לחזור ולשכור מהגוי השני (אע"פ שאין זה פשוט כל כך שהרי לא חזרו הדמים) (**משנ"ב**).

ג. מכר לגוי אחר:

◀ **אליה רבה וחיי אדם:** מכר דינו כשכירות, ולא צריך לשכור מהבעלים החדש.

הערות

¹⁵ לע"ד משמע מלשון השו"ע שלא קיבל את דברי הרמ"א בזה, שהרי כתב סתם, שכל עוד הגוי לא חזר בו השכירות נשארת. משמע שאם חזר בו, בטילה השכירות אפילו אם לא החזיר דמים.

¹⁶ למרות שגם זה לא ברור, מאחר והרמ"א בסעיף ו כתב שרק אם מחזיר הדמים מתבטלת השכירות, וכאן הרי לא חזרו הדמים. אך מאחר והרבה אחרונים חלקו על הרמ"א שם, אין להקל בזה (שער הציון).

◀ **רעק"א וחכם צבי:** צריך לשכור מהלוקח החדש.

⌋ **שער הציון:** לכתחילה יש להחמיר ולשכור מהלוקח החדש¹⁷.

⌘ **סיכום סעיפים ו – ח:**

מכר	השכיר	מת	הגוי חוזר בו	בסתם	שכר בסתם
נראה שלכתחילה צריכים לשכור	צריך לשכור שוב (אע"פ שאין זה פשוט)	צריך לשכור שוב מהיורש (הכרעת המש"ב).	לפני שבת ראשונה: למג"א: יכול לחזור עם החזרת דמים. לב"ח וא"ר: אינו יכול לחזור. לאחר שבת ראשונה: לרמ"א: חוזר רק בהחזרת דמים. לשא"ח: יכול לחזור אף ללא החזרתם.	לעולם (ולכתחילה לא יותר מעשרים שנה).	
מחלוקת ולכתחילה טוב להחמיר	אינו צריך לשכור שוב	לט"ז: ישכרו שוב. לשא"ח: לא צריך לשכור שוב	אינו יכול לחזור	עד תום הזמן	שכר לזמן

סעיף ט | חמישה הדרים יחד

רבי יוחנן (יט.) אומר ששוכר כמערב, ומבאר הגמרא: כמו מערב בחצר שדרים חמישה אנשים, אחד מערב עבור כולם, כך גם שוכר מגוי, אחד שוכר מהגוי עבור כולם.

⌘ כך פוסקים **טור ושו"ע**.

א. מלשון השו"ע שכתב 'אחד שוכר מהגוי בשביל כולם', משמע שצריך שקודם יערבו בניהם ואז ישכרו מהגוי, אך מדברי הראשונים מוכח שלא כך, אלא קודם שוכר ואז מערב. ואף שאחד שכר, מהני לכולם, כיוון שנשכרה רשות הגוי ליהודי, יכולים לעשות עירוב אח"כ¹⁸. ואדרבה, בתחילת הסימן התבאר שעדיף לשכור קודם ואז לערב (ביה"ל).

סעיף י | שכירות מגוי בעל כורחו

לחמן בר ריסתק (סג:) סירב להשכיר רשותו ליהודים שבחצרו (וניסו האמוראים למצוא דרכים שונות כיצד להחיר את החצר. (עיין בסעיף יב)).

רא"ש והגהות מימוניות: אין אפשרות להכריח את הגוי להשכיר רשותו, אפילו אם היה רגיל להשכיר רשותו להם.

⌘ כך פוסקים **טור ושו"ע**.

הערות

¹⁷ ולכאורה הוא הדין כששכרו בסתם.

¹⁸ וביאר החזו"א (א"ח פד, ז), שמאחר ומעיקר הדין דירת הגוי כדירת בהמה נחשבת, ורק מחמת גזירה אסרו דירתו, אם שכר ממנו דירתו, אפילו רק אחד מבני החצר, שבה דירתו להיות כדירת בהמה שאינה אוסרת כלל. וכתב שו"ע הרב (ס"ק יב) שכשוכר עבור חמישה אינו צריך לומר בפירוש ששוכר עבור כולם (הביאו כף החיים (ס"ק מו)).

לך אך אם קיבל בידיו את המעות, הוי כשכירות ברצון שהרי תלויה ומכר, מכירתו מכירה (שער הציון).

א. אע"פ שכאשר יהודי אינו רוצה לערב (ורגילים לערב עימו), נוטלים על כרחו את העירוב. שאני הכא, שאין כופים גוי על קיום מצוות (משנ"ב). ועוד שכל תקנת השכירות מהגוי נועדה כדי שהגוי יסרב וכך יצאו היהודים, ואם ניתן להכריחו, בטלה התקנה (שער הציון).

סעיף יא | שכירות מאישתו של הגוי

מעשה היה (פ). בגוי שלא הסכים להשכיר רשותו, ואמר רבי זירא שאפשר להשכיר רשותו מאישתו.

◀ **רמב"ם:** אם הגוי אוסר עליהם את הטלטול, אסור לאישתו לערב אלא מדעת בעלה¹⁹.
 ◀ **רשב"א ומגיד משנה:** מותר לשכור מאישתו של הגוי, אפילו אם הגוי אומר מפורש שהוא אינו מוכן.

Ⓢ **שו"ע**²⁰: ניתן לשכור מאישתו או משכירו ולקטו²¹, אפילו שהגוי מוחה.
רמ"א (בשם הריב"ש): שכירו של שכירו ולקטו, דינו כשכירו של בעל הבית (והיינו כשיש רשות לשכירו ולקטו לשכור שכיר שיש לו רשות להשתמש בכל הבית (משנ"ב)).
 א. הוא הדין שניתן לערב ע"י אחד מבני ביתו של הגוי (משנ"ב).

סעיף יב | פתרון לגוי שאינו מוכן להשכיר

הקדמה קצרה

א. חכמים קבעו שאין לערב בחצר שדרים בה כמה יהודים עם גוי. אך כיוון שמעיקר הדין דירת גוי אינה דירה, הקלו בדבר והתירו שאפילו שכיר של הגוי או פועל של בעל הבית יכולים להשכיר רשות הגוי, כיוון שאף כך מתקיימת תקנת חכמים (שלא ידורו עם הגוי), משום שאף לשכיר ופועל קשה לפעמים להשכיר את רשות הגוי (בית יוסף).
 ב. אמרו חכמים שאפילו אם ישאלו מקום מהגוי להניח חפץ בביתו (או בחצרו) נחשב בעל החפץ כשכיר של בעל הבית והוא יכול להשכיר רשות הגוי ללא רשותו. כיוון שאם יצטרך לזוית זו, יפנה חפצו לזוית אחרת, וכך כאילו השאיל לו כל ביתו (בית יוסף).
 ג. אמנם אם הגוי ייחד לשכירו או לקטו מקום מסוים בבית ולא את שאר הבית, אינו נקרא שכירו ולקטו (סעיף יג).
 ד. עיין בהערה בסוף הסעיף לגבי דין עירוב חצירות בימינו כשמצויים בנינו גויים.

הערות

¹⁹ ולמד זאת מהסוגיא בדף פ האומרת שאם אוסר עליהם, אסור לה לערב שלא מדעת בעלה. אך כתב **המגיד משנה** שלדעת רש"י והאחרונים יש ביאור אחר בסוגיא שם, והוא יותר פשוט בסוגיא.

²⁰ **הגר"א** סובר שבסימן שסז יש שתי דעות בדבר זה, ול"א שם אין עירוב מאישתו של הגוי יכול להועיל כשהוא מוחה (והגמרא בלחמן בר ריסתק עוסקת כשהוא לא מיחה בהדיא (שער הציון)). ע"ש **בביה"ל** (ד"ה ויש אומרים), שכתב שהעיקר כדעה הראשונה שהתירה, כיוון שהשו"ע סתם כמותה.

²¹ שכיר הכוונה לכל ימות השנה, ולקטו הוא פועל העובד בימות הקיץ. ובעצי אלמוגים (הביאו הביה"ל) כתב שצריך שתהיה לשכירו ולקטו רשות להשתמש בבית או בחצר הגוי.

והנה נחלקו האחרונים האם ניתן לשכור משכירו ולקטו כשהאדון מעוניין להשכיר, **הב"י** סובר שניתן לשכור משכירו ולקטו, ו**הב"ח והאליה רבה** (ס"ק יב) סוברים שצריך לשכור דווקא מבעל הבית. (ולכאורה נהגו בזה כב"י, שהרי בימינו שוכרים מרשויות החוק, והרי הגדרתם כשכירו ולקטו (שיש להם רשות להניח חפצים ברשות הגויים, וכ"כ **בחז"א** (פב, ס"ק ט)), והרי ודאי שיש חלק מהגויים שיהיו מוכנים להשכיר רשותם. אלא על כרחך שנהגו בזה כב"י).

לחמן בר ריסתק (סג): סירב להשכיר רשותו, ואמר רבא שהפיתרון הוא שאחד מהיהודים יתחבב על הגוי וישאל לו הגוי מקום ברשותו להניח חפץ, ואז נחשב היהודי כשכירו ולקטיו של הגוי שיכול להשכיר אף ללא הסכמת הגוי.

◀ **הגהות אשר"י:** מותר לשכור משכירו ולקטיו רק אם הגוי אינו מוכן להשכיר.

⌋ **בית יוסף:** משום שבמעשה המובא בגמרא משמע שרק משום שהגוי סירב להשכיר התיר רבא לשכור משכירו. אך אין זו ראייה, שמעשה שהיה כך היה.

◀ **רמב"ם ורשב"א:** מותר לשכור משכירו ולקטיו אפילו אם הגוי מוכן להשכיר.

Ⓢ מסתימת שו"ע, נראה שכך הכריע.

א. הוא הדין שאדם שאינו מבני החצר יכול להתקרב לגוי כדי שישאל לו רשותו (משנ"ב).

❖ מידת שייכות של היהודי בחצר הגוי

◀ **רש"י ורמב"ם:** הגוי צריך לתת רשות ליהודי להניח חפץ בחצרו, אפילו אם היהודי לא הניח בפועל.

◀ **רבינו ירוחם²²:** צריך להניח כלי בפועל.

⌋ **בית יוסף:** ומכל מקום צריך לעשות קניין בקרקע, באחת מהדרכים שקרקע נקנית.

Ⓢ שו"ע: ישאל לו רשותו שיהא לו רשות להניח בו שום דבר.

⌋ **משנ"ב:** וקונה את המקום על ידי הנחת החפץ ברשות הגוי בערב שבת²³. ולדעת הרבה פוסקים אפילו אם סילק החפץ אחר כך מהני, כיוון שקנה את המקום.

❖ דרך העירוב עם שכירו ולקטיו של הגוי

◀ **רש"י, רי"ו וטור:** אם שכירו ולקטיו יהודי, יכול לערב עם בני החצר אף ללא השכרת בית הגוי (כיוון שאף שאלה מועילה בגוי (בית יוסף)).

◀ **רמב"ם, רשב"א וסמ"ג:** אף שכירו ולקטיו צריך להשכיר רשות הגוי, ואינו יכול לערב עם בני החצר בעצמו²⁴ (שצריך דווקא לשכור (שם)).

Ⓢ שו"ע: משכיר שלא מדעת הגוי. וי"א שאינו צריך להשכיר, אלא מערב ודיו²⁵.

הערות

²² וכן כתב ראב"ן וכן משמע בספר התניא (עיין בהערות על הטור שירת דבורה, הערה כז).

²³ שהרי כתב הבית יוסף שצריך לקנות את הקרקע באחד מהקניינים. הרי שדעת הבית יוסף והמשנ"ב שדין שכירו ולקטיו חלים מדין שכירות. אך דעת החזו"א (א"ח פב, ג) ששכירו ולקטיו מהני משום שהיהודי דר עם הגוי, ואם כן אינו צריך קניין. והקשה על הבית יוסף, שאם צריך קניין היה הגוי צריך לומר 'לך חזק וקני', ובגמרא משמע שלא אמר להם. ולדעתו מספיק שהגוי ירשה ליהודי להניח חפץ ברשות, אף אם לא הניח בפועל.

²⁴ ואמנם בעירוב, אחד יכול לערב עבור חמישה או לשכור מהגוי עבור חמישה. שאני התם שהוא שוכר בפועל מהגוי, ואילו כאן אינו שוכר ממש, ומספיק זה שיחשב כבעל הבית שיכול להשכיר. ואפילו כשהגוי משאל לו מקום בחצרו צריך לשכור רשות הגוי, כיוון שרק בשכירות הגוי ימנע מחשש לכשפים (בית יוסף והעתיקו במשנ"ב).

²⁵ בימינו שיש בנינו גוים. כתב הגינת ורדים (כלל ג, כב) שתקנת שכירות מגוי אינה שייכת כיוון שאנחנו חיים בניהם וכל פרנסתנו מהם, ונמצאת תקנת חכמים רפויה ורפופה בידינו, ולכן ניתן להקל בכך. ע"כ אך כל דבריו אמורים בזמן שחיינו בין הגוים וכל חיינו היו מהם, אך לא בימינו ממש. (ואף דבריו אינם מוסכמים להקל, עיין חת"ס בסימן צב). והבית מאיר (סעיף ב) כתב שחלילה להקל בזה, אך כשאי אפשר אחרת, עדיף לערב בלי שכירות מאשר לא לערב כלל, משום שהמון העם יבואו ויטלטל ללא עירוב. ושבת הלוי (ו, מז) כתב לסמוך על זה כשיש מחלל שבת בפרהסיא שאינו מוכן להשכיר רשותו.

ל ולתחילה יש לחוש לדעה הראשונה (משנ"ב).

א. לכאורה מלשון השו"ע משמע שרק אם שכירו ולקטו מבני החצר, צריך לערב עימם, אך אם אינו דר שם, אינו צריך. אך מדברי הרשב"א מוכח שאפילו אם השכיר אינו דר עמיהם, צריך לערב מחמת דירת הגוי²⁶ (משנ"ב).

סעיף יג | ייחד לו מקום בביתו

רבי יוחנן אומר (סו.) ששוכר מגוי דומה למערב, וכמו שבעירוב ניתן לסמוך על שכירו ולקטו (אם הוא יהודי, שיעשה עירוב במקום הגוי) אף שוכר, ניתן לסמוך על שכירו ולקטו (אם הוא גוי, שישכיר רשות אדונו).

בירושלמי (פרק ו, ג) רבי יוחנן אומר שגוי ויהודי הדורים בבית אחד, היהודי צריך לבטל רשותו והגוי להשכיר.

הראשונים מקשים סתירה בדברי רבי יוחנן, האם שכירו ולקטו של גוי יכול להשכיר ולערב, ומיישבים:

תוספות: א. בירושלמי מדובר כשהם שותפים בבית והיהודי אינו שכירו ולקטו. ב. בירושלמי מדובר כשהגוי ייחד ליהודי חדר בביתו, שאז הגוי מסולק מאותו חדר, אז לא אומרים 'נותן עירבו ודיו'.

וכן כתבו **סמ"ג, סמ"ק והגהות מימוניות**.

ל **טור ובית יוסף:** אם הגוי ייחד ליהודי חדר והגוי גם משתמש בו, אך היהודי לא יכול להשתמש בשאר הבית, אין לו כלל דין שכירו ולקטו (ואפילו אם יערב או ישכיר, לא יועיל).

שו"ע: אם ייחד לו מקום בבית שמשאל לו, כיוון שאינו כשלוחו בכל הבית, לא מהני.

ל והאחרונים הסכימו שייחוד לא מהני דווקא כשאין לגוי רשות להשתמש באותו מקום, ואף אינו יכול לסלק את היהודי משם. אך אם יש לגוי רשות להשתמש שם, או שיכול לסלקו, עדיין יש לו שייכות שם, ומהני **(משנ"ב)** (ודלא כבית יוסף).

❖ מהו ייחוד האוסר

◀ **בית יוסף:** ייחוד נקרא רק אם מונעו בפירוש מלהשתמש בשאר הבית, אך אם נתן לו חדר ולא מנעו בפירוש משאר הבית, אינו נחשב לייחוד.

◀ **ב"ח, אליה רבה וט"ז (הביאם הביה"ל):** אפילו אם לא מנעו בפירוש אלא שלא נותן לו רשות, הוי כייחוד לו מקום.

הערות

אך הפוסקים (עיין במשנ"ב בסימן שצא, ס"ק יח, ובדברי הביה"ל בסעיף יז) כתבו שמאחר ולקצין המשטרה המקומית יש רשות להכנס לכל בית אם יהיה בזה צורך, הרי שאפשר לשכור ממנו כדן שכירו ולקטו. ובסעיף יז העיר **המשנ"ב** (ס"ק מח) שצריך להקפיד לשכור רק לזמן, שלפעמים קצין המשטרה מתחלף והשכירות מתבטלת (וב"כ **בחז"א** (פב, ס"ק ט), והשאיר בצ"ע).

כיום הרבנים הראשים שוכרים רשות מראש הממשלה, שר הביטחון, שר הפנים, שרק בטחון פנים ושר האוצר, עבור מתקני העירוב בכל מקום, שיוכלו להניח חפץ ברחובות, בחצרות ובבתים לפי הצורך. (ההסכם האחרון נחתם בשנת תשס"ד למשך חמישים ושנים שנה, לפני כן נחתם בשנת תשמ"ד למשך עשרים שנה).

²⁶ וכן הסיק **החז"א** (או"ח פב, כח -כט).

סעיף יד | השכיר משכירו ולקטו לזמן

רשב"א: אם שכרו מגזבר המלך לזמן קצוב, אע"פ שהתחלף הגזבר בתוך הזמן, אינם צריכים לשוב ולשכור, עד תום הזמן. וזאת משום שגזבר המלך כמלך, והשוכר ממנו כשוכר מהמלך. ואפילו בשכירו ולקטו נראה כן, שלא אמרו חכמים את הדבר אלא להקל.

בית יוסף: משמע מדבריו, שאם שכרו סתם, כשמתחלף הגזבר בטלה השכירות. שכן כל כוח הגזבר מהמלך, ואם החליפו המלך, כאילו חוזר בו משכירותו, ומוסר כוחו לגזבר החדש²⁷. והני מילי כשסילקו המלך מהיות אוכל פרס שלו, אך אם סילקו רק מהגזברות, עדיין השכירות קיימת, שהרי הוא שכיר ולקטו של המלך. (ואפילו אם ישכרו ממנו עכשיו, יועיל²⁸).

שו"ע: אם שכרו משכירו ולקטו לזמן, אפילו אם סילקו הגוי בתוך הזמן, מותרים עד סוף הזמן. אך אם שכרו בסתם, כיוון שסילקו, התבטלה השכירות²⁹.

רמ"א: אך אם סילקו המלך רק מהגזברות, אך עדיין הוא מאוכלי שולחנו, עדיין נקרא שכיר ולקטו, וניתן לשכור ממנו. ולכן גם השכירות הראשונה עדיין מועילה.

ל' צ"ע למעשה אם ניתן לשכור לכתחילה מגזבר שהסתלק ונשאר רק מקבל פרס. אך אם שכרו כבר ואז סילקו את הגזבר, אין צריך לשכור שנית (ביה"ל).

א. כתבו האחרונים שהוא הדין אם מת שכיר ולקטו, שמותר עד תום הזמן (משנ"ב).

ב. **מג"א:** אפילו אם גזבר נוטל את הכסף לעצמו, מועילה השכירות כיוון שהמלך לא מקפיד בזה. **ואליה רבה** היקל בזה אפילו בשכירו ולקטו.

ג. כתבו האחרונים שהוא הדין לאחד מעבדי המלך (אפילו אם תפקידו זוטרי), דלא גרע משכירו ולקטו (משנ"ב).

ד. יש להזהר לכתחילה לשכור משר העיר רק לזמן ולא לסתם, שלפעמים מסתלק המשר ומתבטלת השכירות. ושיעור הזמן שניתן להשכיר, כתבו האחרונים שיכול להרבה זמן, ולכתחילה טוב שלא יהיה יותר מעשרים שנה³⁰ (משנ"ב).

ה. **חיי אדם:** יש לשכור רק משר המשטרה אך לא מפקידי החיל (שאינן להם רשות על העיר).

ל' **ביה"ל:** מדברי הרמ"א כאן משמע שאף מפקידי החיל ניתן לשכור, שהרי הם עבדי המלך ומקבלי פרס ממנו. אך מדברי הפוסקים נראה שדווקא מי שיכול להשכיר רשות הגוי ניתן לשכור ממנו (ודברי הרמ"א כאן צ"ע למעשה³¹). ולכן אין לדחות דברי החיי אדם.

הערות

²⁷ **ובמשנ"ב** ביאר שכיוון שבשכירות בסתם, יכול הגוי לחזור בו מיד לאחר השבת הראשונה (עיין סעיף ו), משום כך אם סילק את שכירו ולקטו, יכול לבטל את השכירות.

²⁸ והוסיף **בבית יוסף:** ואפילו אם הגזבר נוטל את הכסף לעצמו, לא מגרע בכך את כוח השכירות, כיוון שמכיס המלך הוא גזל. או שמאחר ואין זה הרבה כסף, המלך מתיר לגזבר לקחת את הכסף לעצמו, כדרך המלכים שהקדושים אליהם מקבלים דברים מועטים, ומשלחן המלך הוא לוקח. ועיין לקמן, שהאחרונים פסקו דבריו להלכה.

²⁹ וכתב **בשער הציון** שאף הרמ"א בסעיף ו שכתב שאין הגוי יכול לחזור בו ללא החזרת דמים, כאן יודה שיכול הגוי לסלקו, משום ששם הסברא שהגוי אינו יכול לסלקו היא שהיהודי אומר ששכר מהגוי על דעת הרבה שבתות. וכאן סברא זו אינה שייכת, שהרי אינו יכול לומר ששכר רק על דעת שהשכירות תשאר אף לאחר מיתתו או סילוק שכירו ולקטו. ומה עוד שהרבה חלקו על הרמ"א אף בסעיף ו.

³⁰ ומקור הדברים **בשר"ת בית שלמה**. ודבריו מיוסדים על ה"ב שכתב שאין לשכור יותר מחמישים שנה שאז נראה כחוכא ואיטולא. וכן כתב **בחסם צבי**, אלא שהחכם צבי חשש כבר ביותר משנה או שנתיים, שכן מבואר **בשר"ת הרשב"א**, שעד זמן זה אין דרך השר להקפיד. לכן כתב בבית שלמה, שעד עשרים שנה יש לומר שהמלך אינו מקפיד על שכירות הגזבר.

³¹ שכן אין לו שום סמכות, והרי צריך סמכות כדי שיהיה ניתן לשכור ממנו (וכן משמע ברי"א² וטור והשו"ע בסעיף יג). וייתכן שמאחר והוא עדיין מקבל פרס לא התבטלה התמנותו הראשונה, ודוחק. אך הדין שהשכירות הקודמת אינה בטילה, דין זה מסתבר כרמ"א, שמסתבר שלמרות שסילקו, אינו רוצה לסלק את המעשים שעשה (ביה"ל).

סעיף טו | יהודי וגוי הדרים בבית אחד

רבי יוחנן (ירושלמי ו, ג) אומר שיהודי וגוי הדרים יחד בבית אחד, היהודי צריך לבטל רשותו והגוי צריך להשכיר [והיהודי אינו יכול לערב בשביל הגוי]. (תוספות (בטעמו השני) וטור: משום שלכל אחד יש דירה בפני עצמו).

הגהות אשר"י: אם יש עשרה גוים עימו בבית, צריך לשכור מכולם.

⌋ **בית יוסף:** משמע מדבריו, שאף כששני גוים דרים בבית אחד (ויהודים דרים בבית אחר בחצר), צריך לשכור משניהם.

⌋ **שו"ע:** יהודי וגוי הדרים בבית אחד, צריך לשכור מהגוי ולערב עם היהודי (**רמ"א**): אם לכל אחד יש דירה בפני עצמו).

רמ"א: הוא הדין אם כמה גוים דרים בבית אחד בנפרד, צריך לשכור מכל אחד.

א. מהרמ"א משמע שאם דרים בשותפות בכל החדרים, מספיק שישכור מאחד. והרבה פוסקים חולקים על הרמ"א בזה וסוברים שאפילו אם דרים יחד בכל החדרים, צריך לשכור מכל אחד. (משום שרק בשכירו ולקטו שייך שידו תהיה כיד בעליו. אך בשותפות, כוחם שווה, ואין אחד יכול להשכיר רשות חברו) (**משנ"ב**).

⌋ ואין להחמיר בזה אלא כששוכרים מהגוי בעל כורחו ע"י גוי חברו. אך כששוכרים בסתם מאחד מהגויים, מסתמא ניחא אף לחברו במה ששותפו עושה (שהרי כח שניהם שווה), ואין צריך לשכור משניהם (**ביה"ל**).

סעיף טז | כמה שכירים ולקיטים הדרים אצל הגוי

אב"י שואל את רב יוסף (סד). מה הדין כשיש בבית הגוי חמישה שכירים ולקיטים, ועונה לו רב יוסף שאם אמרו שכירו ולקטו להקל, יאמרו שכירו ולקטו להחמיר.

רש"י: מדובר שהיו חמישה שכירים בבית הגוי, באופן שאם היה הבית שלהם, היה כל אחד צריך לתת עירוב בפני עצמו. על זה אמר רב יוסף, שלא מחשיבים אותם כבעלי בתים ממש, ואם שכח אחד ולא עירב, אינו אוסר על כולם. שהרי ודאי שהדירה אינה שלהם בסופו של דבר.

⌋ **בית יוסף:** משמע מדברי רש"י, שאם אחד מהחמישה שכר את הדירה מהגוי, אין האחרים צריכים לתת גם עירוב, כי הדירה שלהם אינה חשובה דירה. ואף שכל אחד שרוי בחדרו, יש לכולם דין שכירו ולקטו, שכן הגוי יכול להחליף חדריהם, או לתת להם חדר אחר בבית.

⌋ **שו"ע:** חמישה שכירים או לקיטים הגרים בבית הגוי, אינם אוסרים זה על זה (שאין דירתם חשובה לאסור זה על זה כשלא עירבו) (**משנ"ב**).

רמ"א: ושכירו של הגוי אינו אוסר אם שכרו מהגוי עצמו³².

⌋ והוא הדין אם שכרו מאחד השכירים, שלא צריכים לשכור מהאחרים (**משנ"ב**).

א. כמו שהשכירים אינם אוסרים זה על זה, כך אינם אוסרים על בני החצר, במידה ולא עירבו עימם (**משנ"ב**).

ב. הטעם שהשכירים אינם אוסרים זה על זה הוא משום שהגוי יכול לסלק אותם בכל עת, לכן אם שכרו שני יהודים דירה מהגוי (ואינו יכול לסלקם) ודאי שאוסרים זה על זה (**ביה"ל**).

הערות

³² ומילתא דפשיטא היא, אלא שכיוון שהחשיבו את דירתם, היה מקום לומר שדינם כשני שותפים שצרך לשכור מכל אחד (ע"י לעיל בסעיף טו במשנ"ב) קמ"ל שלא (**משנ"ב**).

סעיף יז | שתי חצרות זו לפנים מזו

רב יהודה בשם רב אומר (סה:): שבא מעשה לפני רבי, ודרו יהודי וגוי בחצר הפנימית ובחצר החיצונה רק יהודי, ואסר רבי (עד שישכירו ממנו).
רבי אלעזר שאל את רב, מה הדין כשיהודי וגוי דרים בחיצונה ויהודי דר בפנימית, וענה לו 'תן לחכם ויחכם עוד' (שאף בזה אסור (רש"י)).

רש"י: רק החיצונה אסורה, אך הפנימית מותרת, משום שאין לחיצונה דריסת רגל לפנימית. (וכן כתב הרמב"ם).

שו"ע: שתי חצרות זו לפנים מזו, ויהודי וגוי בפנימית, ויהודי בחיצונה, או שיהודי וגוי בחיצונה ויהודי בפנימית, אסור³³ (דין גוי בפנימית- לקמן).

ל על החיצונה, כיוון שנחשבים כאותה חצר, והגוי אסור עליהם. אך בפנימית מותר לטלטל כיוון שגם אם הגוי שם, הרי לא גזרו על יחיד במקום גוי, ואין היהודי החיצון אסור על הפנימי, כי אין לו דריסת רגל שם (משנ"ב).

א. יש ראשונים שכתבו, שכיוון שלהלכה קי"ל שרגל המותרת במקומה, אינה אוסרת שלא במקומה, שאין לאסור באופנים אלו. אך מאחר והרבה ראשונים החמירו בזה אף לדידן³⁴, קשה להקל בזה לדינא (ביה"ל). אך אינם צריכים לערב זה עם זה [כדי לטלטל כלים מהבית לחצרם]. (אך כשהגוי בפנימית, צריכים היהודים לערב יחד) (שער הציון).

◆ גוי בפנימית

רבי אלעזר אומר (עה:): שגוי דינו כרבים (שאם דר לבדו בפנימית ושני יהודים בחיצונה, אסור עליהם (רש"י)).
הגמרא מקשה, מדוע שונה דין הגוי שדר בפנימית, מיהודי שדר בפנימית, שהרי מי שיודע שהפנימי דר לבדו - יודע, ומי שלא יודע - סובר שעירבו, אז כך גם בגוי: מי שיודע שהגוי לבדו - יודע, ומי שלא יודע - סובר ששכרו ממנו. ומיישבת הגמרא, סתם שכירות מגוי יש לה קול (וכאן לא יצא קול, ומי שלא ידע שהוא יחידי סובר שדריסת רגל הפנימית אינה אוסרת. או שיחשוב שעירוב הפנימי והחיצוני מועיל כשיש גוי, אף ללא שכירות (רש"י)).

רמב"ם: היה אחד דר בחצר זו ואחד בזו, אינם צריכים לערב. ואם דר גוי בפנימית, דינו כרבים ואוסר על החיצונה עד שישכירו ממנו.

ל **בית יוסף:** משמע מדבריו שאפילו אם רק יהודי אחד דר בחיצונה הגוי אסור עליו. וכן משמע בגמרא, כיוון שיש לחשוש שמא לא ידעו שהגוי דר שם לבדו, אלא דרים עימו עוד יהודים, ויחשבו שאפשר לערב במקום שיש בו גוי³⁵.

שו"ע: היה גוי בפנימית ושני יהודים בחיצונה, אסור עליהם. ויש מי שאומר שאפילו אם יהודי אחד דר בחיצונה- אסור עליו.

ל להלכה אין לחשוש (כשיהודי אחד דר בחיצונה), כי הרבה ראשונים דחו זה מהלכה (משנ"ב).

הערות

³³ בדן זה יש נפקא מינה לימינו בבניי קומות, שאם דר גוי עם יהודי בקומה הראשונה, ובקומה השניה דרים עוד יהודים, שיכולים הם לערב בפני עצמם ולהוציא לחדר המדרגות. ואין הגוי שבקומה הראשונה אסור עליהם כיוון שיש תורת סולם על המדרגות.

³⁴ **והטעם:** כיוון שיש חשש שמא ילמד ממעשיו, החמירו בזה אף ברגל המותרת (בעל המאור (יט: בדפי הר"ף)).

³⁵ ולמרות שגוי אינו אסור על יהודי אחד, מקום מכל גזרו כיוון שיהודי חושש לדור עם גוי באותה חצר שמא יהרגנו (ולכן זה לא שכיח ולא גזרו בזה), אך כשהגוי רק עובר בחצרו, היהודי אינו חושש ושייך לגזור (שער הציון).

א. אם שני היהודים דרים בבית אחד, אינו אוסר עליהם, שחשובים הם לאחד (ביה"ל).

סעיף יח | גוי שהשכיר לחברו

ירושלמי לקיש אומר (סה): שבעל בית גוי שהשכיר בית לחברו, אם יכול המשכיר לסלק את השוכר, מותר לשכור ממנו את הבית, אף אם השוכר עצמו אינו כאן³⁶.

מגיד משנה בשם הרשב"א, מרדכי, רי"ו וריב"ש: אפילו אם אינו יכול לסלקו, אלא שיש למשכיר רשות להניח חפץ בבית, ניתן לשכור ממנו (ואין צורך שתהיה לו תפיסה ממש, שיניח שם כלי וכדומה).

❧ **בית יוסף (וכן רבי יצחק קארו והריב"ש):** אפילו סתם אדם שיש לו רשות להניח בבית את חפציו, ניתן לשכור ממנו.

Ⓢ **שו"ע:** גוי שהשכיר בית לחברו, אם נשארה לו תפיסה בבית, שיש לו רשות להניח חפציו בבית (אע"פ שלא הניח ממש (משנ"ב)), יכולים לשכור ממנו³⁷. ואם לא נשארה לו תפיסה, אם יכול לסלק את השוכר תוך זמנו, יכולים לשכור ממנו. ואם לאו, צריך לשכור דווקא מהשוכר.

רמ"א: והוא הדין שניתן לשכור מאיש אחר שיש לו תפיסת יד בבית (ואינו צריך להניח ממש, אלא שיש לו רשות להניח (משנ"ב)).

א. גם אם יש תפיסת יד למשכיר, ודאי מותר לשכור מהשוכר, שהרי הבית כרגע ברשותו. וכתב בבית יוסף שאפילו אם השוכר כאן, מותר לשכור מהמשכיר (משנ"ב).

סעיף יט | עירוב עם הדר יחידי עם גוי

רב יהודה בשם רב אומר (עד): שמבוי שיש בו רק יהודי מצד אחד וגוי מצד אחר, ומאחורי ביתו של היהודי יש בית צמוד של יהודי אחר (ויש חלון משותף בין הבתים), ויש לו יציאה מביתו אחרת לרה"ר, אסור להם לערב דרך החלון המשותף כדי להוציא דרך החלונות למבוי. ורב יוסף מוסיף שדברי רב אמורים גם בחצר (והטעם לאסור: משום שע"י העירוב היהודי הדר עם הגוי לא יחשוש לדור עימו, ונמצא שילמד ממעשיו³⁸ (ראשונים)).

❧ **רש"י, (רבינו יהונתן, רשב"א³⁹ ואו"ז):** רב נקט עירוב דרך חלון, אך הוא הדין שאם יש פתח בניהם שאסור להם לערב יחד.

הערות

³⁶ **הרמב"ם** (ב, ד) כותב: 'גוי שהשכיר מגוי אם אין הראשון יכול להוציא הגוי השני עד שישלים זמן שכירותו שוכרין מזה הגוי השני שהרי נכנס תחת הבעלים, ואם יש רשות לראשון להוציא הגוי השוכר ממנו בכל עת שירצה, אם לא היה השני עומד ושכרו הישראלים מן הראשון הרי אלו מותרין'. ומביא הבית יוסף שיש מי שדייק שרק אם השוכר אינו כאן ניתן לשכור מהמשכיר, ואף זאת רק בדיעבד. ומשמע שאם השוכר כאן, אפילו בדיעבד לא מהני. וחלק הבית יוסף על דבריו וסבר שהרמב"ם נקט רק לשון הגמרא, וודאי שאם השוכר אינו כאן מותר לכתחילה לשכור מהמשכיר, ואף כשהשוכר כאן, אם שכרו מהני.

³⁷ **טעם הדבר:**

החזק"א (א"ח פב, ס"ח) כותב שנחשב כחצר שיש לה שני בעלים, ולכן גם אם המשכיר לא סלק את השוכר, בשעה שהשכיר את הבית ליהודי, נחשב כאילו סילקו והשכיר לו רק את מה שנשאר לאחר שכירות היהודי. לפי זה כתב (שם סוף הס"ק), שאם המשכיר הראשון הוא יהודי, אי אפשר לשכור ממנו, אפילו אם יכול לסלק את הגוי, כיוון שברגע שמשכיר את החצר כאילו מסלק את הגוי מהבית, ואם כך, הרי אין כאן בית של גוי כלל.

אך **הרשב"א** (עבודת הקודש, בית נתיבות שער ד ס"ג) כתב שכיוון שיכול לסלקו נחשב כבעלים העיקרי של הבית [לפי זה נראה שאף אם המשכיר יהודי- יכול להשכיר].

³⁸ וכתב **שער הציון** שלפי דעת הרא"ש (שפסק כמוהו השו"ע בסעיף ג), אין היהודים נחשבים כדרים יחד בחצר של הגוי (כיוון שאין לגוי דריסת רגל אצל השכן), ועם זאת אסרו זאת חכמים כדי שלא ילמד ממעשיו.

³⁹ בעבודת הקודש. אך בחידושים כתב כתוספות. וצ"ע (שער הציון).

◀ **תוספות ורא"ש בשם ר"י:** כשיש פתח ממש בניהם, מותר לערב יחד (כיוון שטעם האיסור הוא כדי שיהודי לא ישאר לבדו עם הגוי (שרק ע"י העירוב עם חברו הוא לא יחשוש להשאר לדור באותו מבוי) וכשיש פתח ממש, גם כך הוא לא יחשוש).

Ⓢ **שו"ע:** לא יערבו דרך החלון, אך דרך פתח מותר. ויש אומרים שאף דרך הפתח אסור.

Ⓛ ויש להחמיר כדעה השניה⁴⁰ (משנ"ב).

א. עירוב כדי לטלטל מבית לבית (ולא לטלטל דרך החלון):

◀ **רשב"א, רש"י ומשמעות שו"ע:** מותר. וכן בדין שהרי אם אסור לטלטל מהבית לחצר, עדיין יחשוש לדור במקומו של הגוי, שהרי בחצר לעולם הוא יחיד.

◀ **ריטב"א ומאמ"ר:** אסור בכל גוונא.

Ⓢ וצ"ע לדינא (ביה"ל).

ב. שכירות מהגוי:

◀ **רשב"א:** אם ישכרו מהגוי רשותו, מותרים לערב בניהם בכל עניין. (שלא החמירו בהם יותר משני יהודים בדריס בחצר).

◀ **תוספות וריטב"א:** אסור לערב אפילו אם שכרו מהגוי. (שלא לסייע ליהודי הדר לבדו).

Ⓛ אכן בגאון יעקב כתב להתיר בשכירות (ביה"ל).

סעיף כ | יהודים שעירבו בין חלונות במקום שיש גוי

רמב"ם (על פי הבנתו בגמרא בסעיף הקודם): חצר שדרים בה יהודים וגוי והיו חלונות בין בתי היהודים, ועירבו היהודים בניהם דרך החלונות, מותר להם להוציא דרך החלונות אך לא דרך פתח שבניהם.

Ⓢ כך פוסק שו"ע.

Ⓛ החידוש בזה, שהיה מקום לומר שמאחר ועירבו בין הבתים, דינם כיהודי אחד הדר בחצר הגוי ואינו אוסר עליו, קמ"ל (משנ"ב).

❖ דין ספינות שיש בהם גוים

שבלי הלקט בשם רבינו בנימין: ספינה שיש בה כמה יהודים, ויש חדר נפרד לכל נוסע, צריכים לשכור רשות הגוי ממנו, וכדין חצר. ואפשר ששכר ההפלגה עולה להם במקום השכירות, אך הנכון שיבליעו השכר בשכר ההפלגה ויפרשו שזה בעבור השכירות⁴¹.

Ⓢ כך פוסק רמ"א⁴².

א. הכוונה שלכל יהודי יש מקום מיוחד לאכול, אך אם כולם אוכלים יחד באותו מקום, נחשבים לאחד ואינם אסורים (משנ"ב).

הערות

⁴⁰ וכן פסק בכף החיים (ס"ק קיב).

⁴¹ והביא שדעת רב יהודאי גאון וגאון נוסף שאין צורך לשכור הרשות מהגוי. וכתב הבית יוסף שכוונת הגאונים, שאם יש רק בית אחד בספינה, לא צריך לשכור מהגוי. אך בבית מאיר (ס"ז) כתב שזהו מילתא דפשיטא. וכתב שאפשר שהגאונים סוברים שבספינה לא שייך טעם התקנה כיוון שאין בידו לבחור ספינה שיש בה רק יהודים, ואין טעם לגזור עליו שיצא משם. א"נ הגאונים סוברים שספינה זו מציאות שאינה שכיחה, ולא גזרו בה.

⁴² הרמ"א כתב שיבליעו השכירות בשכר הספינה. המ"א העיר שבשבלי הלקט לא כתוב כך, אך הביה"ל העיר עליו שבשבלי הלקט שלפנינו מפורש כדברי הב"י והרמ"א שכתבו להבליע השכר.

ב. מבואר בבית יוסף (על סעיף יח) שצריכים לשכור מבעל הספינה לפני שחילק את החדרים לכל אחד, אך לאחר שחילק את החדרים לכל אחד, צריך לשכור מכל גוי, אא"כ יש לו רשות להניח חפציו בכל החדרים^{*43} (משנ"ב).

ג. אף אם הנוסעים בספינה נמצאים שם פחות משלושים יום, אין דינם כאורחים (שנחלקו הראשונים אם אורח אוסר, עיין בב"י כאן ובסימן שע) כיוון שכאשר כולם אורחים ודאי שאוסרים זה על זה. ואף לבעל הספינה אינם נטפלים להחשיבם אחד. אך אם בעל הספינה יהודי, כולם נטפלים אליו ומותרים (ביה"ל).

^{*43} ובימינו שבעל ספינה יכול להוציא את הנוסעים מהחדר ולהעביר אותם לחדר אחר (ואולי נותן להם דמי פיצוי או דמי טירחה), ייתכן שאף אחרי חלוקת החדרים ניתן לשכור ממנו. (ובנוסף לכך, בדרך כלל בעל הספינה יכול להכנס במצבים שונים לתוך חדרי הנוסעים, ולשם כך יש לו מפתחות נוספים אצלו, ולא גרע משכר המשטרה).

סימן תח | הנחת העירוב וקניית השביתה

הקדמה לסימן

- א. התורה ציוותה (שמות טז, כט) 'שבו איש תחתיו, אל יצא איש ממקומו ביום השביעי', ולמדו חכמים (עירובין נא.) שהכוונה לאיסור יציאה מאלפיים אמה מהתחום שבו היה בכניסת שבת. ונחלקו חכמים האם דין תחומין מהתורה או מדרבנן.
- ב. לרי"ף ורמב"ם יציאה חוץ מיב מיל אסורה מהתורה. לרא"ש ולרשב"א אסורה רק מדרבנן.
- ג. הרמב"ן כותב שלמ"ד תחומין מהתורה, צריך לומר שחכמים התירו יציאה מהתחום ע"י עירוב משום שזו הלכה למשה מסיני, או שכיוון שהחליט ששביתתו במקום העירוב, שם נחשב מקומו שבו חל 'אל יצא איש ממקומו'.
- ד. 'עירוב תחומין' הוא הנחת שתי סעודות במקום מרוחק מהעיר, (וכן אם עומד בעצמו באותו מקום וקונה שביתה שם בערב שבת), ועל ידי כך שביתתו באותו מקום, ומודדים לו אלפיים אמה לכל רוח משם.
- ה. כיוון שכן, ככל שהמרחק של העירוב רחוק יותר לצד אחד של העיר- כך האדם יכול ללכת פחות לצד השני (כיוון שמודדים לו ממקום העירוב אלפיים אמה).
- ו. אם כל העיר שבה הוא שוכן נמצאת בתוך אלפיים האמה של העירוב, כולה נחשבת לד' אמות. אך אם העיר גדולה יותר מאלפיים האמה, יכול ללכת רק עד מקום שכלה תחום העירוב (עיי' סעיף א לפרטי המחלוקת בזה).

סעיף א | דין עירוב תחומין

בגמרא בכמה מקומות (מה:; נט. ועוד) מבואר שתחומי עירובין מדרבנן (ולא כר"ע הסובר שתחומין מהתורה).

המשנה (ס.) אומרת שהנותן עירובו לצד אחד של העיר, מפסיד כנגדו בצד השני. והגמרא מבארת שהכוונה שהניח את העירוב בתוך תחום העיר (פחות מאלפיים אמה), שיכול להגיע אליו, אך אם הניחו מחוץ לתחום, לא עשה כלום (ואם נתן מחוץ לתחום, הרי הוא בתחום ביתו) ¹ (רש"י ורמב"ם).

טור: כיוון שדין תחומין מדרבנן, יכול לעשות עירוב תחומין וללכת ממנו והלאה אלפיים אמה לכל רוח ².

שו"ע: (מותר לערב עירובי תחומין ולקנות שביתה סוף התחום. לכן) מי שיצא מהעיר בע"ש והניח מזון שתי סעודות רחוק מהעיר בתוך התחום, וקבע שביתתו שם, אף על פי שחזר לעיר ולן בביתו, נחשב כאילו שבת במקום שהניח בו השתי סעודות. וזהו הנקרא עירובי תחומין.

ל **שו"ע** כתב לשון דיעבד (מי שיצא מהעיר בע"ש), לכן התחיל הרמ"א, שאף לתחילה מותר לערב. ובסימן טטו מבואר (על פי הגמרא בדף פב.) שאין מערבין אלא לדבר מצווה, ורק בדיעבד אם עירב אפילו לדבר רשות, עירובו עירוב (משנ"ב).

הערות

¹ וכן כתב הרשב"א בחידושים. אך בתורת הבית כתב שלא יזוז ממקומו. וכתב המגיד משנה שהעיקר כדבריו בחידושים.

² כלומר, למרות שאין בזה רמז מהתורה, הקלו, כי הם אמרו והם אמרו. אך גם למ"ד תחומין מהתורה יש דין עירובי תחומין, ונלמד מהלכה למשה מסיני (אליה רבה). ועיי' בהקדמה לסימן. ועוד עיי' בהערה א בטור שירת דבורה שמביא מדברי האחרונים בזה.

א. תחום האדם נקבע על פי העירוב שהניח, אע"פ שלא יצא מביתו שלן שם³. ואינו יכול לחזור בו משביתתו שם (אך לשבת אחרת יוכל לחזור בו, אפילו שהעירוב עדיין קיים שם) (משנ"ב ושער הציון).

❖ כלתה מידתו בסוף העיר

המשנה אומרת 'מה שנשכר הוא מפסיד'. הגמרא מקשה מברייטא האומרת שמי שנתן את עירובו מחוץ לעיר אפילו אמה אחת, הרוויח את אותה אמה, אך הפסיד את כל העיר. ומיישבת: אם כלו אלפיים אמה בתוך העיר- הפסיד את העיר. אך אם כלו בסוף העיר [וכל עיר בתוך תחום האלפיים], כל העיר נחשבת לד' אמות ומשלימים לו את השאר.

כך פוסקים רי"ף, רא"ש, רמב"ם, סמ"ק וסמ"ג (ודלא כרבינו יונתן שהבין שהעיר אינה כלל מן החשבון, ולא מורידים לו אפילו ד' אמות באותו צד).

שו"ע: אם הייתה העיר מובלעת בתוך מידתו, תחשב העיר כולה כארבע אמות וישלים מדתו חוצה לה.

רמ"א (על פי הרב המגיד): אם מדד אלפיים אמה, והעיר מובלעת בתוכם, אך עיבור העיר בחוץ⁴, עדיין כולה כד' אמות, שלא אומרים 'עיבור העיר כעיר' להחמיר אלא להקל. ^ל אך עם זאת, העיבור עצמו אינו נידון כד' אמות בחישוב העיר, אלא נמדד בפני עצמו (משנ"ב).

א. כלתה מידתו בשווה לעיר⁵:

◀ אליה רבה⁶: כל העיר נחשבת כד' אמות.

◀ מלבושי יו"ט: אינה נחשבת כד' אמות ומודדים את העיר בתחום.

משנ"ב: ניתן להקל בשעת צורך.

❖ כלתה מידתו בתוך העיר

כנזכר, הגמרא מחלקת בין כשהעיר מובלעת בתוך תחום עירובו, שאז נחשבת כולה כד' אמות. לבין כשתחום העירוב נגמר באמצע העיר.

◀ רמב"ם (וסמ"ג על פי הב"י): הלן בעיר והניח עירובו, והעיר אינה מובלעת בתחום העירוב, יכול ללכת רק עד מקום העירוב, ואין העיר נחשבת כד' אמות⁷.

הערות

³ והעיר בשער הציון שאין דין זה פשוט כל כך, וייתכן שכל עוד לא יצא מביתו, מחשבים את כל העיר כד' אמות. אך כתב שלשון השו"ע מורה שאכן תחומו נקבע בהנחת העירוב בלבד.

⁴ ביאור: עיבור העיר הוא שבעים אמה ושיירים שבמידת תחום העיר מקילים ומתחילים למדוד משם ואילך. ועל זה כתב הרב המגיד שעבור העיר כעיר רק לקולא, אך אם זה ייצור חומרא שהעיר לא תהיה מובלעת באלפיים אמה שלו, לא מתחשבים בעיבור.

⁵ שר"ע מצייר שגודל העיר קטן באמה אחת מתחומו. וחלקו האחרונים אם דברי השו"ע בדווקא, או שהוא הדין כשנגמר התחום בשווה.

⁶ וכתב שער הציון שכן משמעות הש"ס והפוסקים. והוכיח האליה רבה שכן משמע מדברי הרמב"ם והרשב"א.

⁷ והקשה הטור שאם כך, לא ימצא מי שיערב, שהרי מי שדר בעיר גדולה לא יוכל לשוב לביתו. ונראה שכוונתו להקשות, איך העירוב חל לפי הרמב"ם, שהרי אחרי שהלך למקום העירוב להניחו בערב שבת, לא יוכל לשוב לביתו שנמצא שהוא מחוץ לתחום בכניסת השבת. אכן הבית יוסף הבין את קושיית הטור שבשבת עצמה לא יוכל ללכת חזרה לביתו, ולא ימצא מי שמערב עירוב תחומין, ותיירץ קושייתו, שאין הכי נמי, שמי שצריך ללכת לצד אחד, עושה כן על דעת להפסיד את הצד השני. (אך קשה להבין שכוונת הטור אכן להקשות איך לא יוכל לחזור לביתו בשבת עצמה, שיש לומר שאכן אינו יכול לחזור?).

ש"ע: המניח עירובו במרחק אלף אמה מביתו לצד מזרח, מהלך אלפיים ממקום העירוב לצד מזרח, ואלפיים למערב, אלף ממקום העירוב עד ביתו, ומביתו והלאה אלף אמה נוספים. לפיכך אם הניח את העירוב

וואפילו אם לא יצא מביתו, מכל מקום הפסיד ללכת לצד השני מהעירוב, אפילו בתוך העיר עצמה (משנ"ב).

◀ **הגהות מימוניות בשם רש"י וסמ"ק, וטור:** כיוון שלן באותה עיר, יכול ללכת את כולה למרות שתחום העירוב נגמר באמצעה.

כך פוסק רמ"א.

וכן כתבו הב"ח ושאר אחרונים. ואליה רבה החמיר כדעת השו"ע (משנ"ב) (ובשער הציון כתב שדין הרמ"א 'רפיא מאוד' מאחר ורוב הפוסקים חלקו עליו).

א. הנחת עירוב במרחק אלפיים אמה מביתו:

◀ **מג"א (להבנת הביה"ל⁸), תוספת שבת ושולחן עצי שיטים:** אף לדעת השו"ע מותר להניח את העירוב רחוק יותר מאלפיים אמה מביתו (בתנאי שיהיה קרוב לעיר בתוך אלפיים).

◀ **עולת שבת:** לדעת השו"ע אין להניח עירוב רחוק יותר מאלפיים אמה מביתו, ואם העיר גדולה, אינו יכול להניח עירוב כלל.

אף לדעת המג"א אין לו לחזור בשבת ממקום העירוב עד ביתו (ביה"ל).

ב. גם הרמ"א שהיקל, לא היקל אלא בעיר שלן בה בלילה. אך אם לן במקום העירוב ונגמרה מידתו בתוך העיר, לא יילך יותר מתחום עירובו (משנ"ב). ויש להסתפק אם מותר לפי הרמ"א לחזור בשבת ממקום העירוב עד ביתו. ונראה להלכה להחמיר בזה (שער הציון).

♦ מדידת רוחב אלפיים אמה

רבינו יונתן: אלפיים אמה לכל רוח נמדדות רק לרוחב המקום שבו הניח את עירובו (כגון שהניח עירובו ברה"י), אך אסור לו ללכת לצפון או לדרום כנגד רוחב המקום שקנה בו שביתה. ואם מקום שביתתו רק ארבע אמות, (כגון שקנה שביתה באמצע שדה) יכול ללכת אלפיים אמה ברוחב ד' אמות בלבד. אך משלימים לו קרנות אלפיים אמה על אלפיים להשלים פגימות הקרנות⁹. ואף לרוח מערבית שאמרנו שיש לו אלף אמה חוץ לעיר אין לו רשות לילך אלא אלף אמה ברוחב ארבע אמות ולא לכל רוחב העיר (אף על פי שהיה לו בתחילה רשות ללכת כך). גם בתוך העיר צ"ע אם ידקדק שלא ילך בה בכל רוחב העיר אלא כשיעור ארבע אמות לבדן אותן שכנגד מקומו ולא אנה ואנה, שאין לו להטות ימין ושמאל.

הערות

⁸ יש אחרונים שהבינו שאף למג"א צריך ללכת לבית הקרוב לחומה או למקום העירוב כדי שיוכל להניח עירוב רחוק. אך בביה"ל כתב לדחות דבריהם, ופסק, שמאחר ולדעת הרמ"א מותר ללכת ולחזור, ממילא אין להחמיר כדעה זו, אלא כהבנתו במג"א (שמותר לשבות בביתו בביה"ש, ובשבת עצמה לא יחזור לביתו).

⁹ ולמרות שהדבר קשה בסברא, שאם מותר ללכת, מדוע שיאסר לחזור. כתב בביה"ל שמאחר והעירוב בתוך תחום העירוב, דינו כלפני הנחת העירוב ומותר לו ללכת למקום העירוב. אך לאחר הנחת העירוב דנים את המרחקים לפי מקום הנחת העירוב, ואף הרוח שלצד העיר אינה עדיפה.

¹⁰ כלומר, שמידת תחומו היא טבלה של ארבעת אלפים אמה וד' אמות על ארבעת אלפים אמה וד' אמות. ואם שבת בעיר בגודל אלף אמה, תחומו עולה חמשת אלפים אמה על חמשת אלפים. וכן כל כיוצא בזה. וזו כוונת הרמ"א (שמשלימים לו את הזויות). (משנ"ב).

רמ"א: אין לו אלא אלפיים אמה ברוחב המקום שקנה בו עירוב, בתוספת השלמת הזוויות. ואם כלתה מידתו בסוף העיר, וכולה נידונית כד' אמות, מותר לו ללכת לכל רחבה. וכן מחוץ לעיר לצפון ולדרום, אע"פ שאין במקום שקנה בו עירוב רוחב כזה. אם הניח עירובו בעיר, יכול ללכת אלפיים כנגד כל העיר, שכל העיר נחשבת כרה"י לעניין זה. ורק אם הניח עירובו בשדה יכול ללכת אלפיים ברוחב ד' בלבד (משנ"ב ושער הציון).

ב. הליכת רוחב כל העיר (ביה"ל):

רמ"א התיר ללכת רוחב כל העיר כלפי צפון ודרום.

◀ **מג"א, פרישה, חיי אדם וחמד משה:** אפילו אם רוחב העיר גדול מרוחב תחומו, יכול ללכת את כל רחבה.

◀ **אבן העוזר:** רק אם רוחב העיר קטן מרוחב תחומו, יכול ללכת כולה.

ג. מדידת אלפיים כלפי צפון ודרום (משנ"ב וביה"ל):

הרמ"א פסק שמודדים לו אלפיים אמה כלפי צפון ודרום.

◀ **אבן העוזר, בגדי ישע וחמד משה:** כוונת הרמ"א שמודדים אלפיים כלפי צפון ודרום רק כאשר מידת העיר קטנה מרוחב תחום עירובו. ובזה נותנים לו אלפיים כנגד העיר לשני הצדדים, שהרי העיר עצמה נחשבת לד' אמות¹².

◀ **מג"א, אליה רבה וחיי אדם:** יכול ללכת רק כרוחב תחומו, ואין אלא כנגד רוחב כל העיר (ורק אם תחומו עם השלמת מקום הקרנות עולה ליותר מרוחב העיר, יכול ללכת כפי רוחב תחומו).

☞ קשה להקל בזה. אך המיקל בשעת הדחק יש לו על מי לסמוך (ביה"ל).

ד. אם מידת עירובו נגמרת בתוך העיר, אף לדעת הרמ"א (לעיל בדין כלתה מידתו בתוך העיר) שאם לן בעיר מותר לו ללכת את כולה, כאן אין לו ללכת מחוץ לעיר יותר מרוחב תחומו (אך בעיר עצמה מותר לו כנגד כולה). ולדעת הש"ע, מאחר ותחום עירובו נגמר בתוך העיר, אינו מהלך אלא עד אמצע העיר וכרוחב תחום עירובו בלבד (משנ"ב).

סעיף ב | הניח עירובו ברה"י

נחלקו התנאים (סא): במניח עירובו בתוך רה"י גדולה (כגון עיר חרבה). לחכמים יכול ללכת אלפיים ממקום עירובו בלבד, ולרבי אלעזר יכול ללכת את כל רה"י ועוד חוצה לה אלפיים אמה. אך אם שבת בתוך רה"י זו (כגון עיר חרבה), לכו"ע מהלך את כולו וחוצה לו אלפיים אמה.

◀ **רא"ש (על פי סתימת הרי"ף), רמב"ם, רז"ה ורבינו יהונתן:** הלכה כרבי אלעזר (ובין שבת בעיר ובין הניח בה עירוב ושבת במקום אחר, יש לו את כולה וחוצה לה).

☞ כך פוסקים טור ושו"ע.

◀ **רשב"א (מובא ברב המגיד), ראב"ד, שלטי הגיבורים (בשם רבינו ישעיה) ומהר"ם (מובא בהגה"מ):** הלכה כחכמים (ואין לו אלא אלפיים אמה ממקום שעירב).

הערות

¹¹ ביאור דברי הרמ"א והאחרונים (מובאים לקמן): הרמ"א כותב שתי דינים: דין אחד כשהעיר מובלעת בתוך אלפיים לצד מזרח שלו, אך רוחב העיר כלפי צפון ודרום חמשת אלפים אמה. על זה כתב הרמ"א שמותר לו ללכת כל רחב העיר, אע"פ שתחומו צר יותר (כך ביארו רוב האחרונים, ורק אבן העוזר חלק). והוסיף עוד הרמ"א דין נוסף, שמודד לצד דרום וצפון עוד אלפיים אמה מעבר לרוחב תחום העיר (וכל זה כשרוחב תחומו קטן מהעיר). (ובדין זה חלקו עליו הרבה אחרונים).

¹² אמנם ברבינו יונתן נראה שהחמיר בזה. כתב הביה"ל שודאי שדינו של הרמ"א אינו על פי רבינו יונתן, אלא פסק כן על פי דעת עצמו (ומה שרשום בסוגריים רבינו יונתן, זה רק המעתיקים, ולא הרמ"א עצמו כתב זאת).

א. מקום הרחב מבית סאתיים, נחשב כד' אמות רק אם הוקף לדירה. אך פחות מבית סאתיים, אפילו אם לא הוקף לדירה, דינו כד' אמות (משנ"ב).

סעיף ג | המניח עירובו בתוך העיר

המשנה (ס.) אומרת שהמניח עירובו בתוך עיבור העיר, לא עשה בזה כלום.

כך פוסקים **טור ושו"ע**.

א. אפילו אם מניח עירובו באמה אחרונה של עיבור העיר, אין נותנים לו ד' אמות שנותנים לשאר מי שמניח עירובו בחוץ, כיוון שהניח בתוך מחיצת העיר, לא עשה בזה כלום (אחרונים).

סעיף ד | המניח עירובו מחוץ לתחום

המשנה (שם) אומרת שהמניח עירובו מחוץ לתחום העיר, לא עשה כלום.

◀ **רש"י, רמב"ם ורשב"א (בתורת הבית):** המניח עירוב מחוץ לתחום עירובו, הולך אחר ביתו.

כך פוסק **שו"ע**.

◀ והסברא בזה, שמסתמא ניחא ליה לקנות שביתה מביתו כשאין עירובו עירוב

(משנ"ב).

◀ **רשב"א (בחידושים):** לא יזוז ממקומו.